

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİN TOPLUM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN
CUMA HUTBELERİ 2012-2014
ÇAĞLAYANCERİT ÖRNEĞİ**

İsmail CELFİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2016**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİN TOPLUM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN
CUMA HUTBELERİ 2012-2014
ÇAĞLAYANCERİT ÖRNEĞİ**

**DANIŞMAN : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
JÜRİ : Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN
JÜRİ : Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT**

İsmail CELFİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2016**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN VE TOPLUM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN CUMA
HUTBELERİ 2012-2014 ÇAĞLAYANCERİT ÖRNEĞİ

İsmail CELFİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez / Proje/...../..... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
BAŞKAN

.....
Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN
ÜYE

.....
Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Doç. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİN TOPLUM İLİŞKİSİ BAKIMINDAN CUMA
HUTBELERİ 2012-2014 ÇAĞLAYANCERİT
ÖRNEĞİ

İsmail CELFİN

Danışman : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Yıl : 2016, Sayfa: 98+VIII

Jüri : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR (Başkan)
: Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN (Üye)
: Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Üye)

Din, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bunun için de din ve toplum insanlık tarihi boyunca karşılıklı ilişki içinde olmuş ve birbirlerini her zaman etkilemişlerdir. Bundan dolayı da bir toplumun dini yaşantısını, onun içinde bulunduğu toplumdan bağımsız bir şekilde ele alıp değerlendirmek doğru değildir.

Ülkemizde din ve din hizmetleri denince akla ilk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Diyanet 3 Mart 1924 tarihinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine kurulmuş ve kurulduğu günden bu güne kadar da dinle ilgili iş ve işlemleri yönetmek ve düzenlemekle görevlidir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş İlinin Çağlayancerit ilçesinde yaşayan bireyler üzerinde Cuma hutbelerinin etkisini incelemeye çalıştık. Bu kapsamda 2012-2014 yılları arasında okunan Cuma hutbelerini tek tek analiz ederek hutbelerde işlenen konulardan anket soruları oluşturduk ve hazırlanan anket formlarına 250 kişiden 218'nin kişinin vermiş olduğu veriler doğrultusunda elde edilen veriler değerlendirilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Din, Toplum, Çağlayancerit, Cuma Hutbeleri

**DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**FRIDAY SERMONS IN TERMS OF RELIGION
AND SOCIETY RELATIONSHIP, EXAMPLE
ÇAĞLAYANCERİT**

İsmail CELFİN

Supervisor : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Year : 2016, Pages:98+VIII

**Jury : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR (Chairperson)
: Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN (Member)
: Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Member)**

Religion is based on ancient human history. It was also a correlation between religion and society throughout the history of mankind and to have influenced each other all the time. Therefore, in a society of religious life, it is not correct to evaluate and discuss independently from the society in which he found.

In our country, religion and religious services comes to mind first of Religious Affairs. Religious 3 instead of removing the established Sharia court and the Ministry for Foreign Foundations in March 1924, and since its inception listen to manage business and operations, and to this day has a duty to organize.

In this study, the individuals living in the town of Kahramanmaras Çağlayancerit We tried to analyze the impact of Friday sermons. By individually analyzing the read Friday sermon in the years 2012-2014 in this context we create survey questions from the topics covered in the sermon and the data obtained from the data line has given the people 218'n than 250 people to the prepared questionnaire, which was being assessed.

Keywords: Religion, Society, Çağlayancerit Friday sermon in

ÖNSÖZ

Toplum, insanların bir arada yaşadıkları ve karşılıklı etkileşim içinde bulundukları bir yapıdır. Bu yapıyı meydana getiren birçok unsur vardır. Bu unsurlardan biri de şüphesiz ki dindir. Din olgusu insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Plutargue “dünyayı dolaşınız, duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz şehirler bulacaksınız; fakat mabetsiz ve mabutsuz bir şehir bulamayacaksınız demiştir.” Çünkü insan yaradılışı gereği inanma ihtiyacı olan bir varlıktır. Dinler tarihçisi olan M. Elia de ilk insanın “dindar adam” olduğunu ve anlamlı bir dünyanın ancak kutsalın keşfi ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan din, her dönemde bireyleri ve toplumları etkilemiştir. Din ve toplum devamlı etkileşim halinde olmuştur. Toplumun din üzerinde etkileri olduğu gibi dinin de toplum üzerinde etkileri olmuştur. Bazen din toplumu şekillendirmiş bazen de toplumsal değişim ve gelişmeler dini zihniyetin oluşmasına etki etmiştir.

Biz de bu çalışmamızda din toplum ilişkisi bakımından 2012-2014 yıllarında Çağlayancerit’te okunan cuma hutbelerini ele alacağız. Tezimiz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, sınırları vb. ile bazı kavramlar ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde din ve toplum ilişkilerine sosyolojik bir bakış adı altında evrimci din teorisi açısından din toplum ilişkileri, yapısal-fonksiyonalist din teorisi açısından din toplum ilişkileri, çatışmacı din teorisi açısından din ve toplum ilişkileri, din ve toplumsal değişim arasındaki ilişki vb. konular ile dindarlığın boyutları ile etki boyutuna bağlı olarak din-ekonomi, din-aile, din-eğitim, din-siyaset ve din-boş zaman değerlendirme konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde çalışmamızın uygulama alanı olan Çağlayancerit’in tarihi, fiziki, coğrafi durumu, nüfusu, nüfusun genel özellikleri, iktisadi ve ticari yapı ve ilçedeki dini hayat gibi belli konular üzerinde kısa bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölüm ise çalışmamızın asıl uygulama kısmını oluşturmaktadır. 2012-2014 Çağlayancerit ilçesinde okunan Cuma hutbeleri tek tek ele alınıp bu hutbeler bağlamında anket soruları ve bu sorulara bağlı olarak da seçenekler oluşturulmuştur. Bu anket formları 250 kişiye ulaştırılmış ve 218 kişiden geri dönüt sağlanmış ve bu anketlere verilen cevaplara göre veriler oluşturulmuş elde edilen veriler diyanetin yapmış olduğu Türkiye’de dini hayat araştırma verileriyle de karşılaştırılıp analiz edilmiştir.

Sonuç kısmında ise yapılan çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde başta danışman hocam Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR olmak üzere eğitim ve öğretim hayatım boyunca emeği geçen bütün hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Bu çalışmamızın anket kısmında bize yardımcı olan Çağlayancerit müftülüğünde görevli hoca arkadaşlara ve ankete katılıp anket sorularına samimi bir şekilde cevap veren Çağlayancerit halkına da teşekkürü bir borç biliyorum. Tabi özellikle de bu günlere gelmemde maddi ve manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmayıp bana her türlü desteği veren sevgili eşim Selvi Hanıma da sonsuz teşekkür ediyorum.

İsmail CELFİN

HAZİRAN 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	3
1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	3
1.5. Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanışı	3
1.6. Anket Formunun Hazırlanışı ve Özellikleri	3
1.7. Kavramlar	3
1.7.1. Din	4
1.7.2. Toplum	5
1.7.3. Cami	5
1.7.4. Cuma	5
1.7.5. Cemaat	6
1.7.6. Hutbe	6
1.7.7. Hitabet	6
1.7.8. Diyanet İşleri Başkanlığı	7
1.7.9. Yaygın Din Eğitimi	7
1.7.10. Laiklik	7
2. DİN VE TOPLUM İLİŞKİLERİNE SOSYOLOJİK BAKIŞ	9
2.1. Evrimci Din Teorisi Açısından Din Toplum İlişkileri	9
2.2. Yapısal-Fonksiyonalist Din Teorisi Açısından Din Toplum İlişkileri	14
2.3. Çatışmacı Din Teorisi Açısından Din ve Toplum İlişkileri	17
2.4. Din ve Toplumsal Değişme Arasındaki İlişki	21
2.4.1. Din, Toplumsal Değişme Karşısında Bir Engeldir	22
2.4.2. Din Toplumsal Değişmeyi Etkiler	23
2.4.3. Toplumsal Değişme Dini Değişmeye Etki Eder	24
2.4.3.1. Karizmatik Liderler	24
2.4.3.2. Önemli Liderler ve Toplumsal Yapı	25
2.4.3.3. Dinî İnanç ve Pratiklerin Niteliği	26
2.4.3.4. Toplumsal Değişmenin Din Üzerindeki Etkileri	26
2.5. Dindarlığın Boyutları	27
2.5.1. Dinî İnanç (İdeolojik) Boyutu	27
2.5.2. İbadet Boyutu	28
2.5.3. Tecrübe Boyutu	29
2.5.4. Bilgi Boyutu	29
2.5.5. Etki Boyutu	29
2.5.5.1. Din ve Ekonomi	29
2.5.5.2. Din ve Aile	32
2.5.5.3. Din ve Eğitim	32
2.5.5.4. Din ve Siyaset	34
2.5.5.5. Din ve Boş Zaman Değerlendirme	36
3. ÇAĞLAYANCERİT İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	38
3.1. Coğrafi Konumu	38

3.2. Sosyal Yapı	38
3.3. Ekonomik Yapı	38
3.4. Tarım.....	38
3.5. Hayvancılık.....	39
3.6. Nüfus durumu	39
3.7. Eğitim Durumu	39
3.8. Dini Durumu	39
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	40
4.1. Demografik Özellikler	40
4.2. Çalışma Konusuna İlişkin Sonuçlar	41
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA.....	66
ÖZ GEÇMİŞ	70
EKLER.....	71

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Araştırmaya Katılanların Yaş Grupları İtibari İle Dağılımı	40
Çizelge 2. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	40
Çizelge 3. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	40
Çizelge 4. Araştırmaya Katılanların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	41
Çizelge 5. Araştırmaya Katılanların Beş Vakit Namaz Kılma Sıklıkları	41
Çizelge 6. Araştırmaya Katılanların Ramazan Orucu Tutma Durumları	42
Çizelge 7. Araştırmaya Katılanların Zekât İbadetini Gerçekleştirme Durumları	43
Çizelge 8. Araştırmaya Katılanların Hac İbadeti İle İlgili Düşünceleri	44
Çizelge 9. Araştırmaya Katılanların Kurban İbadeti İle İlgili Düşünceleri	45
Çizelge 10. Araştırmaya Katılanların Yılbaşı Kutlamasıyla İlgili Düşünceleri	45
Çizelge 11. Araştırmaya Katılanların Milli Piyango Oyunlarına İlişkin Tutumları	46
Çizelge 12. Araştırmaya Katılanların “Acil bir paraya ihtiyacım olsa borç para aramak yerine düşük faizli kredi çekmeyi tercih ederim” Önermesine Katılma Durumları	47
Çizelge 13. Araştırmaya Katılanların Eş Seçiminde Dikkat Ettikleri Kriterlere Göre Dağılımı.....	48
Çizelge 14. Araştırmaya Katılanların “Cennet-Cehennem vardır. Bu konuda kesinlikle en ufak bir şüphem yoktur” Önermesine Katılma Durumları	49
Çizelge 15. Araştırmaya Katılanların Kandil Gecelerinde Camilerde Yapılan Kandil Programlarına Katılma Sıklığı	49
Çizelge 16. Araştırmaya Katılanların İbadetlerini Yapmadıklarında Huzursuz Olma Durumları	51
Çizelge 17. Araştırmaya Katılanların, Günah İşlediğinde Pişman olup, Allah’tan Af Dileme Durumları	51
Çizelge 18. Araştırmaya Katılanların “Çocuklarımla İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isterim” Önermesine Katılma Durumları	52
Çizelge 19. Araştırmaya Katılanların “Beden ve çevre temizliği inancımızın gereğidir” Önermesine Katılma Durumları	53
Çizelge 20. Araştırmaya Katılanların “Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir gereklilik olduğunu düşünüyorum” Önermesine Katılma Durumları	53
Çizelge 21. Araştırmaya Katılanların “Doğaya ve çevreye zarar vermek inancımın ters bir davranıştır” Önermesine Katılma Durumları.....	54
Çizelge 22. Araştırmaya Katılanların “Kalbim temiz olduğu sürece ibadetler çok da önemli değildir” Önermesine Katılma Durumları.....	54
Çizelge 23. Araştırmaya Katılanların “İbadetlerimi yerine getirmesem de din ve vatan için ölürsem şehit olur cennete giderim” Önermesine Katılma Durumları.....	55
Çizelge 24. Araştırmaya Katılanların “Engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır” Önermesine Katılma Durumları	55
Çizelge 25. Araştırmaya Katılanların “Tanıdık birinin referansı ile kamuda işe girmek kul hakkıdır” Önermesine Katılma Durumları.....	56
Çizelge 26. Araştırmaya Katılanların “Evime veya arabama nazar boncuğu takarım” Önermesine Katılma Durumları	57
Çizelge 27. Araştırmaya Katılanların “Bazen insan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapabilir” Önermesine Katılma Durumları	57
Çizelge 28. Araştırmaya Katılanların “Sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur” Önermesine Katılma Durumları	58

Çizelge 29. Araştırmaya Katılanların “Eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz” Önermesine Katılma Durumları.....	59
Çizelge 30. Araştırmaya Katılanların “Bayanlar da erkekler gibi Bayram ve Cuma namazı için camilere gidebilmelidir” Önermesine Katılma Durumları	59
Çizelge 31. Araştırmaya Katılanların Cuma Namazına Gitme Sıklıkları.....	60
Çizelge 32. Araştırmaya Katılanların Cuma Namazlarında okunan Cuma Hutbelerine İlişkin Düşünceleri	61
Çizelge 33. Araştırmaya Katılanların “İnancımda ve dini yaşantımda Cuma hutbeleri etkilidir” Önermesine Katılma Durumları.....	61

KISALTMALAR

Ank.	: Ankara
A.İ.M.	: Andırın İlçe Müftülüğü
A.Ü.İ.F.Y.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
A.Ü.S.B.F.D	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
C.	: Cilt
C.Ü.İ.F.D.	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
D.H.G.M.	: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
İ.F.A.V.	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İ.H.L.	: İmam Hatip Lisesi
M.İ.M.H.K.	: Maraş İl Müftülüğü Hutbe Komisyonu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sav.	: Sallahu Aleyhi Vessellem
ss.	: Sayfa Sayısı
S.D.Ü.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

Kavram olarak aşkın bir varlığa bağlanma ve bu inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü şeklinde ifade edilen din, bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir. Ancak, bir inancın sosyal geçerliliği ya da sosyal bağlayıcılığı varsa, o inancın sosyolojik din olduğunu söyleyebiliriz. Sosyolojide din, fert ve cemiyetle olan münasebeti bakımından, psikolojik ve sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek inanca inanmak, inancın bir sistem olarak idrakinden doğan psikolojik tatmin sağladığından ferdi alâkadar eden psikolojik bir yöne; sosyal bütünleşmeyi temin ederek cemiyeti alâkadar ettiği için de sosyolojik bir yöne sahiptir (Bilgiseven, 1987:19).

Sosyologların, on dokuzuncu yüzyılın Ortalarından itibaren dinî olayların incelemesine verdikleri önem ve on dokuzuncu yüzyıl sonları ile yirminci yüzyıl başlarından itibaren ilmi ve tecrübî metotlarla bir din sosyolojisi disiplininin, bilim alanında kendini kabul ettirerek ortaya koyduğu başarılı çalışmalar, dinin, toplumsal ve objektif yönünü açıkça ortaya koymuş bulunmaktadır. Gerçi bir kısım sosyologların aşırı ‘sosyolojizm’ iddiası, onları dini her şeyden önce bir toplum olayı olarak görmeye ve hatta onun sadece toplumun bir fonksiyonundan başka bir şey olmadığını düşüncesine sürüklemiştir. Bununla birlikte, manevi ilimler akımına bağlı olup, Weber ve onun yolundan gidenlerin Din Sosyolojisi anlayışı, sosyolojistlerin aşırı tutumlarının yanlışlığını ve din konusundaki ‘sübjektivizm’ ve ‘objektivizm’ hususunda orta yolun tutulması gerektiğini göstermiştir. Anlayıcı din sosyolojisinin çağımızda en önemli temsilcilerinden olan Wach’ ın ‘kutsalın tecrübesi’ olarak yaptığı tarifi, dinî tecrübenin objektif yönü üzerinde ısrar etmekte ve onun yalnızca sübjektif özelliği üzerinde ısrar eden yanıltıcı psikolojist düşünceye karşı da bir cevap niteliği taşıyor gibi görünmektedir. Gerçekte ise din, psikolojik olması dolayısıyla bireyi ilgilendirirken, aynı zamanda sosyal bir olay olması dolayısıyla da toplumu ve sonuç olarak sosyolojiyi ilgilendirmektedir. Nitekim sosyal bir olay olarak dini ele alan bilim dalı din sosyolojisi. Esasen, ‘bireysel din’ ve ‘kollektif din’ ya da ‘sübjektif din’, ‘objektif din’ ayrımı analitik bir ayırmadan ibaret olup, yaşayan bir olay olarak dinî hayatın bu iki yönü, bir madalyonun iki yüzü gibi ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir. Toplamların dini tarihine baktığımızda, ‘bireysel’ (sübjektif) din anlayışından çok, ‘kollektif’ (objektif) din anlayışının kültür ve medeniyetlerin oluşmasında etkili olduğu görülmektedir (Günay, 1998:207).

Din sosyolojisi literatüründe din, genelde ‘substansiyel’ (asli) ve ‘fonksiyonel’ olmak üzere ikili bir tasnifle ele alınmaktadır. Asli tariflerinde, dinin sahip olduğu kutsal, aşkın, ilahi ve tabiatüstü gibi özellikleri ön plana çıkarılırken; fonksiyonel tariflerinde ise, fert ve cemiyet hayatında icra ettiği fonksiyonlardan hareket edilir. Dinin asli tarifi yerine, onu cemiyet içerisindeki bütünleştirici fonksiyonundan hareketle ele alan yapısal fonksiyonalistler, din meselesini sosyal bütünleşme, sosyal çatışma ve sosyal değişmeye tesiri açısından ele almışlardır. Bu anlayıştaki din düşüncesi, din ve değer sistemi ile din ve cemiyet olaylarının manâlandırılması üzerine kurulmuştur (Köktaş, 1997:24).

Dinin ferdi olduğu kadar, aynı zamanda ferdi aşan sosyal karakteri de vardır. Bu da, dinin objektifleşerek bir gruba, bir topluma mal olması demektir. Din, mahiyeti gereği, önce teker teker fertlere nüfuz etse de, zaruri olarak onların fevkine yükselerek, fertler arasında bir köprü vazifesi görür. Dini bir cemiyet teşkil edemeyen bir din de, ‘ölü’ doğmuş bir ‘cenin’e benzetilmektedir. Bu şekilde, dinin en bariz özelliklerinden birisinin cemaat teşkil etmesi olarak görülmektedir. Dinin sosyal bir karaktere sahip olması ise, onun öteki toplum olayları ile karşılıklı etki-tepki ilişkileri içinde bulunması

ve din olaylarının belli ölçülerde coğrafi, toplumsal ve kültürel değişkenlere bağlı bulunması demektir (Günay, 1998:43).

Her din, bir toplum içinde ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bilinen bütün insan toplumlarında bir dine rastlandığı gibi, sosyal bir olgu olması nedeniyle, sorunların, olayların ve çatışmaların olmadığı bir din de mevcut değildir. Çünkü dinin objektifleşip sosyalleştirici araç olması, bir topluma mal olması, bir cemaati ortaya çıkarması, dini olayların belli ölçülerde ve karşılıklı olarak öteki sosyal kurumsal ve kavramsal yapılara, coğrafi faktörlere ve çeşitli değişkenlere bağlı bulunduğunu göstermektedir. Bu da bizi, din ve toplum ilişkilerine götürmektedir (Günay, 1998:211).

Kehrer'e göre din-toplum ilişkisi, din sosyolojisinin esas alanı ve aynı zamanda incelenmesi en zor konusudur. Wach, din-toplum münasebetlerini inceleyebilmek için, bu iki alan ile ilgili yeterli ve köklü bilgi birikiminin olması, aynı zamanda, bu ilişkilerin belirli bir zaman dilimi içerisinde incelenmesinin veya sadece bazı dinlerin göz önüne alınarak ortaya konulmaya çalışılmasının hatalı olacağını belirtmektedir. Nitekim din toplum arasındaki ilişki hususunda genel kural da, ikisinin de birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği şeklindedir (Köktaş, 1997:43).

1.1. Araştırmanın Konusu

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en önemli görevlerinden birisi de toplumu dini konularda bilgilendirmektir. Diyanet bu işlevini değişik şekillerde yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunlardan en önemlisi de Cuma hutbeleridir. Çünkü ülkemizde değişik vesilelerle yapılan araştırmalara göre Cumaya giden kişi sayısının 2014 yılı Diyanet verilerine göre 15 milyon civarında olduğu ifade edilmektedir. Bu rakam ise hiç küçümsenmeyecek bir sayıdır.

Hutbeler, her ne kadar Cuma namazının şartından sayılsa da geçmişten günümüze önemini koruyan dini bir iletişim aracıdır. Aynı zamanda hutbelerin dini bilginin yanında kişisel ve sosyal bir rolü de vardır. Bu araştırma hutbelerin toplum üzerindeki etkisini ve toplumsal olaylarında hutbe konusu üzerindeki etkisini bize gösterecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dinlerin toplum hayatında değişik fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonlar kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Mesela Kemalettin Taş bu fonksiyonları “zihniyet kazandırma, birleştirme ve bütünleştirme, toplumsal kontrol ve meşrulaştırma” şeklinde üç başlıkta toplarken, Berger de buna benzer bir tespitte bulunur. “Din bütünleştirir, toplumsal kontrol ve toplumsal yapılandırma sağlar”(Özbolat,2014:4). Bu bağlamda İslam'ın sembolü olarak kabul edilen camiler Müslümanlar için sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda eğitim ve öğretim mekânlarıdır. Bu çalışmada camilerde okunan hutbelerin topluma yansımaları ve din eğitimi konusunda hutbelerin toplum üzerindeki rolü ve etkisi aynı zamanda da hutbelerin konularının belirlenmesinde toplumsal olayların konu seçimine etkileri ele alınacaktır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Diyanet İşleri Başkanlığının Haziran 2006 yılı sonu itibariyle hutbelerin konu tespiti ve telif hizmetlerini il müftülüklerine devretmesiyle 2012-2014 yılları arasında Kahramanmaraş müftülüğünce okutulan Cuma hutbelerinin din toplum ilişkisi açısından Çağlayancerit örneğinde incelenmesi çalışmanın kapsamını oluştururken, çalışmanın yalnızca Çağlayancerit ilçesinde uygulanması, çalışmanın sınırını belirlemektedir.

1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Çağlayancerit'te yaşayan ve Cuma namazı kılınan yerlerde ikamet eden on beş yaş üstü erkek vatandaşlar oluşturmaktadır. Araştırmamız esnasında halkın tamamına ulaşmamız mümkün değildi. Bu nedenle de araştırmamızda incelenecek olan büyük grubun özelliklerini taşıyan kişilere örneklem metoduyla anket uygulanmıştır.

1.5. Bilgi Toplama Araçları ve Uygulanışı

Toplum bilimleri, doğa bilimleri gibi olayları dışarıdan gözlemekle yetinmez. İnsanların kendilerinden hareketle sosyal gerçekliğin araştırılmasına ihtiyaç vardır. Bunun için en güvenilir kaynak, kişilerin sözlü ve yazılı açıklamaları ile yapılan gözlemlerdir. Bu açıklamaları elde etmenin yolu da onlara soru sormak ve yapılan gözlemler sonucu elde edilen verilerdir. Araştırmamızın hazırlık sürecinde din sosyolojisi alanında daha önce yapılmış anket çalışmaları incelenmiş, anket sorularının hazırlanması ve araştırmanın yapılması esnasında bunlardan da istifade edilmiştir.

Araştırmamız 2012-2014 yıllarında Çağlayancerit'te okunan Cuma hutbelerinin toplum üzerindeki etkisi olduğu için cami bulunan yerde ikamet eden ve on beş yaş üzeri erkeklere uygulanmış olan bu araştırmada daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek içinde anket formları ortaokul ve lise öğrencilerine dağıtılarak bu öğrencilerin erkek velilerine doldurtulmuştur. 250 kişiye bu anket formları verilmiş, 218 kişiden geri dönüt sağlanmıştır. Bunun yanında da bir kısım kişilere mülakat yapılmış ve çalışma boyunca da gözlem yapılmıştır.

1.6. Anket Formunun Hazırlanışı ve Özellikleri

Anketimiz otuz üç sorudan oluşmaktadır. İlk dört soru deneklerin yaş, medeni durum, eğitim ve mesleklerine yönelik sorulardır. Diğerleri de 2012-2014 yıllarında okunan Cuma hutbeleri tek tek incelenmiş hutbelerde ele alınan konular belirlenmiş bu konuların içeriğine uygun sorular ve bu soru tiplerine göre de seçenekler oluşturulmuştur. Anket sorularının fazlalığı hutbe konularının ve içeriklerinin çokluğundan dolayıdır.

1.7. Kavramlar

Bu bölümde çalışmamızla ilgili bazı kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.7.1.Din

Din insanlık tarihinin en eski olgularındandır. İlk insanın aynı zamanda ilk peygamber olması nedeniyle din ilk insanla var olmuştur. Adlandırma ve tanımlamaları farklı olmakla beraber tarihte hiçbir dinsiz topluma rastlanılmamıştır (Tümer ve Küçük, 2002:1; Korlarelçi, 1993:35; Tümer, 1995:137).

Çünkü din, insanın yaşamında soracağı en temel sorular olan “niçin yaşayan bir varlığım? Niçin öleceğim? Varlığımın anlamı nedir?” gibi sorulara en doyurucu cevapları bulabileceği yegâne yerdir. Din, insanoğlunun bu âlemdeki kimliği; varlığının gerçek anlamı veya gayesinin cevabıdır (Tümer, 1986:220).

“Din” kelime anlamı olarak, Arapçada “ceza, mükâfat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, adet, hal, şariat, kanun, yol, mezhep, millet...” (Tümer ve Küçük, 2002:2) gibi anlamlara gelmektedir. Latince ise ‘bağlamak’ ve ‘cemaat’ anlamlarındadır (Sezen, 1993:21). Kavram olarak ise dini tanımlayan birçok tarif bulunmaktadır.

Ancak bu tanımlar, her bir bilimsel disiplin ve dinin farklı bakış açısı bağlamında yapılmıştır. Örneğin, bir psikolog dini çok kere yaşanan tecrübe, bir sosyolog toplumsal bir müessese; bir kelimacı akıl ve nakille müdafaa edilebilen bir sistem olarak görmektedir (Kılıç, 1993:52). Aslında yapılan tüm bu tanımlar, dinin farklı yönlerinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Dinde insanüstü bir güçle olan ilişki, temel bir düşüncedir. İnsanın bu ilişkisi onun manevi değerinin üstünlüğüne işaret eder ki, İslam dini insanı “Eşref-i mahlûkat” olarak tanıtmaktadır. İnsanın bu üstünlüğü ve değeri ancak dinde ve dinle kendini bulmaktadır. Din, insanın var oluşuna anlam kazandırarak hayatı anlamlı ve yaşanabilir kılmaktadır (Bolay ve Türköne, 1995:3).

Din, hem Tanrı’dan insana, hem insandan Tanrı’ya doğru gelişen bir ilişkidir (Bolay ve Türköne, 1995:3). Dinler insana kendisi, evren ve insanın evrendeki yeri ile ilgili bilgi verir. İnsanın temel sorunlarına belli açıdan açıklık getirir (Güngör, 1997:97). Bu nedenle dinlerin yerine getirdiği fonksiyonu başka hiçbir kurum yapamaz. Her inanç sistemini “din” diye adlandırmak mümkün değildir. Yani din, “Ferdin kendi inancı, kendi ibadet ve cemaat hayatıdır” (Sarıkçıoğlu, 2002:1). Dini oluşturan unsurlar, başta inanç olmak üzere ibadet ve sosyal hayattır. Ancak ilahi dinlerde bu anlayışın inanç, ibadet ve ahlak şeklinde sistemleştirildiği görülür (Aydın, 1997:6).

İslam’ın dini ele alışıyla diğer farklı din ve bilimsel alanların dine bakışı, özellikle içerik itibarıyla farklıdır. Çünkü İslam’a göre din ilahidir, ancak diğer dinler de din olarak isimlendirilmekle birlikte “Şüphesiz ki, Allah katında din İslam’dır.” (Al-i İmran, 19) ayetiyle gerçek anlamda dinin yalnızca İslam olduğu belirtilmiştir. İslam âlimlerinin dini tanımları da bu bağlamda olmuştur. Örneğin bir din tanımı şöyledir: “Akıl sahiplerini, Resulullah(sav)’ın getirdiklerini kabule çağıran ilahi bir kanundur” Bir başka İslam âliminin yaptığı tanım ise şöyledir: “Din, akıl sahiplerine gaye-i hakikati bildiren, onları kendi ihtiyar ve iradeleri ile Allah Resulü’nün bildirdiği şekilde, hal ve istikbalde salah ve felaha, kemale sevk eden, maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını temin eden bir kanun-ı mevzu-ı ilahidir” (Tümer, 1986:230). Bu tarifleri özetleyen bir başka tarif ise “din peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettikleri şeylerin bütünüdür” (Tümer, 1986:231).

1.7.2.Toplum

İnsan doğası gereği tek başına yaşayamaz. Yaşamını sürdürebilmesi için mutlaka diğer insanlara ihtiyaç duyar. Bu durum, toplumun meydana gelmesini sağlayan en temel faktörü oluşturmaktadır. Sosyologlar, toplumu “ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup” olarak tanımlamaktadırlar (Akyüz, 1992:29). Toplumun “maddi olmaktan çok, manevi unsurlara dayanan bir bütün” (Akyüz, 1992:29) olması nedeniyle, insan sadece maddi ihtiyaçlarını karşılamak için topluma gereksinim duymaz, bunun yanında manevi ve insani yönleriyle de topluma bağlıdır.

Çünkü insanın konuştuğu dil, bir toplumun dilidir. İnsan, sosyal bir kurum olan dili, çevre münasebetleri ve fonksiyonu içinde geliştirip öğrenebilir (Günay, 1992:19). Bu gerçeklik, toplumun insan için olmazsa olmazlardan olduğunu göstermektedir. Toplumun temelinde bireyin, doğayla mücadelede yalnız kaldığı ve bu nedenle diğer insanlara ihtiyaç duymasını görenlerin yanında, (Ergün, 1984:98) toplumu sosyal ve ekonomik iş bölümlerinin olduğu bir birlik olarak görenler de vardır. Bu açıdan toplum hayatının oluşumunda insanların bir amaç etrafında birleşmeleri vardır (Günay, 2006:14).

Toplumun özelliklerini şöyle özetleyebiliriz (Bulut, 2010:62):

1. Toplum, ortak bir coğrafi mekânda var olur.
2. Toplumdaki kişiler demografik bir birim oluşturur.
3. Toplum ortak bir kültüre sahiptir.
4. Toplumda ihtiyaçların giderildiği bir iş bölümü vardır.
5. Toplum, ortak değerlere ve birlikte yaşama ülküsüne sahiptir.
6. Toplum, içinde din, kültür, siyaset, ekonomi, eğitim, aile gibi temel kurumları bulundurmaktadır.

1.7.3. Cami

Cami Müslümanların ibadet mahallerine toplu olarak verilen addır. İlkesel olarak Müslümanlar ibadetlerini temiz olmak koşuluyla her yerde yapabilirler. Yeryüzü her Müslüman için başlı başına mabettir. Cami daha çok Türkiye Müslümanlarının kullandığı bir kavramdır. Genel olarak İslam dünyasında kullanılan ifade ise mescittir (Subaşı, 2014:145).

1.7.4. Cuma

Cuma; cem olmak, toplanmak manalarına gelir. Cuma günü, Müslümanlar için çok önemli bir gündür. Kuran'ı Kerim'in 62. suresi Cuma Suresidir. Bu sürenin 9. ayetinde “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.” buyurulmaktadır. işte bu günde Müslümanlar camide toplanıp birlikte Cuma namazını kılarlar. Topluca yapılan bu ibadet, o günü bayram günü değerine yükseltir. Bu sebeple Cuma gününe Seyyidü'l-eyyam, yani, günlerin itibarlısı, efendisi de denir. Bütün hayırlı işlerin Cuma günü meydana geldiği; tarih boyunca pek çok kutsi hadiselerin hep Cuma günü zuhur ettiği rivayet edilir. Cuma ferdi cemiyete; cemiyeti milliyete bağlayan ve toplum arasında düşünce, inanç, amaç ve hizmet birliğini

sağlayan bir gündür. İslâm dini bu günü müminler için haftalık toplantı ve toplu halde Allah'a yönelme, ibadette bulunma zamanı olarak belirlemiştir.

1.7.5. Cemaat

Dilimize Arapça menşeden gelmiş bulunan “cemaat” terimi, sosyolojide birbirlerine sıkı organik içten bağlarla bağlı bulunan dayanışma gruplarını ifade etmektedir. Bir cemaat, müşterek hayatın ana şartlarını paylaşacak şekilde bir arada yaşar. Bir sosyal grubun cemaat oluşturabilmesi için gerekli temel koşullardan birisi, müşterek bir mekânı paylaşma şartıdır. Böylesine bir ortaklaşa hayat mecburiyeti ve paylaşım, cemaat içerisinde güçlü bir dayanışma bağının oluşmasına imkân verir. Bu bakımdan cemaat içerisinde çok güçlü bir “aidiyet duygusu”, “Biz şuuru” ve “cemaat şuuru” oluşur. Müşterek kültür, din ve cemaat içerisindeki bu şuuru canlı bir biçimde beslerler. Cemaat içerisinde yüz yüze, sıcak, duygusal ve samimi ilişkiler hâkimdir. Bu bakımdan cemaatler “birincil” veya “ilk” yahut “yüz yüze gruplar” kategorisine dâhildirler. Aileleri klanlar, kabileler, akrabalık grupları, dini cemaat ve tarikatlar cemaat türü toplulukların tipik örneklerindendir (Günay, 2014:29).

1.7.6. Hutbe

Kelime olarak hutbe; “konuşmak, bir kişi ya da bir gruba hitap etmek veya söz söylemek” gibi anlamlara gelmektedir (Çakan, 1998:26). İslam dininde Cuma namazını cemaatle kılmak zorunludur. Aynı zamanda Cuma namazından önce okunan hutbeyi dinlemek de zorunludur. Bununla birlikte yılda iki kez Ramazan ve Kurban Bayramları’nda kılınan bayram namazının ardından da hutbe okunur (Cebeci, 2005:213). Bu hutbeleri özellikleri bakımından çok kişinin dinlediğini söyleyebiliriz. Bu da hutbenin yaygın din eğitimi açısından etkili ve önemli bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Hutbelerin, dini iletişim süreci olarak Hz. Peygamber döneminde başladığını söyleyebiliriz. Hz. Peygamber’in kendisine Yüce Allah tarafından gönderilen vahiyleri öncelikle kendisinin uyguladığını ardından en yakınlarından başlamak üzere tüm insanlara ulaştırmakla görevli olduğunu biliyoruz (Keyifli, 2012:334). İlk dönemlerde küçük gruplar halinde başlayan dini eğitim-öğretim sürecinin zamanla büyüüp gelişerek günümüze kadar geldiğini söyleyebiliriz.

1.7.7. Hitabet

İnsan, yaratılışı gereği diğer insanlarla bir arada bulunur ve onlarla iletişim kurar. Bu iletişimi sağlayan olguların başında ses, işaret, resim, yazı ve söz gibi birtakım unsurlar gelir. İnsan, bunlardan birini veya birkaçını kullanıp kendini ifade eder ve başkaları ile iletişime geçer. Sözlü iletişimin etkili olması, konunun planlı, metotlu ve bir amaca yönelik sunulmasına bağlıdır. Bu da dilin inceliklerini kullanarak yapılan konuşmayla mümkündür. Bu konuşmaya hitabet, konuşana da hatip denmektedir.

Hitabet; belirli bir mekânda, bir hatibin dinleyici kitlesine ulaştırmak istediği mesajı, etkili ve güzel bir konuşmayla sunmasıdır. Hatip; bilgi, duygu ve düşüncelerini muhataplarına ikna edici ve etkileyici bir üslupla sunar (Tosun, 2006:57).

1.7.8. Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyetinde İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkeleriyle ilgili halkı aydınlatmak ve eğitmek; ibadet yerleri açma ve denetleme ve din görevlilerini atama gibi dini hizmetleri sunmak gibi görevleri yüklenen ve bu görevleri cumhuriyetin temel ilkeleri çerçevesinde yerine getirmek amacıyla 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 29 sayılı kanunla kurulan resmi ve dini bir kurumdur. Modern Türkiye'nin idari yapılanması içerisinde Başbakanlığa bağlı bir resmi kurum olarak bugünkü hukuki statüsüne 1965 yılında kabul edilen yönetmelikle kavuşmuştur (Kirman, 2011:94).

1.7.9. Yaygın Din Eğitimi

Toplumsal bütün kurum ve birimlerini ilgilendiren genel eğitim, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireyi hayata hazırlamak gibi yönleri itibarıyla bu iki tür eğitimi birbirinden tamamen ayırmak zor olmasına rağmen aralarında farklar da vardır. Kısa ve öz olarak "okul dışı eğitim" diyebileceğimiz yaygın eğitim; fertleri arzu edilen hedeflere ulaştırabilmesi bakımından fonksiyonel bir eğitim alanıdır. Bu eğitim, halka bilgi veren, ortak milli değerleri kazandıran, toplumu çağdaş medeniyet düzeyine ulaştıran bir eğitim olarak anlayabiliriz. Türkiye'de nüfus yerleşim düzeninin dağınık olması ve okullaşma oranının düşük olması yaygın eğitimin önemini artırmıştır. Yaygın eğitimin önemli faaliyetlerinden biri olan "yaygın din eğitimi", yukarıdaki tarifler de göz önünde tutularak, halka dini bilgi veren, hayatı yorumlama becerisini kazandıran, ortak din ve milli değerleri aşılayan; dinin kardeşlik, fedakârlık, hoşgörü gibi meziyetlerini kazandıran, dini ibadetlerin usulüne uygun yerine getirilmesine yardımcı olan, ama sonuçta kişiye dini bir meslek kazandırmayan, bu alanda bir görev alabilme hakkına sahip kılmayan eğitim olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir tarif de yaygın din eğitimi, örgün din eğitimine hiç girmemiş veya herhangi bir kademesinde bulunan veyahut bu kademedan ayrılmış olan vatandaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında dini bilgilerin verilmesidir. Bu tanımda "yaygın din eğitimi" deyişi, temel eğitim, orta öğretim ve yükseköğretim kurumlarındaki genel ve mesleki din eğitiminin dışında kalan din eğitim ve öğretimi faaliyetlerinin tümünü içine almaktadır (Bulut, 1993:3).

1.7.10. Laiklik

Çoğu zaman yaygın bir kabulle "din işleri ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması" olarak anlaşılan laiklik, hukuk ve siyaset anlayışında herhangi bir dine dayalı değerler yerine dini bir özellik taşımayan din dışı, seküler değerlere önem verme şeklinde tanımlanabilir. Laikliğin toplumsal planda gözlenen yansımaları arasında bilimsel çalışmaların, teolojinin etkisinden uzak kılınması, hukuk ve ahlakın dinin nüfuzundan kurtulması ve eğitimin özgürleşmesi sayılabilir. Laiklik ve laik yapılar daha ziyade çağdaş demokrasilerde görülür ve siyasal otoritenin meşruluğunu dine dayandırmaması anlamına gelir. Laiklik ilkesine ve uygulamalarına önem veren bir devlet, çeşitli dinler karşısında taraf olmadığı gibi dinler arasında herhangi bir ayırım da yapmaz. Laiklik, farklı inançlara ve düşüncelere sahip olan vatandaşların devlet otoritesi karşısında aynı, eşit muameleye tabi tutulmasıdır. Bu anlamda laiklik, din ve vicdan özgürlüğünün teminatıdır. Dolayısıyla laiklik, dine saygı sınırlarını aşan

materyalist ve Marksist düşünceler tarafından iddia edildiği gibi dinsizlik veya manevi değerlerin yıkılması demek değildir; tam tersine din ve vicdan özgürlüğünü temin eden bir ilkedir. Bu bakımdan laikliğe herkesten önce inananların sahip çıkması gerekmektedir (Kirman, 2011:201).

2. DİN VE TOPLUM İLİŞKİLERİNE SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kuram kavramı sosyal bilimler alanında toplumların değişim ve dönüşümlerini ya da bir toplumun tarihi süreçte geçirdiği evrelerin tespiti anlamında kullanılmaktadır. Toplumlar durağan olmadıkları için devamlı farklılaşan bir görünüm sunmaktadırlar. Bu bağlamda kuramların oluşturulması toplumların yaşamlarından sonra tespit edilmekte ve her bir düşünür kendi düşünce ve anlayışına göre toplumların geçirdikleri dönemleri belirli kuramlarla açıklamaya çalışmaktadır. Zira "yaşam kuramı izlemez, kuramın yaşamı izlemesi gerekir" (Ozan kaya, 1994:36). Ancak oluşturulan ya da düşünürlerin tanımlamaya çalıştıkları toplum yaşamlarının genel anlamda bir gerçeği yansıttığı söylenebilir. Yani toplumların geçirdikleri evrelerden hareketle her bir düşünür kendince bir model geliştirir ve değişimin bu çerçevede meydana geldiğini iddia eder. Fakat şunu unutmamak gerekir ki her bir düşünürün ortaya attığı toplumsal değişim modeli onun yaşadığı çağ ve o dönemdeki toplum yapılarıyla yakından ilişkilidir. Bununla söylemek istediğimiz, bu konuda mutlak, değişmez bir modelin olamayacağı her birinin isabet ettiği ve gözden kaçırdığı noktaların bulunabileceğidir. Ancak dikkat çekici olan husus, tarih boyunca oluşturulan kuramların hem o dönemlerdeki hem de bugünkü toplumların tanınmaları ve analizi anlamında önemli ipuçları verdiği gerçeğidir.

Batıda yapılan ilk din sosyolojisi araştırmalarında din, sistematik bir metodoloji dahilinde değil, belirli bir gelişim çizgisine dayalı evrimci ve pozitivist açıklamalarla ele alınmıştır. Biz de bu bölüme evrimci din teorisi açısından din toplum ilişkisi bağlamında başlamanın uygun olacağını düşündük.

2.1. Evrimci Din Teorisi Açısından Din Toplum İlişkileri

Evrin kelimesi, lügatte "basit, sade ve biçimsiz olandan, belirgin ve karmaşık olana, ilkelden mükemmele doğru doğrusal, düzenli ve ilerlemeci nitelikteki değişim" (Demir ve Acar, 1997:152) yine "şekilsizden şekil almış olana, homojenden heterojene doğru gelişme" (Bolay, 1997:152) gibi anlamlara gelmektedir. Sosyolojik anlamda düşünüldüğünde ise, hayatın devamlı hareket halinde olduğunu, dolayısıyla her toplumun bir evrim sürecine dayalı olarak meydana geldiğini belirten bir düşüncedir (Demir ve Acar, 1997:84). Toplumsal anlamda evrim, basit, ilkel, tek düze bir sosyal yapıdan, karmaşık, gelişmiş ve ileri bir toplum düzeyine ulaşma olarak tanımlanabilir. İlkel düzeyde toplum bireyleri arasında homojen bir görünüm ve işleyiş bulunurken, evrim sürecine bağlı olarak gelişen karmaşık toplumlarda bireyler arasında heterojen bir görünüm bulunmaktadır.

Bu model bağlamında toplumsal değişmeyi açıklamaya çalışanlar, toplumların evrimleşerek oluştuklarını belirtmişler ve bunu farklı şekillerde açıklamaya çalışmışlardır. Ancak tümünün en genel anlamda söylemek istedikleri, bir toplumun olduğu gibi kalmadığı ya da belirli evrelerden geçerek oluştuğu ana fikri üzerinde düğümlenmektedir. Bu düşünürlerden bazılarının toplum görüşlerini kısaca açıklayarak konunun daha iyi anlaşılmasına çalışalım.

Bunlardan birisi İbn Haldun'dur. İbn Haldun, sosyolojinin öncüsü ve kurucusu sayılır. O, 1332-1402 yılları arasında yaşamış ünlü bir filozof, tarihçi ve sosyologdur. İbn Haldun, kendi dönemindeki toplumları gözlemlemiş ve günümüze de ışık tutacak çok önemli neticelere ulaşmıştır. Onun tespit ettiği çoğu sonuçlara Batı dünyasının ondan birkaç asır sonra ulaştığı görülmektedir. İbn Haldun'un fikirlerinin büyük bir

çoğunluğu bugün de geçerliliğini korumaktadır. Fikirlerinden hareketle onun iyi bir toplum gözlemcisi ve değerlendircisi olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Haldun'a göre "tekamül fikri son derece umumdur, cansız maddelerden ve unsurlardan başlar, insana kadar yükselir, beşeri değerler ve müesseseler olarak devam eder" (Uludağ, 1982:114). Ona göre maddi ve manevi gelişme tedrici bir şekilde meydana gelmiştir, İbn Haldun bu konuda şöyle söylemektedir: "Âlemin ve milletlerin ahvali, kavimlerin adetleri, itiyatları, meslek ve meşrepleri tek bir vetire ve sabit bir usul üzerinde durmaz. Zamanla ve gün geçtikçe değişir. Bir halden diğer bir hale intikal eder. Tıpkı şahısların, vakitlerin ve şehirlerin vaziyetinde olduğu gibi, ülkelerde ve bölgelerde, zamanlarda ve devletlerde olan şey de aynen bunun gibidir" (Uludağ, 1982:115) S. Uludağ, İbn Haldun'un değişme konusuna yaklaşımını şöyle açıklamaktadır: "Maddi hayatla, içtimai hayat, İbn Haldun'un tabiriyle maddi tabiatla içtimai tabiat bu şekilde birleşince mutlak birlik anlayışı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Merhale merhale ilerleme, kademe kademe iyileşme, safha safha yükselme devrelerinden geçerken ani sıçrama, birden değişikliğe uğrama, bundan sonra yeni bir sıçrama biçimindeki değişikliği gerçekleştirmek üzere uzun vadeli tedricî bir değişme dönemine girme, İbn Haldun'daki umumi değişme ve diyalektik sürecin esasını teşkil eder" (Uludağ, 1982:114).

İbn Haldun, kendisinden önceki tarihi ve içtimai kitapları iyice inceleyerek ve sosyal hayatı gözlemleyerek *ümran* fikrine ulaşmıştır. Ona göre *ümran*, tarihin doğru anlaşılması için bir vasıta. Onun tarihle kastettiği de "medeniyet, beşeriyet ve kültür tarihi olduğundan bir içtimai felsefe kurabilmiştir. Ona göre aslında tarih de bir nevi *ümran* ilmidir"(Uludağ, 1982:111). İbn Haldun'a göre hayatta asıl olan değişmedir. Değişmeyen ya da farklılaşmayan bir şey bulunmamaktadır. Hatta onun, fiziki ve sosyal olaylarda daima bir değişimin olduğunu ifade anlamında "tebeddül, tahavvül, ihtilaf, intikal, tağayyur, istihale" kavramlarını kullandığı görülmektedir (Uludağ, 1982:112).

İbn Haldun'a göre toplumlar *Bedevi* (ilkel) ve *Hadarî* (medeni) diye ikiye ayrılır. *Bedevi* toplumlar, göçebe hayatı yaşayan, tarıma toprağa bağlı, ancak geçimlerini temin edebilecek kadar mal-mülke sahip basit toplumları; *medeni* toplum, gelişmiş, şehir hayatı yaşayan, üretim ve istihdamın geniş olduğu daha karmaşık toplumları ifade etmektedir. İbn Haldun, bu toplumların özelliklerini, yapılarını ve sosyal işleyişlerini geniş bir şekilde açıklamakta ve değişimin *Bedevi* toplumdan *Medeni* topluma doğru olduğunu belirtmektedir. Bu değişimde toplumsal yaşam koşullarının değiştiği gibi duygu, düşünce, tavır ve anlayışların da değişime uğradığını belirtmektedir. (Uludağ, 1982:710).

Özetle ifade etmek gerekirse, İbn Haldun, toplumu bir organizmaya benzetmekte, nasıl ki bir insan doğar, büyür, gelişir ve ölürse, bir toplum da aynı şekilde doğar, gelişir, yükselir, çöker ve yok olur. Bu tasvir İbn Haldun'un düşüncesinde *tavırlar nazariyesini* oluşturmaktadır (Günay, 1998:114).

Evrimci modeller çerçevesinde, insanlığın belirli bir gelişim sürecine bağlı olarak değişim geçirdiğini belirten bir diğer düşünür Auguste Comte (1798-1857)'dur. Comte, toplumu *statik* ve *dinamik* olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre toplumun statikliği; durgunluğunu, değişmezliğini ve eş zamanda toplumda meydana gelenleri ifade etmektedir. Toplumsal dinamik ise toplumun değişmesini, gelişmesini ve evrimini içermektedir. Comte'a göre, toplumun toplum olması ve değişmesi açısından bu iki yön son derece önemli gözükmektedir. Ancak değişim ve gelişmeyi sağlayan toplumsal dinamik olmaktadır (Freyer, 1968:52, Çev. Çağatay, 1968).

Sosyal değişimle ilgili toplumların gelişme sürecini Comte'un en önemli tasnifi, *teolojik*, *metafizik* ve *pozitif* çağ olarak ayırmasıdır. Ona göre toplumların,

teolojik sosyal yaşamdan, metafiziğe, oradan da pozitif düşünüş çağına ulaşmaları sosyal dinamiğin ana unsurunu meydana getirmektedir. İnsanlığın ilk dönemleri olarak da nitelendirilen bu dönemde varlıklar ve sosyal olaylar hayal gücüne göre yorumlanmaktadır. Bu devre de kendi içerisinde *fetişist*, *politeist* (*çok Tanrıcılık*) ve *monoteist* (*tek Tanrıcılık*) olarak üçe ayrılmaktadır. Her bir süreç zorunlu olarak yeni bir dönemi hazırlamaktadır. Metafizik aşamada soyutlamalara gidilerek, soyut varlıkların gerçeklikleri üzerinde durulmaktadır. Bu devre de kendisinden bir sonraki pozitif devreyi hazırlamaktadır. Teolojik ve metafizik devreleri geçen toplumlar pozitif döneme ulaşırlar. Bu devrenin en belirgin özelliği de pozitif bilim ve ona bağlı olarak gelişen teknolojik ve endüstriyel gelişmeler olarak gözükmemektedir. Comte'a göre pozitif dönem, toplumsal evrimin son aşamasıdır. Artık bu evrede toplum, akıl ve bilim sayesinde kendisini devamlı üreterek devam ettirecek ve varlığını sürdürecektir. "Esas otoritesi pozitif ilim olan yeni içtimai nizam bütün insanlığı saracak, düşünce ve görüşlerdeki çekişmelere son verecektir. Comte sosyolojisinin son safhası, pozitif ilmin rehberliğiyle bir *insani din* yaratmak hususuna hasrolunmuştur." (Freyer, 1968:52) Comte, bu düşüncesiyle bir "*insanlık dini*" kurma idealindedir. O, toplumsal yaşamda kutsal ve manevi değerlerden boşalttığı *alanı* pozitivizmle doldurmaya çalışmaktadır. Bu konuda onun *ilim* ile *dini* birbirine karıştırdığını görmekteyiz. Çünkü sosyal hayat açısından her biri toplumsal hayatın farklı yönlerini tamamlamaktadır. Bunlardan birisinin toplumdan soyutlanmaya çalışılması ya da birisinin başka alanların yerine geçirilmesi sosyal dokunun bozulması ve amacından uzaklaşması riskini beraberinde getirmektedir (Erkal, 1996:238).

Emile Durkheim'in mekanik toplumsal yapıdan organik toplumsal yapıya geçme şeklindeki değişme modeli de evrimci modellere bir örneklik teşkil etmektedir. Durkheim, toplumların benzerliklerin bulunduğu mekanik basit yapıdan işbölümü ve farklılaşmanın bulunduğu organik yapıya değişim gösterdiklerini belirtir. O, mekanik toplumlarda da organik toplumlarda da dayanışmanın olduğunu, ancak mekanikteki dayanışmanın benzerlik üzerine, organiktekinin farklılık üzerine olduğunu belirtir. Mekanik toplumlarda işbölümü ve uzmanlaşma bulunmamakta, organik toplumlarda işbölümü ve uzmanlaşma bulunmaktadır. İşbölümü ve uzmanlaşma bireyselliği ve kişilerin farklı alanlarda yeteneklerinin gelişmesini sağlamakta, böylelikle insanlar her birisi toplumda belirli bir işi yapmakla dayanışma durumunu gerçekleştirmektedirler. Bu tür toplumlar *farklılaşma üzerine dayanışma* oluşturduklarından, hem gelişme ve ilerleme hem de bireysel bilincin gelişmesine imkan vermektedirler. Farklılaşma üzerine gelişen bu dayanışma, birlik ve beraberliğin de gelişmesine imkan sağlamaktadır. Durkheim'e göre, bireylerin her birisi toplumda farklı bir iş kolunda uzman olacağından diğer işler konusunda toplumun öteki bireylerine bağlı olacak, dolayısıyla toplumsal ağ böylelikle birbirine organik olarak örülecektir (Kongar, 1985:102).

Durkheim, toplumsal değişimin kaynağı ve yeri olarak toplumu görür. O, topluma mukaddes bir değer vererek adeta onu kutsallaştırmaktadır. Toplumsal bilinci, bireysel bilinçten üstün ve bireysel bilinci etkileyen hatta onu oluşturan bir yapıda görmektedir. Ona göre, "toplum bireylerden değil, birey toplumdan doğmaktadır" (Aron, 1986:228). Birey mekanik toplumda içe dönük bir yapıdayken organik dayanışmalı bir toplumda dışa dönük ve gelişmeci bir özellikte bulunmaktadır. (Freyer, 1968:294, Çağatay, 1968, Erkal, 1996:243).

Evrimsel modeller bağlamında sosyal değişim ile ilgili değerlendirilmesi gereken ünlü bir sosyolog da Max Weber'dir. Weber, toplumsal değişimi *kültürel* ve *toplumsal* olarak ikiye ayırmaktadır. Toplumun kültürel boyutunda meydana gelen değişimler,

toplumun genel yapısını da etkileyerek değişimi gerekli kılmaktadır. Bu süreç toplumu aynı zamanda duygusal bir anlayıştan rasyonelliğe götürmektedir. Bu süreç daha çok değerler, inançlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu değişimle toplum da büyü ve benzeri inançlardan ilmi düşünceye, çoktanrıcılıktan tek tanrıcılığa geçmektedir (Kongar, 1985:98). Weber'e göre bu değişim, *dünyanın büyüünün bozulması* anlamına gelmektedir. Ancak kültürel düzeyde bu gelişmeler yaşanırken toplumsal yapıda bir kaos ve karışıklık da görülmektedir. İşte tam da bu noktada karizmatik bir lider çıkmakta ve toplumu kaos ortamından yeni bir düzene sokmaktadır. Kurum ve kuruluşlar bu süreçte yerleşmektedir. Weber'in "*Karizmanın rutinizasyonu*" dediği de bu durum olsa gerektir. Karizmatik liderlik sadece bir defaya mahsus evrim değildir. Kendiliğinden olarak sabit bir özellik göstermez. O Weber'in "*karizmanın rutinleşmesi*" olarak tanımladığı üzere, bir süreç olarak devam eder. Yani toplum değişme ve gelişmelere bağlı olarak karıştığı zaman bir lider çıkar ve yeni bir toplumsal düzen kurarak toplumu kaostan kurtarır. Bu her değişme ve kaos durumlarında bu şekilde devam eder. Böylece toplum da her defasında kendisini yenilemiş ve değişmesini gerçekleştirmiş olmaktadır (Kongar, 1985:98).

Weber'e göre, kültürel alandaki düşünceler toplumsal değişimin başlatılması anlamında önemlidir. Weber'in bu konudaki kanaati, "düşüncelerin ... insanların davranışlarını doğrudan doğruya belirlemesine izin verir. Bunun iması, dünya görüşlerinin anlamına ilişkin bir yorum, yalnızca dünya görüşlerinin dönüşümünü açıklaması ölçüsünde değil, aynı zamanda inançların toplumsal hayat üzerindeki etkisinin kavranılmasının bir ön koşulu olarak görülmeli." Weber'e göre, yeni inanç sistemleri karizmatik hamlelerle doğmakta ve yeni toplumsal gelişmelere neden olmaktadır. Bu bağlamda Weber karizmayı, "tarihteki özgül olarak yaratıcı devrimci güç" şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre hayat çok farklı kürelerden oluşmaktadır. Bu hayat küreleri arasındaki benzerlikler mevcut yapının devamı hatta perçinlenmesi anlamına gelmekte, hayat küreleri arasındaki çatışma toplumsal değişim anlamına gelmektedir. Öyle ki çatışma ne oranda yüksek olursa değişim de o oranda hızlı olmaktadır (Kongar, 1985:98).

Weber, toplumsal değişimde asıl mantığın pozitif ve akılcı bilim olduğunu belirtir. Bu bilim de bilimsel gerçeklikle ilgili anlamlı ve önemli olan iki nitelik üzerine kurgulanmaktadır. Bu iki nitelik, temel tamamlanmamışlık ve nesnelliktir. Tamamlanmamışlık, kavramdan anlaşıldığı gibi, bitmeyen bir süreklilik olurken; nesnellik, bilimsel verilerin geçerliliği ve her türlü değer yargılarından uzak olarak tanımlanmaktadır. *Weber'e göre tamamlanmamışlık*, "çağdaş bilimin temel bir niteliğidir. Çağdaş bilim özü gereği evrim halindedir; nesnelerin yüce anlamlarıyla ilgili önerileri tanımaz, sonsuzluktaki bir amaca yönelir ve doğaya sorulan soruları sürekli olarak yeniler." Ona göre böyle bir yaklaşım kendi içinde bitmeyen bir değişim ve gelişim süreci sunmaktadır (Kongar, 1985:98).

Sosyal değişim bağlamında Weber'in üzerinde durduğu önemli bir konu da, din ile sosyo- kültürel ve ekonomik yapı arasında birebir ilişkinin olduğu ve karşılıklı etkileşimde bulunduğuudur. Hatta dinin ekonomik gelişmeler üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu temel savıdır. "Weber'in ana önermesi, Protestanlık ile kapitalizmin hemen hemen eş-zamanlı gelişiminin tarihi olarak tesadüfi bir olay olmadığı şeklindedir" (Bodur, 1990:82). Ona göre, modern kapitalizmin ruhu, Protestanlığın ruhudur. Protestanlığın normları ve pratik ahlak kurallarıdır. Zaten modern kapitalizm doğmadan önce Protestanlık onun altyapısını hazırlamış ve onun doğumunu sağlamıştır. Yani kapitalizm, düşünce, tavır ve davranış kurallarının öğretisini Protestanlıktan almaktadır. Ona göre, kapitalizm, zamanın ve kaynakların gelecek için en iyi şekilde

kullanılmasıdır. Yine o, Marx'in aksine, dinin ekonomik şartların sonucu değil, bir nedeni olduğunu düşünmektedir. Şöyle ki, toplumda dine dayalı olarak bir takım ahlaki kurallar oluşturulmakta ve bu kurallar toplumun sosyal ve ekonomik hayatını etkilemektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak da toplumda seküler değerler oluşmakta ve bunlar sırf dünyevi kıymetler halini almaktadır. Weber, "kapitalist ruhun şekillenmesinde katkıda bulunan fikirlerin arka planının ne olduğu sorusunun cevabının bazı Protestan gruplarda yattığını belirtmiş ve bu motivasyonları '*ideal tip*'ler şeklinde ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışmıştır" (Bodur, 1990:82).

Weber, diğer sosyal alanlarda olduğu gibi, dini alanda da dindarın Tanrı'nın isteklerine göre davranmasının kendi menfaatine olduğunu belirtir. Örneğin meslek seçimi konusunda Weber, "bir mesleğin yararı ve buna uygun olarak tanrının hoşuna giderliği ilk önce ahlaki kurallara göre ve daha sonra bütün için üretilen malların önemine göre ölçülür demektir... Çünkü bir Puritan'ın yaşamın her oluşumunda etkisini gördüğü o tanrı eğer kendinden olan birine kazanma şansını verirse bunu amaçlı yapar. Ve buna uyarak inançlı Hristiyan, kendine çıkar sağlayacak bu çağrıya uyar. Eğer Tanrı size, ruhunuza ya da bir başkasına zarar vermeden başka bir yoldan kazanacağınızdan daha çoğunu yasal olarak kazanmanızı sağlayacak bir yol gösteriyorsa ve siz bunu geri çeviriyorsanız ve daha az kazanç getiren yolu izliyorsanız o zaman mesleğinizin amaçlarından birine ters düşersiniz, tanrının vekili olmayı ve onun verdiği ve istediği zaman onun için kullanabileceğiniz armağanlarını kabul etmeyi reddediyorsunuz demektir" (Bodur, 1990:82).

Weber'in düşünceleri genel olarak değerlendirildiğinde, onun da sosyal değişimin gerekliliği üzerinde durduğu görülmektedir. Bunun ne şekilde olduğunu Weber örneklerle ve benzetmelerle açıklamaktadır. Özellikle onun *kültürel değişim* ve *toplumsal değişim* ayrımı kayda değer. Bu bağlamda Weber, "kültürel değişim bakımından doğrusal, toplumsal değişim bakımından ise devrimsel bir kalıp ortaya koymaktadır. Ona göre karizmatik liderin ortaya çıkışı ve karizmanın kurumlaşması toplumsal değişimin kültürel değişmeye uyum sürecidir" (Kongar, 1985:100). Bu kısa açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Weber'in de evrimci modelde bir değişim ortaya koyduğu görülmektedir.

Evrimsel modeller çerçevesinde diğer bazı düşünürleri de görmekteyiz. Örneğin, H. Spencer, bir organizmanın küçükten başlayarak zamanla organlarının gelişmesi ve zaman sürecinde her bir organın, organizmanın bir fonksiyonunu meydana getirerek bütünlüğü sağlaması gibi, toplumların da zamanla basitten gelişim aşamasına ulaşarak farklılaştıklarını ve toplumsal bütünlüğü oluşturduklarını belirtmektedir. L. H. Morgan da toplumsal gelişim aşamasını, *vahşilik*, *barbarlık* ve *uygarlık* şeklinde ayırmaktadır. Yine F. Tönnies'in bu süreci *cemaat* yapısından *cemiyet* yapısına geçiş şeklinde tanımladığını görmekteyiz (Tezcan, 1984:50).

Evrimsel modellerle ilgili ülkemizden bir örnek verecek olursak Ziya Gökalp'ten (1876-1924) bahsedebiliriz. Gökalp, Türk toplumunun tarihi gelişim seyrini, *kavim* devrinden, *ümme*t devrine oradan da *millet* (ulus) devrine ulaşarak bugünkü duruma geldiğini belirtir. Gökalp, kavim ve ümmet devrini bir aşama olarak görür ve asıl ulaşılması gereken bir toplum için millet olmadır. Millet (ulus) olmak, insanına, toprağına ve kendi değerlerine dayalı, özgür bir ülke anlamlarına gelmektedir. Millet olan bir toplum kendi kültürel normlarına göre sosyal yapısını oluşturur. Gökalp, bunu *hars* ve *medeniyet* kavramlarıyla izah etmektedir. Onun hars'tan kastettiği milli kültürdür. Ona göre milli kültür ise, "yalnız bir milletin din, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünüdür. Medeniyet ise, aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan birçok milletlerin toplumsal hayatlarının ortak bir

bütünüdür" (Gökalp, 1990:35). Yine ona göre, "medeniyet yöntemle yapılan ve taklit yoluyla bir millettten diğerine geçen kavramların ve tekniklerin bütünüdür. Milli kültür ise, hem yöntemle yapılamayan, hem de taklit yoluyla başka milletlerden alınamayan duygulardır" (Gökalp, 1990:38). Gökalp'in toplumlar açısından asıl vurgulamak istediği, milli kültürün güçlü olması ve değişme ve gelişmelerin bu kültürel dokuya uygun olarak gerçekleştirilmesidir. Ona göre, milli kültürü güçlü, medeniyet yönü zayıf olan toplumlar, milli kültürü zayıf, medeniyet yönü güçlü olan toplumlara üstünlük sağlayabilir (Erkal, 1996:140).

Gökalp'in Türk toplumu ile ilgili yaptığı değerlendirmeler, bize, bir toplumun değişim sürecini ve toplumun ulaşacağı hedef ile takip edeceği yöntem konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca toplumun sosyal değişiminde milli kültür ve medeniyet unsurları arasında nasıl bir tutum takınılacağı, neyin, nasıl değiştirileceği konularını Türk toplumu örneğinde göstermektedir. Bunu Gökalp, özet bir cümleyle şöyle ifade etmektedir: "*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim*"(Gökalp, 1990:72).

Sosyo-kültürel değişimler bağlamında yukarıda vermeye çalıştığımız örneklerin de gösterdiği gibi, her düşünür toplumların değişimini farklı farklı algılayıp, yorumlamıştır. Evrimci modeller açısından ise, bir toplumun değişimi, daha basit, sade, düz bir çizgiden, daha karmaşık, girift ve farklılık üzerine işleyen bir düzeye gelme olarak açıklanabilir. Bu modelde şu açık olarak belirtmektedir ki, toplum önceki yaşam normlarından daha farklı bir yaşam normlarına ulaşmıştır.

2.2. Yapısal-Fonksiyonalist Din Teorisi Açısından Din Toplum İlişkileri

Bu model toplumu işleyen bir yapı olarak görür. Yapı ile yapıyı oluşturan unsurların fonksiyonlarını tespit etmeye çalışır. Belirli bir toplumu ve onda meydana gelen hareketlilikleri incelediğinden orta boy kuramlardan sayılır. Bu kuramın en önemli özelliği de tüm insanlık hakkında genellemeler yapmaktan ziyade, belli bir toplumu ele alıp incelemesi ve ulaştığı sonuçları o toplumla ilgili olarak ortaya koymasındır. Bu model toplumu bir yapı ve o yapıda meydana gelen değişimler olarak incelediği için toplumu oluşturan tüm unsurları ve söz konusu unsurlar arasındaki ilişkileri de tespiti çalışır. Yani bir toplumun yapısını ve işleyişini tüm ayrıntılarıyla tespit imkânı sağlar. Bu modele göre, "bir toplumsal sistemin yapısını meydana getiren roller, normlar, toplumun kültürü, bu kültürün ürettiği değerler, gruplar ve kurumlar fonksiyonel teoride sistemin ayakta durmasını sağlayan bir uyum içindedirler"(Bodur, 1994:46).

Yapısal-fonksiyonel modelde genel olarak iki kavram belirtmektedir. Bunlardan birisi, yapı kavramıdır. Yapı, toplumu oluşturan temel unsurlardır. Toplumsal yapılar, fonksiyonların ihtiyaç olarak görülmelerinden sonra ortaya çıkmışlardır. Görünüşte yapılar fonksiyonlardan önce gibidir, hatta pratikte yapılar öncedirler. Yapılar, fonksiyonlara göre daha somuttur. Ancak yapıların ihtiyaç olarak belirip kurumlaşmasının yegane sebebi onların meydana getirdiği fonksiyonlardır. Şöyle ki bir toplumsal kurum ya da kuruluş, sosyal bir ihtiyacı karşılayacağı düşüncesiyle oluşturulur. Aksi takdirde anlamsız boşuna bir yapı durumundadır. Öyle ki bir yapının kıymeti de yerine getirdiği toplumsal fonksiyonla orantılıdır.

Yapısal-fonksiyonel modelle ilgili diğer kavram, fonksiyonel (işlevsel) değildir. Fonksiyon (işlev), "bir ögenin bağlı olduğu birliğin eylemine, örgütüne katılmasına verilen addır" (Sayın, 1994:43). Fonksiyonel olma, toplumda kendisiyle ilgili olan ihtiyacı karşılayarak diğer toplumsal yapı ve fonksiyonlarla ahenkli ve uyumlu bir

bütünlük meydana getirmektir (Kongar, 1985:154). Toplum işleyen bir mekanizma olduğundan, onu oluşturan her bir yapının yerine getirdiği bir fonksiyon bulunmaktadır. Bu fonksiyonların her biri sosyal bütünlüğü sağlamaktadır. Bir yapının yerine getirdiği fonksiyon, diğer yapı ve fonksiyonlarla uyumlu olduğunda anlamlı ve sosyal bütünlüğü sağlamış olmaktadır. Eğer bir yapının fonksiyonu bütünlüğü bozuyorsa orada ahenkten değil ahenksizlikten, uyumdan değil uyumsuzluktan bir başka ifadeyle çatışmadan söz edilmektedir. Dolayısıyla bu anlayış, "sosyal bir sistem teşkil eden, sistemin grupları arasında ilişkiler, bir sosyal sistemle başka sistemler arasındaki ilişkilerin evriminde, çeşitlenmesinde dalgalanmasındaki biçimleri, karakteri, biteviyelikleri fonksiyonel analiz etmek istemektedir" (Erkal, 1996:245).

Yapısal-fonksiyonel modelin bir başka özelliği, toplumda bireye kadar inmesidir. Birey, toplumun bir üyesi olarak sosyal bir statü ve fonksiyona sahiptir. Bu anlamda sosyal bütünlüğü tamamlayan bir konumdur. Zaten toplum denilen gerçeklik bireylerden oluşmaktadır. Yapısal-fonksiyonel model de, insanların oluşturduğu kuruluşlar ve onların yerine getirdikleri davranışları konu edinmektedir. Birey toplumda belli bir statüye sahiptir ve o statünün gerektirdiği rolleri yerine getirmektedir. Bu anlamda bireyin toplumda yapmak durumunda bulunduğu rolü bulunmakta ve toplum da bireyden statüsünün gerektirdiği role uygun davranışı beklemektedir. Birey bu statüsüne uygun davranışı yapmadığında toplumda rol beklentisi yani kişilerin statülerinin gereğine göre davranışlarda bulunmadıkları kanaati uyanmaktadır. Böylece toplumda işler halde bulunan mekanizma da kesintiye uğramaktadır. Dolayısıyla bireyler toplumun beklentilerine cevap verememişler ve sosyal bütünlük çözülmeye başlamış ve ahenk bozulmuş olmaktadır.

Bu model toplumu işleyen bir bütün olarak gördüğünden, değişme ve gelişmeyi kendisini oluşturan yapılardaki farklılaşmalarla açıklar. Fonksiyonda bulunan her bir sosyal kurum yeni gelişme ve değişmelerle de kendisini yenilemeye, çalışır. Sosyal değişmelere bağlı olarak kendisini yenileyenler rollerini daha fonksiyonel olarak hayata geçirirler. Gelişme ve yenileşmeler alınırken mevcut yapılarla uyumlu olmasına da ayrıca dikkat edilir. Yani sosyal yapının bütünlüğü bozulmayacak şekilde gelişme sağlanmaya çalışılmaktadır (Erkal, 1996:245).

Bu modeli ortaya atan ve geliştiren bazı düşünürler bulunmaktadır. Talcott Parsons bunların önde gelenlerinden birisidir. O, toplumun üç sistemden oluştuğunu belirtir. Bunlardan birincisi, *kişilik* sistemleridir. Bu, kişinin toplumda bir aktör olarak rollerini diğer toplumsal ilişkilerle uyumlu bir şekilde yerine getirmesiyle oluşan bir özellik olarak anlaşılabilir. Kişi, toplumun en önemli bir unsuru olduğundan onun düşünüş, tavır ve davranışları toplum açısından son derece önem taşımaktadır. Toplumun ikinci sistemi *toplumsal yapıdır*. Toplumsal yapı, toplumu oluşturan kişilerin karşılıklı etkileşim ve davranışları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda her bir aktörün statüsü ve rolü farklı farklıdır. Bu farklılıkların her biri toplumsal yapının bir gereksinimini karşılamaktadır. Farklılıkların toplamı, toplumun bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Toplumsal yapıda statü ve roller farklı olmakla beraber onların genel hareket alanlarını belirleyen ve hareketlere ruhunu veren sosyal normlar bulunmaktadır. Aktörler, fonksiyonlarını yerine getirirken, zihinsel anlamdaki düşüncelerden esinlenerek harekette bulunurlar. Toplumun diğer bir sistemi *kültürel* boyuttur. Parsons'a göre toplumun kültürel ögesi, kişilerin ve onların etkileşimlerinin sonucu ortaya çıkan soyut değerler, semboller ve normlar olarak belirlemektedir (Kongar, 1985:158).

Kültürel değerler, kişiler ve onların davranışlarının sonucuna göre oluşmakla beraber, onların davranışlarını da yönlendiren bir anlama sahiptir. Yani kültürel değerler, sosyal hareketlerin hem sebebi hem de sonucu durumundadırlar.

Sosyal değişme açısından Parsons'un düşüncelerine bakıldığında o, toplumu bir bütün olarak görmektedir. Yani toplum denge üzerinde bulunmaktadır. Toplumun yapısında, içerden ya da dışardan çok farklı nedenlere bağlı olarak gelen değişme, sosyal yapıda bir farklılaşmaya sebep olmaktadır. Toplumda meydana gelen yapısal değişme, en üst birimlerde olabileceği gibi alt birimlerde de olabilir. Toplum devamlı etkileşim halinde bulunduğu için, herhangi bir alanda meydana gelen bir değişme, diğer alanları da bir şekilde etkilemekte ve farklılaşmalara sebep olmaktadır. İşte Parsons, toplumun denge halinin değişmesi sonucu yapısal farklılaşmanın görüleceğini belirtmektedir. Yapısal farklılaşma, toplumun değerlerinde, sembollerinde ve normlarında farklı duygu, düşünce ve davranışlara neden olmaktadır. Buna bağlı olarak sosyal yapı ve onların fonksiyonları da değişmektedir. Dolayısıyla toplumsal yapı değişmekte ve evrim geçirmektedir. Ancak Parsons'a göre, farklılaşmalar kültürel değerlerin etkisiyle bütünleşmeye yönelmektedir. Böylece toplumun genel yapısı değişmeyerek aynı kalmaktadır. Bu anlamda her yenilik mevcut yapıya uyumlu bir gelişme trendi izlemektedir (Tezcan, 1984:67).

Burada ayrıca yapısal-fonksiyonel modelle ilgili B. Malinovski ile R. K. Merton'dan söz edebiliriz (Bodur, 1994:35). B. Malinovski, toplumda var olan her bir nesnenin belirli bir fonksiyon gördüğünü belirtir. Bundan dolayı o, mutlak işlevselci olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın R. K. Merton, toplumda her bir ögenin birden fazla fonksiyon görebileceğini, herhangi bir işlevin birden fazla öge tarafından yerine getirilebileceğini, bir ögenin belli bir zaman bir işlevi yerine getirdikten sonra başka bir işlevi yerine getirebileceğini veya işlevsiz kalabileceğini belirtmiştir (Sayın, 1994:43). Merton, fonksiyonalist sosyolojinin etkili isimlerinden birisi olarak bilinmektedir (Bodur, 1994:45).

R. K. Merton, fonksiyonları *açık* ve *gizli* şeklinde ikiye ayırmaktadır. *Açık fonksiyonlar*, toplumun bütünlüğü doğrultusunda uyumuna katkıda bulunan ve toplum bireylerince istenilen belirgin, nesnel sonuçlardır. *Gizli fonksiyonlar* ise, toplum bireylerince anlaşılmayan ve arzu edilmeyen sonuçlardır. Gizli fonksiyonlar, açık olmadıkları için, nasıl bir sonuç doğuracaktır ya da hangi örtük amacın gerçekleşmesini hedeflemektedir, belli değildir. Bundan dolayı toplum bireyleri bu tür fonksiyonları hep kuşku, endişe ve korkuyla karşılarlar. Zaten gizli fonksiyonlar da, adı üzerinde, gizli gaye taşımaktadırlar (Erkal, 1996:246).

R. K. Merton, insanın yaşadığı sosyal çevreyi *kültürel ve toplumsal* olarak ikiye ayırır. Ona göre kültürel yapı ya da kişinin kültürel çevresi, normlar ve değerlerden oluşurken; toplumsal çevre ise insanlar arası etkileşimler sonucu meydana gelen davranışlardan ibarettir. Merton, sosyal açıdan bu iki alanın uyumlu bir şekilde devamlılığı üzerinde durur. Söz konusu iki alanın uyumsuzluğu, ona göre *anomie* nedenidir. *Anomie* de sosyal değişme sebebidir. Yani Merton, sosyal değişmeyi *anomie* kavramıyla açıklamaya çalışmaktadır. *Anomie*, kişinin sosyal çevresi ile kültürel çevresi arasında uyumsuzluklar olduğunda gerilimlere sebep olur. Bu gerilimler, ona göre, basit olabileceği gibi, şiddetli de olabilir. Eğer uyumsuzluk basit düzeyde olursa bu büyük sonuçlar doğurmayacak, küçük düzeydeki farklılaşmalarla sonuçlanacaktır. Örneğin, bir kişinin bağlı bulunduğu gruptan duygusal olarak ayrılması. Eğer şiddetli bir *anomie* söz konusuysa, bu toplumsal yapıyı ciddi anlamda tehdit edecek ve köklü değişmelere neden olacaktır. Bu ise, Merton'a göre, toplumsal çözülme ve çürüme olarak nitelendirilir.

R. K. Merton, toplumsal değişimin fonksiyonel olarak toplumun iç dinamiklerinden hareketle gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Toplumu oluşturan öğelerin fonksiyonlarını yerine getirirken, sürece dayalı olarak sistem değişimleri yapabileceğini ve bunların toplumsal değişmeye neden olacağını belirtmektedir. Ancak ona göre, toplumsal sapmaların olmaması için sosyal ve kültürel kontrol mekanizmalarının denetimi kaçınılmazdır. Yani değişme kontrollü bir şekilde vuku bulmalıdır. Aksi takdirde anomie oluşur ve büyüyerek devamlılık kazanır. Bu süreç de temel yapıyı tehdit eder (Kongar, 1985:165).

Özetle ifade etmek gerekirse, yapısal-fonksiyonel model, "toplumların, norm ve değerlerin öncelliğini vurgulayarak kendi kendini besleyen sosyal sistemler ve içsel olarak birbirine bağlı unsurlardan örülü sosyal bir düzene dayalı 'Consensus Model' olarak da bilinir" (Bodur, 1994:45). Bu modele göre, istikrar üzerine sosyal değişme söz konusudur. Bu değişimde toplumun temel yapısı aynı kalırken diğer kültürel ve sosyal görünümelerde farklılıklar yaşanmaktadır. Bu gelişme toplumun dinamik yönünü göstermektedir. Dinamik yön daima yenileşme ve gelişme sürecinde olurken, toplumu toplum yapan asıl yapı varlığını bozulmaksızın korumaktadır.

2.3. Çatışmacı Din Teorisi Açısından Din ve Toplum İlişkileri

Sosyal olaylar ve onların tarihi gelişme süreçleri farklı şekillerde yorumlanmıştır. Çatışma modeli de toplumsal olayları ve onların değişmelerini karşılıklı düşünce ve davranışların çatışmasında görmektedir. Çatışma, bu anlamda, toplumun gelişmesi, ilerlemesi için en temel bir dürtüdür. Topluma dinamizm veren ve hareketi sağlayan motivasyon gücüdür. Eğer çatışma olmazsa toplum durağanlaşır ve pasif bir durum alır. Gelişimin olabilmesi için de hareketliliği sağlayıcı bir güç olarak çatışmanın olması gerekmektedir.

Çatışma, "bir toplum içinde bireyler ya da gruplar arasında açık mücadele" olarak tanımlanmaktadır (Bodur, 1994:49). Kavram olarak olumsuz ve bozucu bir anlamı çağrıştırmaktadır. Aslında yapısında bir huzursuzluk taşıdığı açıktır. Toplumsal anlamda çatışma denildiğinde iki kişi, iki grup ya da iki toplum arasında düşünce, tavır veya davranışlarda meydana gelen karşıtlık akla gelmektedir. Çatışmayı olumsuz anlamda değerlendirenlere göre kavram, sosyal gelişme ve ilerlemeyi bozucu, sosyal dengeyi tehdit edici olarak nitelendirilir. Ancak çatışma modellerini savunanlarca bu kavram ve onun ifade ettiği anlam olumlu bir durumdur. Bu bağlamda çatışma, olumlu, sağlıklı bir gelişme sürecidir. Onlara göre, "nerede çatışma varsa, oradaki davranışlar bilinçlidir ve akılcıdır" (Kongar, 1985:185). Dolayısıyla toplumsal değişimin ve buna bağlı gelişme ve ilerlemelerin olabilmesi için mevcut toplumsal yapıdan farklı bir yapıya geçmek gerekmektedir. Bunun için de mevcut yapıyla çatışan bir hareketlilik gerekmektedir. Bu çatışan hareket, sosyal yapıda farklılıklara sebep olmakta, bunun sonucu olarak da sosyal değişme gerçekleşmektedir. Yoksa toplum, mevcut yapısını olduğu gibi devam ettirecek herhangi bir gelişme vuku bulmayacaktır. O sebeple çatışma, toplumsal değişimin en temel nedeni olarak görülmektedir (Sayın, 1994:47).

Çatışmacı model, toplumu bir bütün olarak görür. Ancak bu bütün karşıtlardan oluşmaktadır. Toplumun sosyal gelişmesi de bu karşıtların diyalektiğiyle olmaktadır. Diyalektik, "dünyanın hareketinin ifadesidir" (Sayın, 1994:45). Hareket olmazsa değişme de olmayacaktır. Değişimin olabilmesi için mevcut teze karşı bir antitezin olması ve sonunda bir senteze ulaşılması zorunluluğu vardır. Ortaya çıkan senteze karşı, tekrar yeni bir antitezin savunulması ve bir senteze ulaşılması şeklinde, toplumun devamlı kendini yenilemesiyle sosyal değişme gerçekleşmektedir, işte çatışma

modelinin savunduğu ve sosyal değişmeyi açıklamaya çalıştığı yöntem budur. Yani sosyal değişme dinamiği, sosyal sınıfların karşılıklı çatışmasıdır. Zaten toplum denilen sosyal gerçeklik de karşılıklı sınıflardan oluşmuş bir bütündür.

Çatışma kuramı denilince akla ilk gelenlerden birisi Karl Marx (1818-1883)'tır. Marx'a göre tarihi yürüten kuvvet, insanlar arasındaki menfaat çatışması, bir başka anlatımla sınıf mücadelesidir (Bodur, 1994:50). Bu konuda, Marx'ın, F. Engels'le beraber yazdığı Komünist Beyannamesinde şöyle bir ifade bulunmaktadır: "Şimdiye kadar ki bütün cemiyet tarihi, bir sınıf mücadeleleri tarihinden ibarettir." Marx, insanlığın ilkçağında özel mülkiyetin ve buna bağlı sınıf mücadelesinin olmadığını belirterek, bu döneme *iptidai komünizm çağı* demektedir. Özel mülkiyetin oluşmasıyla sınıfların oluştuğunu ve sınıf mücadelesinin başladığını ve böylece insanlık tarihinin bir sınıflar, toplumlar mücadelesi şeklinde sürdüğünü belirtmektedir. Marx, insanlık tarihini de, *ilkel toplum*, *köleci toplum*, *feodal toplum*, *burjuva toplumu* ve *sosyalist toplum* (Kongar, 1985:148) şeklinde tasnif etmektedir. Ona göre, yukarıda belirttiğimiz üzere ilkel çağda mülk ayrımı olmadığı için sınıf mücadelesi yaşanmamıştır. Diğer aşamalarda yaşanmıştır. Örneğin, eski Yunan döneminde hürlerle köleler, eski Roma'da imtiyazlılarla imtiyazsız vatandaşlar; orta çağda, feodal beylerle onların emrindeki çiftçiler ve imtiyazlı ustalarla çıraklar arasında; muasır sanayi toplumunda ise burjuvazi ile proletarya arasında mücadele yaşanmıştır.

Marx'a göre toplumda sosyal değişmeyi belirleyen yegane unsur, "iktisadi istihsalin teknik teçhizatında vukua gelen değişimlerdir" (Aron, 1986:112). Toplumun istihsal ile ilgili teknik yönünde meydana gelen değişimler tüm toplumu etkilemektedir. Marx, toplumu iki ana bölüme ayırmaktadır. Bunlardan birisi alt yapı ki o da ekonomik faktördür. Diğeri üst yapıdır. Bu da kendi içerisinde siyasi hukuki yapı ile sanat, ilim, din vb. gibi unsurlardır. İstihsal araçlarına dayalı olarak meydana gelecek bir hareket alt yapı olan üretim güçlerinde yani ekonomide değişime sebep olmaktadır. Ekonomi de üst yapı faktörlerini etkileyerek onların değişimini sağlamaktadır. Yani iktisadi istihsalin teknik boyutunda meydana gelecek değişimlere bağlı olarak diğer toplum kategorileri zorunlu olarak değişmektedirler. Bu konuda Marx şöyle söylemektedir: "Maddi hayatın istihsal tarzı, umumiyetle içtimaî, siyasi ve fikrî hayatı tayin ve tespit eder. İnsanların şuuru onların varlığını değil; onların içtimaî varlığı, şuurunu tayin eder" (Tezcan, 1984:64).

Marx'a göre, toplum farklı sosyal statülere sahip sınıflardan oluşmaktadır. Ona göre, sınıflar arasındaki mücadele insanlık tarihinin iptidai komünizm çağından başka bütün dönemlerde yaşanmıştır. Bu mücadele son dönemlerdeki sanayileşme süreciyle daha farklı bir boyut kazanmıştır. Sanayileşme hareketleriyle beraber var olan sınıf mücadelesi daha da belirginleşmiş ve şiddetlenmiştir. Bu yeni dönemde sınıflar ve onları bir araya getiren faktörler de değişmiştir. Bu yeni sınıflaşma, mücadele şekillerini de etkilemiştir. Öyle ki mücadele açık ve şiddetli bir hâl almıştır. Buna bağlı olarak da modern toplumda *burjuvazi* ve *proletarya* şeklinde iki ana grup belirmiştir. Bunların dışında da bir takım gruplar bulunsun bile bunlar tâlî, ara gruplardır. Ya daha önceki toplum yapılarından kalmışlar ya da sonradan oluşmuşlardır. Zamanla bunlar ya proletarya ya da burjuvazi tarafında yer alarak genel sınıflaşmaya tabi olacaklardır. Marx'a göre asıl mücadele kapitalist toplum yapısında mal ve mülke sahip zenginler ile yoksul işçi ve köylüler arasındadır. Sanayi toplumu geliştikçe bu iki sınıf arasındaki hem fark büyüyecek hem de mücadelenin şiddeti artacaktır. Ayrıca burjuvazinin sayısal oranı azaldıkça sahip olduğu imkânlar artacak, buna bağlı olarak da proletarya çoğalacaktır. Bu süreçte üretim araçları da her geçen gün artar oranda makineleşecek, insan gücüne fazla ihtiyaç kalmayacaktır. Bunun sonucu olarak da, Marx'a göre, bir

yanda yığınlarca yoksul, ihtiyaç sahibi insanlar, öbür yanda geniş imkanlara sahip az sayıda insan bulunmaktadır. Marx'ın asıl eleştirdiği de işte burasıdır. O kapitalist toplum yapısında mücadelenin, sınıf çatışmasının had safhaya yükseldiğini ifade etmektedir (Tezcan, 1984:64).

Kapitalist toplum yapısında, Marx'a göre, iki kanun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, *sermayelerin birikmesi ve bunların belirli ellerde toplanması*; diğeri de *sefilleştirme kanunudur*. Sanayi toplumunda büyük işletmeler her geçen gün teknik donanım ve kapasite hacimlerini geliştirirken, buna bağlı olarak küçük işletmeler ve el işçiliğiyle yapılan imalatlar daha da küçülmekte ve ilerleyen süreçte büyük firmalarla rekabet edemeyerek ortadan kalkmaktadırlar. Makineleşmeye bağlı olarak da işletmelerde işler, teknik olarak yapılmakta ve daha az insan gücüne ihtiyaç olmaktadır. Dolayısıyla büyük insan kitleleri işsiz kalmakta ve işçi ücretleri olabildiğince düşmektedir. Teşekkül eden bu işsizler ordusuna Marx "*sınai ihtiyat ordusu*" demektedir. Ona göre meydana gelen proletarya ile burjuvazi sınıfı arasındaki mücadele ve düşmanlık, toplumsal problemleri daha da derinleştirmektedir. Hatta ezen ve ezilen şeklinde iki sınıf belirlemektedir. Proletarya sınıfının her geçen gün sefilleşmesi ve alım gücünün sıfıra yaklaşması oranında toplumda buhranlar baş gösterecek ve toplumsal kaoslar yaşanacaktır. Ama, diyor Marx, eğer proletarya, kendilerinin istismar edilmelerine sebep olan istihsal müesseselerini ele geçirerek, sermayedarın saltanatına son verirse, düzelme olacaktır. O zaman sınıflı toplum yerine sınıfsız toplum geçecek ve sınıf mücadeleleri sona erecektir (Tezcan, 1984:64).

Çatışmacı modelle ilgili olarak önemli bir örnek de Vilfredo Pareto (1848-1923)'dur. Pareto sosyal olaylarda etkisi olan faktörleri tasnifle çalışmalarına başlamaktadır. O, bu faktörleri öncelikle üç gruba ayırmaktadır: Birincisi, *doğal faktörler*, ikincisi, dış toplumlardan gelen *kültürel faktörler*, diğeri ise *toplumun kendi içinden gelen faktörlerdir*. Pareto, sosyal değişimde bu unsurların tümünün ve hatta başka faktörlerin de etkisi olabileceğini belirtmektedir. Ancak o, doğal faktörleri coğrafya ilmine, yabancı kültür unsurlarını tarih ilmine bırakarak, toplumun iç öğelerinden kaynaklanan değişim faktörleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Tezcan, 1984:65).

Pareto, sosyal değişmeye etki eden ve toplumun kendi bünyesinden kaynaklanan iç faktörleri genel olarak beşe ayırmakta ve şöyle adlandırmaktadır: *Bakiyeler, inhiraflar, iktisadi menfaatler, insanlar arası ilişkiler (sosyal heterojenlik) ve iç hareketlerdir (elitler deveranı)*. Pareto, insan davranışları üzerinde durmakta ve bu davranışları etkileyen faktörleri açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Ona göre insan davranışları *mantiki ve mantiki olmayan* davranışlar şeklindedir. "Kendilerince muayyen tecrübelerle istinad eden bir sıra mantikî düşünce esaslarına dayanan fiil ve hareketler, *mantiki davranışlardır*. Böyle esaslara istinad etmesi bahis konusu olmayan fiil ve hareketler de, *mantiki olmayan davranışlardır*. Sosyal hayatta mantiki olmayan davranışlar, mantiki olanlara göre daha az bulunmaktadır. Mantiki olmayan davranışlar, insanların doğal refleks olarak meydana getirdikleri davranışlardır. Pareto, bu tür davranışlara *bakiyeler* demektedir. Bakiyeler, insanların sosyal fiil ve hareketlerini meydana getiren *rölatif değişmez motiflerdir*. Bu anlamda bakiyeler, insanların davranışlarının belirlenmesine etki eden temel unsur olmaktadır. Yani bakiyeler, insanın doğal davranışları olarak gelişmektedirler. İnsanın doğal yapısından bir takım fiil ve hareketler gelişir ki Pareto bunlara bakiyeler demektedir. Bakiyelerden sadece fiil ve hareketler değil onlara bağlı başka tavır ve davranışlar da çıkmaktadır. Pareto bunlara da *inhiraflar* adını vermektedir. İnhiaraflar, bakiyelerden meydana gelen fiil ve hareketlerdeki şekilsel değişikliklerde kullanılmış olan delil ve esaslar ve bu fiil ve

hareketlerin esas amilleridir. Ona göre inhiraflar, "aynı bakiyenin tedarik edebileceği çeşitli elbise veya örtülerden ibarettir." Bakiyeler değişmeyip hep aynı kalırken, inhiraflar zaman, mekan ve şartlara bağlı olarak değişmektedirler. İnhiaraflar, insanın ideolojik yönünü temsil etmektedir. İnsanlar hep aynı kaldıkları halde onların ideolojik yönleri daima değişmektedir. Ayrıca inhiraflar, bakiyelere bağlı fiil ve hareketlerin izahını yaparak sosyalizasyonu sağlarlar, inhiraflar kabul veya reddedilebilirler. Bu konuda Pareto şöyle söylemektedir: "Biz inhirafları doğru veya yanlış oldukları için kabul veya reddetmiyoruz. Daha ziyade onları, efal ve hareketimizi tayin eden bakiyelerimizle, yani rölatif değişmez motiflerimizle muvafık veya muhalif durumda bulunmaları bakımından kabul veya reddediyoruz" (Tezcan, 1984:66).

Pareto, sosyal değişme ve toplumsal farklılaşma konusunda *üçüncü neden olarak iktisadi faaliyetleri* saymaktadır. Ona göre iktisadi gelişmeler de toplumsal yapıda farklılıklar oluşturarak, insanların yaşamlarını bir şekilde etkilemektedir. Pareto bu konuda, Marx gibi, ekonominin sosyal değişmede temel unsur olduğunu söylemez. Sadece sosyal değişme nedenlerinden önemli birisinin de ekonomi olduğunu belirtir. Aslında Pareto, insan ve onun yaşadığı dünyadaki tüm faktörlerin sosyal değişmede az ya da çok etkisi olduğunu düşünmektedir (Tezcan, 1984:66).

Pareto'nun sosyal değişme nedeni olarak üzerinde durduğu *dördüncü konu insani ilişkilerdir*. O, insanların farklı farklı olduklarını dolayısıyla duygu, düşünce ve davranışlarının da buna bağlı olarak değişiklik göstereceğini belirtmektedir. İnsanların davranışları, ona göre, bakiyelerden ibarettir. Pareto, bu anlamda bakiyelere bağlı olarak ortaya çıkacak hareketlerin iki gruba ayrılacağını bildirmektedir. Bunları da, *spekülatörler* ve *muhafazakarlar* grubu diye ayırmaktadır. *Spekülatörler*, yeni gelişme ve değişmeyi sağlayıcılar olurken; *muhafazakarlar*, geçmiş yaşam üzere kalmayı arzu etmektedirler. (Tezcan, 1984:67).

Sosyal değişme kuramları açısından, çatışma modelleri bağlamında Pareto'nun asıl dikkat çekici sosyal değişme faktörü *elitler deveranı*'dır. Pareto, toplumu bu bağlamda iki sınıfa ayırmaktadır. Bunlardan birincisi, toplumun üst kademesinde bulunan ve yönetimi temsil edenlerdir. Diğeri ise, toplumun büyük bölümünü oluşturan etkisiz yığınlardır. Pareto, seçkin elitler deyiimiyle toplumun üst kesimlerinde bulunanları anlatmaktadır. Bu, toplumun sosyal şartlarına göre de değişmektedir. Örneğin ticaretin önde olduğu bir toplumda zenginlik, bir üst düzey statüsüdür. Ancak Pareto'nun elit zümreden kastı en genel anlamda, "fiili olarak hakimiyeti elinde bulunduran sınıftan başka bir şey değildir." Toplumun üst düzeyinde bulunan elit zümre, sosyal değişme ve gelişmeleri kendi isteklerine göre düzenlemektedirler. Dolayısıyla değişme ve gelişme onların menfaatleri doğrultusunda olmaktadır. Hatta elit zümre toplumun alt kesiminde olanların üst düzeye çıkmalarına engel olmaktadır. Ayrıca içerisinde bulundukları konumlarını bırakmayı istememektedirler. Alt kesimde bulunanlar (halk) ise üst sınıfa karşı daima bir öfke taşımaktadır. Halk ile elit zümre mücadelesinde, halkı temsil eden elitler önde gelmektedirler. Halkı temsil eden elitler, yönetimdeki elitleri yoğun bir şekilde eleştiri bombardımanına tutarak onların yerine geçmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken de halkın desteğini arkalarına almaktadırlar. Halka dayanan yeni elitler ile yönetimdeki elitlerin çatışması ve deveranın böyle dönmesi değişme nedenidir. Pareto bunu şöyle ifade etmektedir: "Eski aristokrasinin yerine halk iradesi hakimiyeti, zümrevi, mesleki müsavatsızlığın yerine herkesin müsaviliği prensibi geçmelidir." (Tezcan, 1984:67).

Çatışma modelleriyle ilgili kayda değer düşünürlerden birisi de R. Dahrendorftur. O, çalışmalarına Marx ve o çerçevedeki kişilerin eleştirisini yaparak başlamaktadır. *Dahrendorf*, toplumu ve onda meydana gelen değişmeyi çatışma

kavramıyla açıklamaktadır. Bu çatışma da otoriteyi elinde bulunduranlarla onların yönettikleri insanlar arasında vuku bulmaktadır. Dahrendorf'un burada dikkat çektiği bir konu, otorite ile iktidar ayrımıdır. İktidar, "kişiye bağlıdır. Kişinin fiziksel gücüne, yeteneğine, karizmasına olduğu kadar işgal ettiği göreve de bağlı olabilir. Buna karşılık, otorite tamamen işgal edilen göreve veya toplumsal örgüt içinde yerine getirilen role bağlıdır" (Sayın, 1994:50). Ona göre sosyal hayatta, toplumun tüm yapısal alanlarında yöneten ile yönetilen bir başka ifadeyle otoriteyi uygulayanlarla ona maruz kalanlar bulunmaktadır. Yani emir verme konumunda olanlarla emre maruz olanlar ikiliği söz konusudur. Burada otorite eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Tüm yetki otoriteyi elinde bulunduranların sevk ve idaresindedir. Gelişmeler de onların düşüncelerine göre cereyan etmektedir. Dolayısıyla otoriteye maruz kalanlar emredilenlere uymak durumundadırlar. Burada iki tarafın beklentileri doğal olarak çelişmekte ve karşıtlık oluşturmaktadır. Bu karşıtlık otorite dağılımı tartışmasını bir başka ifadeyle yönetenlerle yönetilenler ayrımını doğurmaktadır. Söz konusu ayrılık iki sınıf arasında mücadeleye neden olmaktadır. Bu mücadele aslında menfaatler mücadelesidir. Fakat bu mücadele beraberinde sosyal değişimi getirmektedir.

Sınıflar arasındaki çatışma, toplumların veya sınıfların yapılarına göre farklı şekillerde görülebilir. Hatta çatışmanın şekil ve boyutları gruptan gruba, toplumdan topluma farklılık gösterir. Bu konuda belirgin değişmez bir yapı söz konusu değildir. Ama bir gerçeklik vardır ki o da "nerede bir toplum varsa orada çatışma olduğu" gerçeğidir. Dahrendorf'a göre çatışma, hem sosyal değişim nedeni hem de toplumsal denge faktörüdür. Ona göre, kurum ve kuruluşları oluşmuş demokratik bir toplumda çatışma normaldir. Çünkü çatışma, uzlaşmaya ve uyuma götürmektedir. Bu süreç de toplumun işleyişinin dinamik göstergesidir (Erkal, 1996:248).

Özetle ifade etmek gerekirse, çatışma modelleri de toplumsal olayların anlaşılması ve çözülmesinde bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda verdiğimiz örneklerden de görüleceği üzere çok farklı çatışma teorileri bulunmaktadır. Yani çatışmanın kimler arasında, nasıl olduğu farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Ama hepsinin ortak noktası, sosyal olgu ve olayları çatışma faktörüyle izah etmelerinde düşümlenmektedir. Bu da gösteriyor ki sosyal olaylar hem aynı modellerde hem de diğer modellerde farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

2.4. Din ve Toplumsal Değişim Arasındaki İlişki

Kavram olarak değişim, "önceki bir durum ya da davranıştan farklılaşmadır." Toplumda ve insanlarda meydana gelen farklılaşma değişim olarak kabul edilir (İçli, 2008:141). Evrende iki tür değişim vardır. Bunlardan birincisi doğal değişimdir. Bu tür değişim insan faktörü dışında doğanın yasaları çerçevesinde doğal bir süreç sonucu meydana gelen değişimdir. İkinci tür değişim ise insanların etkisi sonucu oluşan değişimlerdir. Bu tür değişimi de kendi içerisinde maddi ve manevi değişimler olarak ikiye ayırabiliriz. Bilim, teknik, sanat vb. alanlarda meydana gelen değişimlere maddi değişimler, sosyal, kültürel, dini vb. alanlarda meydana gelen değişimlere de manevi değişimler denir (Akdoğan, 2004:39).

Sosyolojide toplumlar incelenirken iki şekilde ele alınıp incelenir. Bunlardan birisi statik yaklaşım yani toplumu durağan, hareketsiz olarak ele alıp inceleyen yaklaşım ve bir de dinamik yaklaşım. Dinamik yaklaşıma göre toplum her an bir gelişim ve değişim içindedir. Statik yaklaşımda toplum bir resim gibi betimleme yapılırken, dinamik yaklaşımda bir sinema filmi gibi devam eden bir süreç olarak ele alınır (Günay, 2014:357-58). Yunan filozofu Herakleitos da bu durumu bir nehirde iki

kez yıkanamazsınız diyerek her şeyin her an bir değişim halinde olduğunu ifade etmiştir. Değişim toplumlar için bir zorunluluktur. Değişmeyen ve içerisinde bir değişimin olmadığı bir toplum düşünmek mümkün değildir. İbni Haldun'un ifadesiyle toplumsal değişim evrensel bir fenomendir. Hiçbir toplum statik değildir. Sadece toplumların değişimi farklılık arz eder (Okumuş, 2012:274).

Bir toplumun dini ile sosyal değişimi arasında yakın bir ilişki vardır. Başlangıcı insanlık tarihi kadar eski olan din, insanlık tarihi boyunca bireyleri ve toplumları etkileyen önemli bir kurum olmuştur. Ne kadar eskiye gidilirse gidilsin insanın olduğu her yerde mutlaka bir din unsuruna rastlanmıştır. Zaten önemli bir dinler tarihçisi olan M. Eliade de ilk insanın dindar adam olduğunu ve anlamlı bir dünyanın da ancak kutsalın keşfiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Keskin, 2004:7-8).

Din olgusu, insan hayatında devamlı var olan bir sosyal gerçekliktir. Onun için sosyal yapıda meydana gelecek herhangi bir değişme de bir şekilde dini etkilemekte veya din tarafından etkilenmektedir. Bu etkilenme geleneksel toplumlarda kendini daha çok hissettirirken, modern toplumlarda o denli olmayabilir. Ancak şu kesinlikle bilinmelidir ki sosyal yapıda meydana gelen bir değişme toplumun diğer alanlarında da hissedilir (Akdoğan, 2013:340-41).

Sosyologlar özellikle 20. Yüzyılın yarısından itibaren sosyal değişme konusuna büyük önem vermişlerdir. Çünkü 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumda çok hızlı sosyal, kültürel, politik, ekonomik vb. gelişmeler olmuş ve olmaya devam etmektedir. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında günümüz toplumlarının karşı karşıya kaldıkları hızlı sosyal gelişmeler ve bunların dini yaşantıdaki etkileri ister istemez din sosyologlarını bu alanda çalışma yapmaya mecbur etmiştir (Günay, 2014:359-60).

Sosyal değişme her toplumun bir gerçeğidir. Ancak burada sosyal değişmeyi de doğru anlamak lazımdır. Toplumda görülen her değişiklik sosyal değişme değildir. Mesela bir modadaki değişme sosyal değişme olarak değerlendirilemez. Çünkü sosyal değişimde yenilik esastır. Bu da sosyal sistemi meydana getiren yapısal unsurların değişmesiyle mümkündür. Yine sosyal tekâmül de sosyal değişme olarak değerlendirilemez. Çünkü sosyal tekâmül uzun bir süreci yani iki üç nesli kapsayan köklü değişimlerdir. Sosyal değişim ise ancak bir insan ömrünü kapsayan süre içerisinde meydana gelen değişimlerdir. Yine sosyal değişme kolektif bir değişmedir. Toplumun tamamını veya önemli bir kısmını kapsamalıdır. Bu anlamda bir veya birkaç kişinin hayatında meydana gelen değişimler de sosyal değişme olarak değerlendirilmez (Günay, 2014:361-62).

Din ile toplum arasında sürekli bir ilişki vardır. Bu ilişki kendisini değişik şekillerde gösterir. Biz bu ilişkiyi üç şekilde ele alıp inceleyeceğiz. Birincisi din, toplumsal değişme önünde engeldir. İkincisi din, toplumsal değişmeyi etkiler. Üçüncüsü de toplumsal gelişme ve değişimler din üzerinde etkili olur.

2.4.1. Din, Toplumsal Değişme Karşısında Bir Engeldir

Her dinin menşei bir mitolojiye, bir kurucuya veya bir tebliğciye dayanmakta ve her dinin kendine has bazı ritüelleri bulunmaktadır. Bu ritüeller, dini tarihten soyutlayarak her çeşit değişime karşı uzak durmaktadır. Hatta değişime karşı engel olma fonksiyonu üstlenmektedir (Günay, 2014:369). Din, muhafazakâr yönünü ortaya koyarak sosyal düzen ve düzenlemeleri korumakta ve istikrar unsuru olmaktadır. Dinin muhafazakâr yönünün bu kadar etkili olmasının nedeni ise insanlardaki ahiret inancıdır. Ahiret inancı, insanların karşılaşmış oldukları haksızlıklar karşısında susmalarına,

hesaplaşmayı mahkemeyi kübraya bırakmalarına ve bu şekilde toplumda meydana gelebilecek birçok kargaşanın da önüne geçmiş olmaktadır (Okumuş, 2012:282).

Durkheim'e göre din, toplumsal bütünleşmeyle yan yanadır. Din, aynı zamanda istikrar faktörü olarak değerlendirilmekte ve bundan dolayı da toplumsal değişime set çeken bir unsurdur. Marxist sosyologlarda dinin toplumsal değişime engel olan bir etken olduğunu ifade etmişlerdir. Marx, dini insanların ıstırabını hafifleten bir afyon olarak veya yanlışları meşrulaştırma aracı olarak görmüştür. Ona göre din, üst sınıfların bir aracı olarak istikrarı korumaya çalışan bir ideolojidir. Marx, dinin insanı değil, insanın dini meydana getirdiğini söyler. Din gerçek dışı bir dünya yaratarak gerçek dünya karşısında bir teselli görevi görmektedir (Okumuş, 2012:283).

Dinin, toplumsal değişme önünde engel olması geleneksel toplumlarda daha belirgindir. Çünkü geleneğin belirgin olduğu toplumlarda din merkezi konumdadır. Bundan dolayı da toplumda meydana gelen gelişme ve değişimler din unsuruyla karşılaşmaktadır. Ancak modern toplumlarda din sosyal yapının herhangi bir unsuru olduğu için modern toplumlarda meydana gelen gelişme ve değişimlere engel olma gücü o kadar etkili değildir (Akdoğan, 2004:126).

Aslında hiçbir din değişimi inkâr etmemektedir. Ancak değişim dinler için kayıp ve gerileme veya dinin özelliğinin bozulması şeklinde yorumlanmıştır. Bundan dolayı da bütün çabalar o dinin tekrardan ilk orijinal şekline döndürmek yönünde olmuştur. Bunun değişik şekilde örneklerini Müslüman toplumlarında görmek mümkündür. Vehhabilik ve selefilik hareketlerinde olduğu gibi veya Hristiyanlık âlemindeki Protestan reform hareketlerinde olduğu gibi. Bu durumu yine şu iki örnekle açıklamak mümkündür. Max Weber, Antik Yunanda yaşanan gelişme ve değişimlerin orada köklü bir dini yapının bulunmamasına bağlamaktadır. Yine Hindistan da kast sisteminin yüzyıllarca devam etmesini orada güçlü bir dini yapının varlığına dayandırmaktadır (Günay, 2014:370).

2.4.2. Din Toplumsal Değişmeyi Etkiler

Din genelde yeni değerlerin yaratıcısı olmak yerine eski değerlerin koruyucusu olarak algılanmaktadır. Ancak toplumsal gelişme ve değişimlere baktığımız zaman dinin sosyal değişmeyi etkileyen bir faktör olduğunu görmemiz mümkündür. Özellikle Max Weber'in çalışmalarına baktığımızda bu gerçeği daha net görebiliriz. Mesela batıda modern kapitalizmin doğuşunda ve bu bağlamda sosyal ve ekonomik gelişme ve değişimlerde dinin etkin bir rol oynadığını görmekteyiz (Günay, 2014:371-72).

Max Weber, batıdaki kapitalizmin yükselişini Jonh Calvin'in kader anlayışına bağlamaktadır. Calvin'e göre kişinin nasıl davrandığı fark etmez. Onun kaderi kararlaştırılmıştır ve değiştirilmez. Ona göre disiplin, çalışma, başarı ve yüksek performans tanrı tarafından seçilmişliğin bir göstergesidir. Din yine sosyo ekonomik hayatın dışında siyasal alanda da değişimi etkileyen önemli bir unsurdur. Mesela 1979 yılında papanın ziyaret ettiği her ülkede ciddi siyasal dalgalanmaların ve devrimlerin yaşanması buna örnektir (Kurt, 2014:181).

Max Weber yine sosyal değişimlerde karizmatik dini liderlere vurgu yapmakta onları tarihin gerçek devrimci güçleri olarak tanıtmaktadır. Zaten karizma Allah vergisidir. Bu güç dini otoriteyle de birleşince toplumda katalizör görevi görmektedir (Kurt, 2014:183). Hz. Muhammed'in ve Müslümanların 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medine'de inşa edilen İslam toplumu ve devleti üzerinde karizmatik dini tebliğci Hz. Muhammed'in etkisini açık bir şekilde

görmekteyiz (Okumuş, 2012:287). Ancak burada o karizmatik dini liderin toplum üzerinde bu kadar etkili olmasında o elverişli toplumsal şartlarında oluştuğunu görmemiz lazım. Mesela Hz. Muhammed'in kısa bir sürede başarılı olmasında o zamanki o bölgenin ve coğrafyanın içinde bulunduğu durumda göz ardı edilemez.

2.4.3. Toplumsal Değişme Dini Değişmeye Etki Eder

Din ve toplum ilişkisi bağlamında üzerinde durulması gereken konulardan biri de sosyal değişmelerin din üzerindeki etkisidir. Özellikle dinlerin ortaya çıkmasında toplumların içerisinde bulunduğu durum etkili olmuştur. Mesela Çin'deki Konfüçyanizmin ortaya çıkmasında Çin'deki sosyal değişme, feodal prenslerin çatışması vs. etkili olmuştur. Hindistan'da Brahmanizmin ve Budizmin doğuşunda sosyal olayların etkisinin olduğu bilinmektedir (Günay, 2014:374).

Toplumsal değişmelerin din üzerindeki etkisi bazen olumlu bazen de olumsuz anlamda olmaktadır. Batı'da Rönesans'la birlikte meydana gelen Reform hareketleri Protestanlığın doğmasına ve Hristiyanlık içerisinde değişik fırkaların çıkmasına ve uzun yıllar devam eden dini kaynaklı savaşlara neden olmuştur. Yine günümüz çağdaş dünyasında modernleşme ve sekülerleşme dini olumsuz anlamda etkilemektedir. Çünkü sekülerleşmeyle birlikte dinin sosyal hayat üzerindeki etkisi gittikçe azalmaktadır (Okumuş, 2012:288-89). Toplum üzerindeki kutsal değerlerin yerini rasyonel akıl almıştır. Artık seküler hayatta teknik ve bilim ön plana çıkmıştır (Akdoğan, 2013:348). Emile Durkheim ve Max Weber gibi sosyologların tezi bu yöndedir. Yani ne kadar modernleşme o kadar sekülerleşmedir (Okumuş, 2012:289).

Sosyal değişmeyle birlikte dinin hukuk alanında da bir takım değişimleri gözlemlemekteyiz. Değişimle birlikte dinde kendini yeniden gözden geçirmekte ve çağın şartlarına göre yeniden hukuk kurallarını belirlemektedir. İslam hukuku bu durumu şu şekilde ifade etmektedir. Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz. Yani zamanın, şartların değişmesiyle kurallar da değişir (Okumuş, 2012:293-94).

Bu açıklamalar ışığında yani sosyal gelişme ve değişmelerin din üzerindeki etkilerine bakarak dini, sosyal gelişme ve değişmelerin salt bir sonucu olarak görmek doğru değildir. H. Poincare bu durumu fîli sadece mikroskop altında incelemeye benzetir. Bu durum ise bizim dini yanlış anlamamıza neden olabilir (Günay, 2014:379).

2.4.3.1. Karizmatik Liderler

Kuşkusuz toplumsal değişimin sağlanmasında karizmatik liderlerin rolü önemlidir. Weber, toplumsal değişimde karizmanın rolüne değinerek bunun "tarihin özel bir yaratıcı devrim gücü" olduğunu öne sürmüştür. Ona göre karizmatik kahramanlar ve peygamber tarihin gerçek devrimci güçleridir.

Karizmanın (charisma) sözcük anlamı Tanrı vergisidir. Peygamberlerin otoritesi, kahramanlığıyla ünlenen komutanın ya da siyasal parti liderinin otoritesi böyledir. Bu tür bir otorite, çoğu kez kabullenilmiş kurumsal çerçevenin dışında, yeni ve meydan okuyucu olarak görülür. Karizmatik liderler, çoğunlukla dindardır. Din, karizmatik lidere aynı zamanda bir otorite temeli sağlar.

Etkili bir lider çoğu kez mevcut sosyal düzeni eleştirmesinin yanı sıra karizmatik gücünden dolayı başkalarını yeni bir hedefe doğru motive edip yönlendirebilir. Çoğunlukla aynı zamanda dinî liderler de olan karizmatik liderler, toplumdaki anomik

durumun üzerine odaklanarak, daha anlamlı bir dünya için katalizör görevi üstlenebilirler. Bunlar beklenmedik anda ortaya çıkarlar ve genellikle devrimsel nitelikte sonuçlara yol açabilirler (Thompson, 2004:62).

Weber, dinin toplumsal değişme üzerindeki etkisini açıklamak üzere dinî önderleri *peygamber* ve *rahip* olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Rahip, kurumsallaşmış bir düzenin devamına yönelik işleyen bir sistemin parçasını oluşturur. Peygamber ise, geleneksel bir çevrede güçlü bir reformcu veya devrimci olarak gelişme ve değişmeyi gerçekleştirme misyonu ile hareket eder; yeni ve orijinal dinî tecrübesi ile yerleşik, geleneksel modele meydan okur ve başarılı olduğunda eleştirdiği geleneksel kültür üzerinde köklü değişimler gerçekleştirir. Peygamberi karizmanın toplumsal değişimi sağlayıcı işlevi özellikle ilk dönemlerde belirgindir. Yeni dinî cemaat, peygamberin getirdiği mesajın dünya görüşü çerçevesinde kendi yapılanmasını tamamlayıp kurumsallaştıkça, ilk dönemlerin devrimci heyecanı giderek azalır. Zira kurumsallaşma, gelenek, düzen ve istikrarın yanı sıra durağanlaşmayı da beraberinde getirir. Weber bu sürece "*karizmanın rutinizasyonu*" adını vermektedir (Günay, 2000:336).

İlk dönemde önemli bir değişim kaynağı olarak karşımıza çıkan din, kurumsallaşıp gelenekselleşmesine koşut olarak çoğunlukla muhafazakâr bir yapıya bürünür. Ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik *icthatlar* yine de yenilikçi yapının devamını sağlayıcı bir işleve sahiptir. Bununla birlikte bu süreçte icthat faaliyetleri de dinamizmini yitirebilir. Nitekim İslam dünyasında belirli bir dönemden sonra 'icthat kapısı'nın kapalı olduğu gerekçesiyle taklitçilik yerleşmiş ve böylece gelenekçi eğilimlere sürüklenen toplum özellikle hukuk sahasında çözülmesi zor önemli problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Karizmatik liderlik konusunda sosyal bilimciyi bekleyen tehlike, toplumsal değişimin tek bir "*büyük adam*" imajına indirgenmesiyle değişim konusunda etkili olan diğer faktörlerin hesaba katılmamasıdır. Sosyolojik bir kavram olan karizmatik lider, "*büyük adam*"ı da çağrıştırmaktadır. Ancak ikinci kavramı çoğunlukla tarihçiler ve biyografi yazarları kullanmaktadır. Onlar "*büyük-adam*" kuramını ortaya atarak güçlü liderlerin önderlik ettiği toplumsal hareketlerin, toplumsal değişimlerin önemli bir kaynağı olduğunu ileri sürerler. Çağdaş sosyologlar ise bu yaklaşımı reddederek tarihi, bireylerin yaptığından çok toplumsal koşulların bireyleri ortaya çıkardığı görüşünü benimserler. Bu nedenle tarihin büyük adam kuramı sosyal ve kültürel değişimin evrensel bir açıklaması olarak alınmamalıdır. Her büyük reformcunun başarısı, elverişli *toplumsal şartlara* bağlıdır (Fichter, 1996:169).

Alperenler, kahramanlar, diktatörler gibi kişiler önemli değişimleri etkileyen birer araçtır. Bunlar elverişli koşullardan yararlanmak suretiyle, çeşitli propaganda ve baskı araçları kullanarak yığınları etkilemişlerdir.

2.4.3.2. Önemli Liderler ve Toplumsal Yapı

Önemli kişilerin yarattığı sosyal değişim, onları ortaya çıkaran arka plandaki toplumsal şartlar dikkate alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Fatih Sultan Mehmet, Bizans İmparatorluğu'nun miadının dolmuş olmasından dolayı onun egemenliğine son verdi. Daha önce defalarca denenmesine karşın böyle bir girişim başarılı olamamıştı. Hatta XIII. asrın başında son Haçlı seferleri esnasında Latinler'in İstanbul'u işgalinden bile bahsedilir. İbn Haldun'un terminolojisiyle söylemek gerekirse, artık Bizans, sosyal bütünlük ve dayanışma ruhunu kaybetmiş, toplumsal yönden çöküşün son noktalarına gelmişti. Eğer Fatih Sultan Mehmet değil de bir başkası olsaydı bunu yine başara-bilecekti. Bunun gibi, II. Dünya savaşı sadece Adolf Hitler'in kişilik ve hırslarına

bağlanamaz. Hitler olayların akışını kesinlikle etkilemiştir ama eğer o zamanın Almanya'sındaki sosyo-ekonomik ve etnik sorunlar olmasaydı o asla güçlenemeyebilirdi. Eğer aynı kişilik ve düşüncelere sahip olan biri, farklı bir toplum ya da dönemde ortaya çıkmış olsaydı onun tarih üzerindeki etkisi, bir hapishanede yatmasından öteye geçmeyecekti.

Dolayısıyla toplumsal değişimde kolektif hareketlerin etkilerinin açıklanması ve çözümlenmesi daha kolaydır. Kolektif davranış kavramı, toplumsal koşulları değiştirmek için halkın gerçekleştirdiği ortak girişimleri anlatmaktadır. Büyük toplumsal hareketler, toplumsal değişimlerin en önemli itici güçleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.3.3. Dinî İnanç ve Pratiklerin Niteliği

Bir dinin dünya ve ahiret yönelimine ilişkin içerdiği ilkeler, insanların bu ilkelere göre sergilediği tutum ve davranışlar toplumsal değişim karşısında dinin işlevini gösterir.

Weber bu hususta Protestanlığı önceleyen bir genelleme yapar. Onun açısından özellikle Protestanlık bu dünyaya yönelik bir din olduğu için toplumsal değişime yol açıyorken, öte dünyaya yönelik diğer dinler değişime imkân tanımamaktadır. Elbette bütün dinler böylesine kategorik bir ayrıma tabi tutulamaz. Mesela, İslam'ın tarihsel gelişimine bakıldığında, bu dinin toplumsal değişimleri yönlendirmede ne kadar etkin olduğu anlaşılır. Özellikle kurtuluş savaşlarında ve direniş hareketlerinde İslami teşkilatların dinamizmi, savaşların kazanılmasında temel etkenler arasında görülür.

Yine de herhangi bir inanç sistemi, Tanrı tarafından verilen ve kontrol edilen bir sosyal dünyayı, insanoğlunun daha yaşanabilir kılmaya yönelik çabalarını kaderi ilahiyeye karşı gelmekle eşdeğer görüyorsa burada değişim ihtimali, kuşkusuz yok denecek kadar azdır. Bu tür dinler, sosyal yapının, kişinin geçmişteki eylemlerinin sonucu olduğunu vurguladıkları için, mevcut düzeni meşrulaştırarak sosyal değişmeyi engellemektedir (Thompson, 2004:63).

Bu sistemin klasik örneğine Hindistan'da rastlanır. Hindistan'ın kast sisteminde doğan bir fert, dinî sistem gereği, ömür boyu aynı kast içinde kalmak zorundadır. Kastını değiştirme hak ve imkânı hiç yoktur. Aynı kasttan eş seçer ve bu kast içinde ölür. Her kastın alabileceği eğitim ve yapabileceği meslek türleri vardır. Hinduizm'de kastların toplumsal akışkanlığından son derece sakınıldığından orada mevcut sosyal organizasyon değişmeden kalmıştır. Söz konusu dinin sosyal yapı karşısında hiçbir eleştiri getirmemesi, bünyesindeki *Karma* ve *Samsara* inancından kaynaklanır (Thompson, 2004:63).

Tanrısal kaynaklı kanun olan *Karma* (Dharma), bir sebep-sonuç kanunudur. Hinduizme göre, insan sonu olmayan bir *tenasöhr/ruhgöçü* (samsara, reencarnation) zinciri içerisinde gidip gelmektedir. Buna göre ölüm, bir yokluk değil, bir halden diğeri-ne geçiştir. İnsan, geçmişte ne yapmışsa gelecekte onun karşılığını görecektir. İnsanın geçmişi, bugün kendisiyle karşı karşıyadır (Thompson, 2004:63).

2.4.3.4. Toplumsal Değişmenin Din Üzerindeki Etkileri

Sosyolojik açıdan, toplumsal değişmenin din üzerindeki etkilerinden de bahsetmek mümkündür. Dinin ilâhi boyutunu inkâr edenler toplumsal değişim-din ilişkisinden yola çıkarak dini tamamen toplumsal değişmenin bir ürünü olarak görürler.

Kuşkusuz, ilâhî bir dinin ortaya çıkışında sosyal şartlar, esas unsur olmayıp sadece tali bir unsurdur. Toplumsal değişimin din üzerindeki etkilerine bakarak deterministik bir yaklaşımla dini, sosyal değişimlerin salt bir sonucu olarak görmek, dinin olduğundan bütünüyle farklı ve yanlış anlaşılmasına yol açar (Günay, 2000:494).

Diğer taftan bazı din yorumcuları ise bu defa toplumsal değişimin rolünü görmezden gelmektedirler. İnanan birey açısından din bütünüyle ilâhî kaynaklı olmakla birlikte dinin toplumsal şartlarla olan ilişkisini göz ardı etmek de olası değildir.

Belli bir kültürde ve belli bir lisan içinde insana ulaşan dinin sosyal bağlamı çok belirgindir. Her şeyden önce dinler, önde gelen din sosyologlarının tespitlerine göre, şehirli toplumlara özgü sosyal değişimlerin yaşandığı kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır.

İnsanlık tarihinin dini gelişim dönemlerine göz atıldığında dinlerin düzenli barış ve huzur ortamının yerine toplumsal karışıklıkla karakterize oldukları; toplumla ilgili en önemli fikirlerin de bu tür sosyal buhran zamanlarında ortaya çıktığı anlaşılır. Çin'de Konfüçyüsçülüğün ortaya çıkışı ve yerleşmesi, hızlı bir sosyal değişim, düzensizlik ve hatta feodal prensliklerin çatışma döneminde olmuştur. Mısır ve civarında Firavunlar zincirinin despot ve keyfi uygulamalarının yol açtığı zulmün zirvede olduğu bir anda Hz. Musa ile yeni bir dinin zuhretmesi kayda değerdir. Hristiyanlık da Kudüs'te emperyalist Roma sömürge yönetimi altında ezilen ve bir kurtarıcı beklentisi içerisinde olan Yahudi toplumunun bunalımlı bir döneminde doğmuştur (Günay, 2000:494).

2.5. Dindarlığın Boyutları

Dinin çok boyutlu yapısı dindarlığı etkileyen en temel faktörlerdendir. Din kavramındaki çok yönlü ve karmaşık yapı dindarlık konusunda da devam etmektedir. Bu durum da dindarlığın tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Söz konusu zorluğu aşmak için dindarlık boyutlarına göre araştırılmaya başlanmıştır. Konuyla ilgili en tanınmış örnek olarak Glock ve Stark'ın dindarlığı beş boyuta ayıran çalışmaları gösterilebilir(Köktaş, 1993:52).

Dindarlık araştırmalarında sadece tek boyut üzerine odaklanılmasının sebebi, onun boyutlarının tam olarak ortaya koyulamamasıdır. Dindarlığın boyutları tam olarak bilinmediği için araştırmalar ya sadece inanç tezahürlerine odaklanmakta ya çeşitli dinî pratikler ön plana çıkarılmakta veya inanç muhtevasına odaklanılmakta, diğer özellikler göz ardı edilmektedir. Bu sebeple dindarlığın araştırılmasında temel olarak beş boyut incelenmektedir. Bunlar; dinî tecrübe, ibadet, ideoloji, bilgi ve etki boyutlarıdır(Akyüz, Çapcıoğlu, 2012:49).

2.5.1. Dinî İnanç (İdeolojik) Boyutu

Her din bir takım inançlara dayanır. İster hak, ister batıl, ister geleneksel, ister evrensel din olsun temel bir inancı olmayan din düşünülemez. Çünkü insanların o din etrafında toplanmalarını sağlayan duygu o inanç duygusudur. Dinlerdeki teorik anlatım da dinlere göre farklılık arz etmektedir. Mesela ilkel ve politeist dinlerde teorik anlatım bir takım mitler şeklinde ifade edilmektedir. Yunan tarihine baktığımızda çok eskilere uzanan mitolojiler mevcuttur. Yunanistan'daki orfe efsaneleri buna örnektir. Aynı zamanda bu mitolojilerde dini içerik yanında bir de o toplumun yapısı ve yaşantısıyla ilgili tarihi bilgileri bulmakta mümkündür (Günay, 2014:239).

İlkel ve politeist dinlerdeki mitolojik inanç ve geleneklerin yerini ilahi ve yüksek dinlerde iman esasları ve doktrinler alır. Bu dinlerde dinin akidesini ifade eden iman esasları ve semboller vardır. Mesela İslamiyet'te bu Kelime-i Tevhid veya Kelime-i Şehadet'le ifade edilir. Yine amentü dediğimiz imanın altı şartıyla da bu akide formüle edilmiştir. İslam âlimlerine göre iman ayrıca kendi arasında da ikiye ayrılır. İcmali iman ve tafsili iman diye. İcmali imanda Allah'ın peygamberimiz aracılığıyla bildirdiği bütün her şeye toptan iman edilirken, tafsili imanda ise bütün bunları ayrı ayrı bilip, inanmaktır (Günay, 2014:240).

Dinler de tartışılan konulardan birisi de iman ve amel meselesidir. Yani hangisinin daha önce geldiğidir. İptidâî dinlerde pratikler yani ibadetler inançlardan daha fazla ön plandadır. Sami dinlerde ise inanç öndedir. Pratikler ikinci plandadır. Ancak burada bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Hristiyanlığın Katolik mezhebinde ibadetler ön plandayken, Protestanlık mezhebinde inançlar ön plandır. İslamiyet'te ise Mutezile mezhebine göre amel olmadıkça imanın olmayacağını belirtilirken, Mürcie ise imanı ön plana almıştır. Ehlişünnet uleması ise genel anlamda amelsiz imanın meyvesiz ağaca benzediğini belirtmişlerdir. Zaten Kuran-ı Kerim'de ayetlerin iniş sırasına baktığımız zamanda önce iman ve inançla ilgili ayetlerin daha sonrada ibadetle ilgili ayetlerin indiğini görmekteyiz (Günay, 2014:240-41).

2.5.2. İbadet Boyutu

Dini tecrübenin boyutlarından biri de ibadet boyutudur. Bu boyutun inanç boyutuyla yakın bir ilişkisi vardır. Çünkü hiçbir din sadece fikirler ve tasavvurlar toplamı değildir. Dinin aynı zamanda dışa yansıyan bir davranış ve ibadet boyutu da vardır. Çünkü din bir tapınmadır. Kutsalın tecrübesidir. İlahi güçlere saygıdır. İbadetler din ile o denli iç içedir ki ibadetler olmadan dinin kendi varlığını koruyabilmesi çok zordur (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012:52). İslam bilginleri bu konuda iman ile amelin birbirini tamamladığını söylerler.

Gerçi dini sadece birtakım inanç ve tasavvurlardan ibaret sayan sosyologlar da olmuştur. Bunların en önemlisi de pozitivist felsefenin kurucusu Agust Comte'dur. Comte dini yalnızca bir dünya görüşü, bir çeşit felsefe henüz mücerret mefhumlara ulaşmamış sadece bazı müşahhas tasavvurlar halinde kalmış bir ön bilim olarak değerlendirmiştir. Comte bu görüşünü üç hal kanunu adını verdiği teolojik, metafizik ve pozitivist dönem şeklinde devirlere ayırmış ve sistemleştirmiştir (Günay, 2014:244).

Teolojik devir insanoğlunun büyük bir bölümünü içine alan devirdir. Bu devre insan düşüncesine dinin hâkim olduğu devredir. İkincisi metafizik devredir. Bu devre ise olayların dini bakımdan yorumlanmak yerine tabiat kuvvetleriyle, metafizik kavramlarla izah edildiği dönemdir. Üçünü ve son dönem ise artık metafizik düşüncenin yerini pozitif düşüncenin aldığı dönemdir. Bu dönemde ise sadece bir ön bilim olan din insan aklının mücerret ilmi kavrayacak bir seviyeye yükselmesiyle önemini yitirmiştir. Bu durum ise Comte'un dini bir bütün olarak değil de sadece bir yönünü ele almasından kaynaklanmaktadır. Çünkü din sadece birtakım tasavvurlar ve fikirler toplamından ibaret değildir (Günay, 2014:244-45).

İslamda ve diğer ilahi dinlerde zaten imanla amelin birbirinden ayrılmadığını görürüz. Çünkü ibadetler çok önemli fonksiyonlar icra etmektedir.

Morice Goguel de ibadetlerin çok önemli üç fonksiyonu olduğunu belirtmiştir.

1-İbadetlerin dinin ifadesi olmak bakımından sembolik bir fonksiyonu vardır.

2-İbadetler onu ifa edenlerde dini duyguları besleyip geliştirmeye yaraması bakımından didaktik bir fonksiyon görmektedir.

3-İbadetlerin kutsalla bağ kurulması, onunla temas sağlanması bakımından mistik bir fonksiyonu vardır.

Yukarıda saydığımız fonksiyonların yanında ibadetlerin birleştirici ve bütünleştirici fonksiyonları da vardır. Çünkü psikolojik olarak da bu kanıtlanmıştır. Birçok kişi tarafından aynı anda yapılan ibadetlerin cemaat şuurunun oluşmasında büyük katkısının olduğu gözlenmiştir. Onun için İslamiyet'te toplu halde yapılan ibadetler önemsenmiş ve toplu ibadetlere insanlar teşvik edilmiştir. Camide cemaatle kılınan namazın evde veya başka bir yerde tek başına kılınan namazdan daha sevap olduğu belirtilmiştir. İlkel dinlerde bile toplu ibadetler teşvik edilmiştir. Çünkü onlarda yapılan ibadet, ayin ve törenler toplumların birliğine, bütünlüğüne vesile olmaktadır. Zaten ilkel dinlerde ibadetler inançların önünde yer almaktadır (Günay, 2014:247-48).

2.5.3. Tecrübe Boyutu

Her din sübjektif dinî tecrübeye belli bir değer verir. Bütün dinler dindar insanın herhangi bir zamanda Aşkın Varlık ile doğrudan temasa geçtiğini ya da dinî bir duygu tecrübe ettiğini kabul eder. Bu duygu dinden dine ve aynı din içindeki bireyden bireye büyük farklılıklar gösterebilir. Duygu vecd, korku, huşu, huzur gibi şekillerde kendisini gösterebilir. Ayrıca dindarlığın esas elemanın hangi dinî duygu olduğu da değişebilmektedir. Dinî ihtiyaç, bireyin İlahi olanın bilincinde olması, güven veya tevekkül, endişe dinî tecrübe boyutunun bileşenleridir. Kısaca bu boyut yaşanan dinî tecrübeyle ilgili olumlu veya olumsuz tüm dinî duygularla ilgilenir (Yıldız, 2006:93).

2.5.4. Bilgi Boyutu

Tüm dinler, dindarın kendi inancının temel unsurlarıyla ve kutsal metinleriyle ilgili bilgilere sahip olmasını bekler. İnanmak için bilmek gerekli olduğundan inanç boyutu ile bilgi boyutu arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus her bilginin inanç doğurmadığıdır. Yani inanç bilginin zorunlu sonucu değildir. Ayrıca inancın oluşabilmesi için güven de gereklidir bu ise dinin temel unsurları ve kutsal metinlerini bilmeyi gerekli kılar (Yıldız, 2006:93).

2.5.5. Etki Boyutu

Etkileme boyutu, yukarıda sözü edilen dört boyuttan farklıdır. Kişinin günlük hayatında dinî inanç, pratik, tecrübe ve bilginin yeri ile sınırları, bunların davranışlara yansımaları bu boyutta incelenir. Etki boyutu inanç, tecrübe, ibadet ve bilgi boyutlarının bireye yansımalarıyla ortaya çıktığından diğer tüm boyutlardan farklı bir yapıya sahiptir. İnsanların yapmaları ve yapmamalarına dair, dinin etkilemesiyle nasıl bir zihniyete sahip olmaları gerektiğini belirten dinî kuralların tümü bu boyutta ortaya çıkar (Yıldız, 2006:93).

2.5.5.1. Din ve Ekonomi

Toplum çeşitli öğelerden oluşmuş büyük bir sosyal sistemdir. Toplumun bütününe ifade eden sosyal sistem çeşitli alt sistemlere ayrılır. Sosyal sistemi oluşturan bu alt sistemler arasında aile, eğitim, hukuk, kültür, ekonomi (Dursun, 1992:31) ve din

sayılabilir. Bunlardan din ve ekonomi her toplumda var olan temel toplumsal kurumlardan ikisidir.

Din, bireysel ve sosyal hayatın çeşitli yönleriyle ilgili çözüm yollarını ve insanları ilgilendiren konu ve problemlere karşı tutum ve davranış kalıplarını içerir (Ocak,1998:116). Dinlere bakıldığında hemen hemen hepsinin bir aşkın bir de insani boyutu olduğu görülmektedir. Aşkın boyutuyla ilgili olarak din, kendini, doğaüstü, erişilmez ve kutsal bir kaynaktan gelme olarak takdim eder. Bu yönüyle o, insan bilgi ve tecrübesini, insan kudreti ve kabiliyetlerini aşan, beşeri çabalarla kuşatılması imkânsız bir tablo çizmektedir (Hökelekli, 1998:64). Kaynağını bu şekilde açıklayan din, fonksiyonel olarak bakıldığında ise, hem bireyin maddi ve manevi çevresini bir algılama sistemi, hem de hazır bilgiler sunarak nerede, hangi konumda bulunduğunu işaretleyen, dolayısıyla hayatın anlamı konusunda onu belli bir anlayışa ve bakış açısına yönlendiren (Hökelekli, 1998:64) ona kimlik kazandıran bir bilgi sistemidir. Ancak dini bilgi formel bir açıklama biçimi olan bilimsel bilgiden farklıdır. Çünkü o içerisinde aşkın bir yön taşır (Şener, 1998:99) Hatta din işlevleri itibariyle "aşkın olan"la ilişki kuran ya da ilişki kurduğunu iddia eden tek toplumsal kurumdur denebilir (Aydın, 2000:112). Bu yönüyle din -İslam dininde olduğu gibi- bütün değerler sistemine kaynaklık eder. Değerler vasıtasıyla herhangi bir tutum veya davranışın birey tarafından yapılması ya da yapılmaması eğilimini yönlendirir. Bunu da en başta o davranış ve tutumlara olumlu veya olumsuz değerler yükleyerek yapar. Örneğin; bazı dinler evliliğe kutsal bir kurum sıfatı vererek onun anlamını genişletmek ve derinleştirmek istemektedir, yine suç olan bazı tutum ve davranışları günah olarak niteleyerek insanların bu tür davranışlardan kaçınmaları eğilimini desteklemeyi amaçlar (Dönmezer, 1999:241). Öğrenmeyi manevi bir görev sayarak eğitimi etkiler, çalışmayı ibadet sayarak ekonomik eylemi teşvik eder vb. Bunun gibi bazı kurumların işlevlerini pekiştirmenin yanı sıra yine vergilerin toplanması, yoksullara yardım, eğitim, siyasi otoritelerin göreve başlama ve ölülere gömme gibi sosyal ve siyasal fonksiyonlar da icra eder. Alışveriş işlemleri ekonomik, okulda gerçekleştirilen öğretim faaliyetleri ise eğitimseldir. Ancak din, en azından bir niyet ve eğilim unsuru olarak bunlara ve bunlar gibi her türlü eyleme alt yapı oluşturur. Bundan dolayı en dünyevî bir davranışta dahi mesela yemek yerken kişinin dindar olup olmadığı, hatta bazı hallerde hangi dine inandığı bile açıklanabilmektedir. Dolayısıyla dinler bir toplumda bireylerin sadece belli türden davranışlarına etki eden bir kurum olarak kalmamış (Aydın, 2000:100), aksine her türlü toplum ve aile münasebetlerinden, en basit çalışmalara ve günlük işlere kadar (Taplamacıoğlu, 1963:84) hemen hemen bütün eylemlerine şöyle ya da böyle rengini veren bir kurum olmuştur.

Diğer taraftan toplumların en temel işlevlerinden ve temel toplumsal kurumlardan biri de ekonomidir. Sosyal bir hayatın parçası olan ekonomik ilişkiler her insanın bir şekilde ilgili olduğu ve kaçınması mümkün olmayan eylem alanlarındandır. Çünkü insan hayatının devamı için pek çok şeye ihtiyaç duyar. Bu zorunlu ihtiyaçların zaman içerisinde şekli ve öncelik sırası değişebilse de zorunlulukları hiçbir zaman ortadan kalkmamaktadır. Bundan dolayı çalışmak, üretmek ve tüketmek insanlığın ortak eylemlerindendir (Ayengin, 2005:465).

Ekonomi hem toplumda örüntülenmiş aynı zamanda süreklilik kazanmış bir işlemler ünitesi, hem de din gibi toplum kültürünün önemli bir parçası olması nedeniyle toplumlar için hayati önemi haiz bir kurumdur. Salt biçimiyle ekonomi ya da diğer adıyla iktisat ilmi, bir yandan belli bir coğrafyada ya da bir ülkede mal ve hizmetlerin nasıl ortaya çıktığını yani *üretim faktörlerini* ki bunlar toprak, emek, sermaye, müteşebbis... olarak sıralanabilir ve *üretimi*, yine mal ve hizmetlerin nasıl dağıtıldığını

ve tüketildiğini yani *tüketimi*; son olarak da üretim ve tüketim arasındaki dengenin nasıl sağlanacağını yani *arz-talep dengesini* inceler (Özgüven, 1975:3). Diğer yandan, birey, aile ve toplumların sınırlı imkânlarla gittikçe artan tüketim ihtiyaçlarını karşılamak yolundaki bütün tutum ve davranışları da iktisat ilminin konuları içindedir. Birinci yönüyle daha çok salt ekonomik olguları ele alan iktisat ilmi, ikinci yönüyle ekonomik olguların arkasındaki sosyal bağlantılar ya da ekonomik olguların sosyal içeriklerini konu edinmektedir. Bu ikinci kısım daha çok ekonomi sosyolojisinin konusudur (Aydın, 2000:69).

Şüphesiz toplumda mevcut kurumlar arasında bir etkileme ve etkilenme söz konusudur. Bu etkilenme bazen tek taraflı ve çoğu zaman da karşılıklı cereyan eder. Bu kurumlardan ikisi olan din ve ekonomi arasındaki ilişkinin de diğer pek çoğunda olduğu gibi tek taraflı bir etkilemeden ziyade karşılıklı bir etkileşim olduğunu söylemek daha doğrudur.

Din-ekonomi ilişkisi hakkında önemli çalışmalar yapan sosyal bilimcilerin başında Max Weber gelir. Weberci açıklama biçimine göre insan kültürel bağlam dışında bir hiçtir, Marx'ın deyimiyle, bir yokluktur. Doğa bile kültürel bir doğadır. İçinde yaşadığı kültürel sisteme başkaldıran, doğaya döndüğünü sanan kişi temelde bir anlam sisteminden diğerine geçmektedir (Sunar, 1999:36). Kültürel çevre ile gelişme arasındaki ilişkiler üzerine odaklı bu yaklaşım, o zamana kadar süregelen, ekonominin her kültürel çevrede aynı şekilde işlediği ve geliştiği varsayımından oldukça farklı"dır (Tuna, 1987:2). Weber, toplumsal değişimin önce ideolojik alanda başladığını daha sonra sıra ile toplumdaki diğer alanlara yayıldığını kabul ederek çalışmalarında sosyal münasebetler ve değerler sisteminin dinden kaynaklanan temel yapıları üzerinde durmuştur (Tuna, 1987:2). Bu bağlamda onun cevabını aradığı sorulardan birisi, "dinsel anlayışlar çeşitli toplumların ekonomik davranışlarını nasıl etkiler?" olmuştur. Aslında bu soru çok genel anlamıyla bireyin düşünce biçiminin davranış biçimi üzerindeki etkisini anlamaya yönelik bir sorudur. Ona göre toplumların davranışlarını anlamanın yolu, bireylerin varoluş hakkındaki düşünce evrenlerini anlamaktan geçer. Çeşitli dogmaların özellikle dinsel dogmaların ve bunların yorumlarının dünya görüşünün ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülürse, bireylerin davranışlarını dolayısıyla ekonomik davranışlarını anlayabilmek için dini anlamının gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Weber, bu yolla dinsel anlayışların ekonomik davranışların gerçekten bir belirleyicisi olduğunu ve bu bakımdan toplumların ekonomik değişimlerinin nedenlerinden biri olduğunu göstermek istemiştir. Diğer taraftan ikinci olarak amacı mümkün olduğu kadar fazla kâr yapmak olarak özetlenebilecek, işin ve üretimin akılcı örgütlenmesini sağlayabilmiş işletmelerin varlığıyla tanımlanan toplum tipinin (Ülgener, 1981:40) yani kapitalist toplumun neden başka bir yerde değil de Batı'da ortaya çıktığı sorusunu sormuştur.

Bu sorular doğrultusunda çalışmalarına yön veren Weber'e göre bir din, toplumda ona inananları bir arada tutma işlevinden başka birtakım rollere de sahiptir. Bu rollerden birisi de ona inananların çevreleriyle ve kendileriyle ilgili tutum ve davranışlarını düzenlemesi ve şekillendirmesidir (Özcan, 1995:2). Weber dini öğretilerin yaşam üzerindeki etkisini incelemede resmi öğretilerle onun bu dünyada veya ahirette ödüllendirdiği gerçek davranışları ayırmıştır; ahlaki ve dini el kitaplarında yer alan teorik ve resmi öğretilerden ziyade kaynağını dini inanç ve pratiklerden alan psikolojik motivasyonlarla ilgilenmiştir (Bodur, 1990:80). Bu amaçla hali hazırda kapitalizmin ruhuna uygun olan ekonomik bazı tutumların belli bir Protestanlık yorumuna uygunluğu üzerinde durur. Ona göre bu uygunluk hali belli bir dünya görüşü ile ekonomik etkinlik biçimi arasında tinsel bir ilişki olduğunun kanıtıdır. Neticede

Weber, Protestanlığın belirli bir yorumunun kapitalist rejimin yani kapitalizmin oluşumunu kolaylaştıran bazı güdülenmeler yaratmış olduğu sonucuna varacaktır. Weber, bu iddiasını ispat etmek için dünyanın dört büyük dinini; Hristiyanlık, Yahudilik, İslam ve Budizm'i inceler.

2.5.5.2. Din ve Aile

İlk sosyolojik birlik olan aile, insanlığın ilk dönemlerinde tabî bir dinî cemaat halindedir (Akyüz ve Çapçioğlu, 2008:315). Ailelerin genişlemesiyle ortaya çıkan klan da böyledir. Her iki grup da sürekli dinî ayin ve merasimlerin icra olunduğu dinî bir cemaat görünümündedir. Kuşkusuz en ilkel toplumlar bile akrabalık ilişkileri üzerine kuruluydu ve akrabalık teşkilâtı da soy temeline dayanıyordu. Bununla birlikte aile üyelerini birbirine bağlayan bağ, kan bağı değil kutsal temellere dayanan inanç birliğidir. Diğer bir ifadeyle, geniş bir aile grubuna mal olan inanç ve ibadet birliği, kan bağı ve birlikte yaşamanın ortaya çıkardığı öteki bağlardan daha kuvvetli bir dayanışma meydana getirmiştir. Kutsal bir unsur, onları birleştirirken aynı zamanda bu birliğe kutsallık da vermektedir (Akyüz ve Çapçioğlu, 2008:315).

Kültürün ilkel basamaklarında kendi bireyselliğinin farkında olmayan fert, söz konusu kutsallığa koşut olarak bütünüyle kollektif hareket yeteneğine sahiptir. Fert, ancak ailevi cemaate kabul edildiği zaman sağlam bir ilâhî bağ içinde bulunur. Bu cemaat, "kurtuluş" anlamına geldiği için oradan ayrılmak felâket anlamına gelir. Aile ya da klandan ayrılan, gerçekte kurtuluştan ayrılır ve endişe edilecek lanetli bir durum içine düşer. Ailenin şeref ve mutluluğu, müşterek bir mülktür ve bunun için onun daima korunması ve zedelenmemesi gerekir.

Bu nedenle ilkel toplumlarda ferdin özel ve bağımsız bir hayatı da yoktur. O, evlenmek ya da meslek sahibi olmakla sadece topluluğuna karşı görevlerini ifa etmektedir. Patriyarkal kültürlerde uzun zaman durum böyle olmuştur. Bugün bile Hindistan'da eş seçimi, duygusallığa ve bireyin arzularına değil, cemaate karşı dinî bir görev olarak algılanır (Akyüz ve Çapçioğlu, 2008:315).

Dolayısıyla bireysellikten uzak olan ferdin varlığı, ancak kutsal hayata bağlılığıyla mümkün olabilmektedir. Bu hayat, kutsalla temel bir temasın kurulduğu ailede mevcuttur. Çünkü kutsal, ailenin tüm üyelerine ve oradaki her şeye nüfuz etmiştir. Varlığına iman edilen ilâhlar âlemi, geniş bir gruba mal olmakla birlikte aile ocağı, bu inançlara bağlı olarak yapılan âyinlerin merkezi olarak kalmıştır. Aile grubunun sahip olduğu dinî özellik, evin de dinî bir anlam kazanmasına imkân vermiştir. Öyle ki, çatıdan eşığe kadar bütün evin kutsallık kazandığına inanılır. Ayrıca aile hayatında önemli anlar olarak dikkati çeken doğum, çocukluk, gençlik, sünnet, evlenme ve ölüm gibi olaylar da dinî renk taşırlar. (Akyüz ve Çapçioğlu, 2008:315).

2.5.5.3. Din ve Eğitim

Din ve eğitim ilişkisini belirleyebilmek için öncelikle bu iki kavramın tanımlarını incelemek gerekir. Birey ve toplum için çok önemli ve çok geniş bir alanı içine alan eğitim, bir plan ve hedefe göre insanın yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalar olarak anlaşılmaktadır. Bir milletin, sahip olduğu yaşayış ve düşünüşe ait bütün değerlerini, tarihî seyri içinde nesilden nesile aktararak ve geliştirerek sürdürdüğü en büyük çalışmalar eğitim çalışmalarıdır. Eğitim nesiller arasındaki anlayış yakınlığını ve ahengi koruyarak tarih

boyunca millî şuurun devamını ve gelişimini sağlamayı hedefler. Eğitim geniş kapsamlı bir kavram olup, değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak yapılan bütün tanımlar birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Örneğin; Durkheim'e göre eğitim, "çocukta fiziksel, entelektüel ve ahlâkî hallerin uyandırılması, geliştirilmesi faaliyeti"; Gökâlp'e göre, "bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yetişmekte olan nesle fikirlerini ve hislerini aktarması" ve Lester Smith'e göre, "her neslin kendisinden sonra gelecek olanlara, o güne kadar ulaşılmış gelişme merhalesini koruma ve yükseltme niteliği kazandırmak amacıyla aktardığı kültürdür." Neft ise onu, "kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma bireyden bireye sosyal yönden geçen davranışın öğrenilmiş şekillerinden ibaret olan kültürün nakli süreci" olarak tanımlar (Ülken, 1967:40).

Eğitim yalnız kültürün nesillerden nesillere aktarımını değil, kültürel ve bilimsel yönden üretken, toplum değerleriyle çelişmeyen bir nesil yetiştirmeyi sağlar. Bunun yanı sıra ruhsal yönden insanı şekillendirir ve insanın iç dinamizmine yardımcı olur. İnsanoğlunun yaşama mücadelesinde en büyük desteği eğitim sağlar, insanın doğuştan getirdiği kabiliyetlerinin, özellikle ruhsal gücünün kendi kendine yeterli olması için ortaya koyduğu çabalara rehberlik eder. Böylece ruh ve beden gücünü israf etmeden, yanlışlara düşmeden insanın yetişmesine imkân sağlar. Bu özellikleriyle eğitimi, tecrübe yoluyla bireyde istenilen tutum ve davranış değişikliklerini meydana getirme çaba ve süreci olarak anlayabiliriz.

Yukarıda eğitim tanımlarında da incelendiği üzere, eğitim, toplumsal yaşama uyum için kültürel norm ve değerleri genç kuşaklara aktarmanın, onların fiziksel, düşünsel ve ahlâkî gelişimlerini oluşturma ve toplumsal hareketliliği gerçekleştirmenin en önemli aracıdır. Başka bir ifadeyle eğitim amaçları, toplumsal değer yargılarından kaynaklanır. Dolayısıyla değer yargılarını oluşturan dinî, ekonomik, siyasî davranışlar ve kurumlar siyasî sistem aracılığıyla eğitim amaçlarına yön ve şekil verirler. Denilebilir ki eğitimin ilk ve en önemli amacı, insanın kendine dönmesi, kendini tanıması ve kendini eğitmesidir. Kendini tanıma, çevresindeki dünyayı tanıma ve kendi varoluşunu anlamlandırma açısından Yaratıcısını tanıma ve tanıtmaya da büyük dinlerin gayeleri arasındadır. Dinî bir bakış açısıyla eğitime, "insana kendine yönelmeyi, kendini hissetmeyi, kendini tanımayı öğrettikten sonra, kendinden sıyrılıp Allah'ı tanımayı öğretmek ve bu yolda ona rehberlik etmek" gibi bir görev yüklenir. İnsanın özneliliğini vurgulayan varoluşçu eğitim anlayışına göre de eğitimin görevi, öğrenen kişide yoğun bir bilinç/farkına varma düzeyi oluşturmaktır. Varoluşçu eğitim anlayışının bir temsilcisi olan Cleve Morris'e göre, insan için en uygun eğitim, bireylerin, yaşadıkları dünyada biricik özne olduklarına ilişkin varoluşsal bir bilinç oluşturmalarına imkân tanıyan eğitimidir. Çünkü varoluşsal eylem, kişilerin ancak dünya içinde kendi varlıklarının bilincine ulaşmalarından sonra ortaya çıkmaktadır. Bu eylemin ortaya çıkışı kişiden kişiye değişmekle birlikte, genellikle ergenlik döneminde belirginleşmekte, bireylerin kendilerine ve bu dünyadaki konumlarına ilişkin bir bilinç düzeyi gerektirmektedir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2008:333).

Eğitimi, ahlâkî erdemleri ve sanatları oluşturma yöntemi olarak gören Farabi'ye göre, kişilerde iyi işleri yapma istek ve iradesini harekete geçirmek, bunları alışkanlığa dönüştürmek eğitimin başlangıç noktasıdır. Öğretimle, nazari erdemleri oluşturmak hedeflenirken, eğitimle dinî ve ahlâkî erdemler kazandırılmaya çalışılır. Realist eğitim filozofları da ahlâka çok önem vermişlerdir. Bu filozoflar, ahlâk ve karakter gelişimini, eğitimin pratik yönü olarak ele almışlardır. Bu açıklamalardan sonra dinin, eğitim amaçlarına yön veren formların başında geldiği söylenebilir. Hemen hemen her dinî inanç, ilâhî kabul edilme durumuna bakılmaksızın, insanı belli konularda bilgilendirmek ve temel ahlâkî değerleri benimsetmek gibi bir amaca sahiptir. Böylece dinin en önemli

boyutu olan inançlar, insanların davranış biçimlerine etki etmesi ve değişiklikler meydana getirmesi bakımından da eğitimle ilişkilidir. Özetle denilebilir ki eğitimin hedefi, hareket noktası ve yürütme biçiminin oluşup şekillenmesinde inançların büyük etkisi vardır.

İslam dini açısından bakıldığında din ve eğitim arasındaki ilişki, bu iki kavram arasında bir ayrıma gitmeyi imkânsız kılacak kadar birbirleriyle iç içe girmiş durumdadır. Çünkü din, insanı yaratılış anından itibaren ele alan, çocukluğu ve gençliğinden hayatının sonuna kadar hatta ölümünden sonraki sonsuz hayatı da içerecek boyutta onunla bir ve beraber olan ayrılmaz bir parçadır. Din, insanın hayatının anlam boyutudur. Dolayısıyla bu süre zarfında insanın kendini bilmesi, bütün canlı ve cansız varlıkları incelemesi ve Rabbini tanıması, ona ve insanlığa karşı sorumluluklarını yerine getirmesi için formal veya informal yollarla kendisine yapılan bütün etkiler, eğitim kavramı içinde mütalaa edilir ve bu faaliyetlerin her biri dinî bir anlam ve muhteva taşır.

2.5.5.4. Din ve Siyaset

Tarihten günümüze din ve siyaset ilişkisi farklı toplumlarda farklı şekillerde ya da aynı toplumda tarihin farklı dönemlerinde farklı şekillerde algılanan ve gerçekleştirilen bir olgudur.

Sosyolojik bir gerçeklik olarak belirtmeliyiz ki, din müesseseseleşme bakımından diğer toplum kuruluşlarında olduğu gibi devletle sıkı ve sağlam bir ilişki kurmaya çalışır. Bunun için bir dine mensup olma, şahsî inanç bağlılığı ya da belirli bir din etrafında bir araya gelmenin ötesinde, belirli bir hukuk çerçevesinde somut bir organizasyona katılma anlamına gelir (Ayas, 1991:19). Bu duruma göre, "her toplum siyasî norm ve kurumlarda kendini bütünleştiren kristalleşmiş bir nokta bulur. Bu, dinî alanla ilgili fenomenler için de geçerlidir. Bu nedenle dinî ve siyasi yapılar arasında her zaman bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir" (Kehrer ve ark., 1996:78).

İster klasik dönemlerde isterse modern dönemlerde olsun sürekli anlam arayışı içerisinde olan ve içinde yaşadığı dünyayı yeniden inşa etme uğraşı veren insan, dinden bağımsız kalamayan toplumda, zihinsel olarak ürettiği düşüncelere meşruiyet zemini aramakta; ürettiği düşünceleri davranışa dönüştürürken siyasi manevralara başvurarak dini ve ahlaki soyut durumları gündeme getirmektedir. İnsana ve varlık alanına, yaşanan hayata ilişkin belirli bir tutum takınmayı öğütleyen dinin, aynı zamanda siyaseti yönlendiren insanın siyasi eylemlerine değersel ve ahlaki düzeyde yön verici olması, dinle siyaset ilişkisinin bir yönüne işaret etmektedir.

Din ve siyasetin kesişme noktası dinin muhatabı olan ve aynı zamanda sürdürülen siyasi sistemin aktörü olan insanın her iki alanda da değişmez etken olmasından kaynaklanmaktadır. Dine bağlı ve siyaseti yönlendiren insanın olduğu bir yerde böyle bir ilişkinin yokluğuna inanmak ya da yokluğunu varsaymak dinin anlamsız, dine ait inanca dayalı eylem ve davranışların geçersiz olduğunu kabul etmektir. Öyleyse insana ve topluma dönük yönüyle dinle siyasetin birbirinden tamamıyla kopması zor görünmektedir. Çünkü her ikisi de toplumsal alanda gerçekleşmekte, her ikisinin de topluma yönelik projeleri bulunmaktadır. Her ikisinin kesiştiği nokta düşünülen, inanan ve bu düşünce ve inançları çerçevesinde eylemde bulunan insan olmaktadır.

Ferdi ve toplumsal açıdan bakıldığında dinle siyaset arasındaki bu ilişki kopmaz görünmekte ancak bir kurum olarak inanan inanmayan herkesin, her kesimin kendisine eşit olduğu olması gerektiği devlet söz konusu olunca, dinle siyasetin arasında bir ayırımın olması zaruri görünmektedir. Bu zaruret toplumdaki din ve inanç

özgürlüğünün bir garantisidir. Eğer dinle siyaset birleşirse, din ve inanç bakımından çoğunluğu elinde bulunduranların inançlarına dayalı siyasi düşüncelerle devlet erki, iktidar gücü, birleşmiş olur ki bu durum, uygulamada bazı adaletsizliklere, haksız uygulamalara yol açabilir. Bu nedenle herkese ve her kesime eşit mesafede olması gereken devletin, devleti elinde bulunduran iktidar sahiplerinin dini inanç ve düşüncelerini kendi özel ve öznel dünyalarına saklamaları gerekir.

İslam'da din siyaset ilişkisinin iç içe olduğunu savunanlar Kur'an'dan bazı ayetlere ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına göndermede bulunarak bir modelin olduğunu öne çıkarırlar. Gerçekten Kur'an siyasi bir model önermiş midir? Hz. Peygamberin kendisine gönderilen vahiy ile inşa etmeğe çalıştığı dini toplumsal ortamın gerçekleşmesinde güttüğü siyasetle, kendisinden sonra gelenlerin Vahyi yorumlayarak, tarihsel ve kültürel alanda bütün insani gerçekliklerin birleştiği bir zeminde yapmaya çalıştıkları siyaseti aynileştirmek mümkün müdür?

Halifelik dinen önerilen mutlak bir model midir? Halifelik mutlak bir model ise bunun dışındaki saltanata dayanan siyasi modeller ne kadar dinidir? İlk dönemlerde halifelik daha sonra saltanat, meşrutiyet, cumhuriyet, demokrasi, liberal muhafazakârlık vb. dini ise daha sonraki dönemlerde "dini olan siyasi model" ne olacaktır? Tarihsel süreçte değişen ve dönüşen bir siyasi model nasıl olup da İslam'ın öngördüğü model olmaktadır? Anlaşılabileceği üzere belirli bir siyasi modeli, İslam'a ve temel kaynaklarına onaylatarak dini meşruiyetini sağlamak ucu açık olan bir durumdur. Bu da İslam'ın belirli bir model önermediğini açıkça ortaya koyar.

Kur'an'ın zamana, mekâna tarihsel ve toplumsal alana ilişkin olarak düzenlenen ve şekillenen siyasal modele ilişkin bir önerisinin olduğunu söylemek zordur. Hz. Peygamber'in belirli bir siyasal model ve programla ortaya çıktığı da söylenemez. Ne var ki Hz. Peygamber'in davetine uymayanlar, bu davetle kendi geleceklerini tehlikede görenler bu daveti siyasi olarak yorumlamışlardır. Kur'an ve sünnette siyasi bir model aramak boşuna bir çabadır. Çünkü Kur'an toplumsal alanda gerçekleşen siyasi modeli, insan tecrübesi ile şekillenen toplumsal alana bırakmıştır.

Kur'an siyasi bir model önermez ancak hayatın diğer alanlarında olduğu gibi siyasetle uğraşan inananlara ahlaki değerler sunar. Bu değerler çerçevesinde akıl ederek ve ictihadi çabalarda bulunarak bir model geliştirilebilir, ama bu modelin İslam'ın önerdiği mutlak model olduğu iddia edilemez. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashabın önde gelenleri bir araya gelerek düşünmüşler, Hilafet modelini oluşturmuşlardır.

İslam tarihindeki uygulamalardan da anlaşılabileceği üzere, İslam'da din siyaset ilişkileri çerçevesinde, farklı şekillerde tartışılan modellerin olması, maslahat ve örften, Müslümanların bağlı bulundukları ya da oluşturdukları kültürel gelenekten kaynaklanmaktadır. Örneğin ilk dönemlerde hilafet, sonraları saltanat, modernleşme süreciyle birlikte meşrutiyet, cumhuriyet ve demokrasi gibi yönetim biçimlerinin İslam'la özdeşleştirilmesi bunu göstermektedir.

Tarihi süreçte, içinde bulunulan toplumsal şartlara bağlı olarak dinin yorumundan çıkarılan ya da dine söylettirilen siyasi modeller, dinin ontolojik yapısıyla ilişkili değil, epistemolojik durumla ilgilidir.

Sonuç olarak din siyaset ilişkisi dinle siyasetin birleştiği ve kesiştiği toplumsal alanda kaçınılmaz görünen bir durumdur. Ferdi ve toplumsal bağlamda dinle siyaset arasında bir ayrımın yapılması zor görünmekte ancak devletle din, devlet adına sürdürülen siyasetle din arasında bir ayrımın yapılması da zaruri görünmektedir. Din siyaset ilişkilerinin boyutlarını görme ve yeniden belirleme gereği duyuluyorsa farklı toplumlarda ya da aynı toplumun farklı dönemlerinde gerçekleşen tarihi süreçlere

bakmak ve iyi analiz etmek gerekir. Unutmamak gerekir ki geleceğin inşası geçmişi iyi anlamaktan geçer (Ayengin, 2005:463).

2.5.5.5. Din ve Boş Zaman Değerlendirme

Zaman sosyolojisi denilebilir ki genel olarak zaman, toplumsal hayatın temel düzenleyici unsurlarından biridir ve sosyal bilimcilerin çalışmalarında giderek daha önemli bir yer tutmaktadır. Kuşkusuz burada kastedilen, zaman sosyolojisi ifadesinden de anlaşılacağı üzere fiziksel zaman değil, ama fiziksel zamandan da ayrı düşünülmeyecek olan sosyal zamandır (Okumuş, 2013:23).

Boş zamanları değerlendirme, insanlar için zorunlu olup, aile, ekonomi, din, siyaset ve eğitim kurumunun yanında altıncı kurum olarak yerini almaktadır. İnsanların yaşamlarında hayati bir güç olan, insanoğlunun hayatında önemli roller üstlenen, insan aktivitesini bir ölçüde etkileyen ve bireyin gündelik eylem ve faaliyetlerinde olduğu gibi grup yaşamında da derin etkisi bulunun köklü bir kurum olarak dinin, doğal olarak boş zaman kurumu ile de ilişkisi söz konusudur.

Farklılaşmanın, kurumlaşmanın, sekülerleşmenin damgasını vurduğu modern toplumlarda ise hayatın pek çok alanında olduğu gibi genel olarak zaman konusunda, özelde boş zamanları değerlendirmede de bir dünyevileşme söz konusudur (Fabian, 1999; Çev:Budak, 1999). Fakat bu demek değildir ki din tamamen rafa kaldırılmış veya etkisini yitirmiştir. Din etkisini boş zamanlar çerçevesinde çeşitli biçimlerde sürdürmektedir. Denilebilir ki dindar insan, tüm zamanlarında olduğu gibi boş zamanlarında da dindarlığına uygun bir biçimde faaliyet göstermektedir.

Ayrıca boş zamanların gittikçe hayatın büyük bir kısmını işgal etmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkabilen hedefsizlik ve bu hedefsizliğin getirebildiği olumsuzluklar karşısında din önemli bir panzehir olarak işlev görmek ve bu noktada da din-boş zaman ilişkisi kendini göstermektedir.

Modern endüstriyle birlikte üretim teknolojisinin hızlı bir biçimde gelişmesi, fert ve toplumlara büyük bir boş zaman kazandırmıştır. Boş zamanın bu şekilde çokluğu karşısında ortaya çıkabilecek bir hedefsizlik; anlamsızlık, hiçlik ve stresi besler. Bu durumda din, boş zamanları amaçlı bir biçimde değerlendirmede önemli bir fenomen olarak ortaya çıkmakta ve insanların huzurlu bir biçimde boş zaman geçirmelerine vesile olmaktadır.

Nitekim boş zamanların insan yaşamında son derece önemli olduğu günümüzde, dinî grup, dernek ve kurumların, din tebliğcilerinin, din davetçilerinin bu gerçeği de dikkate alarak boş zamanları değerlendirmek, boş zamanlarında özgürce ve sakin bir şekilde düşünen, hareket etme imkanı bulan insanlara mesajlarını ulaştırmak için yoğun çaba harcadıkları görülmektedir.

Bu ve benzeri boş zaman etkinliklerinin, boş zamanlarda kişilerin veya grupların dinle birlikte var olarak dinlenme ve eğlenmelerini sağlamak, sevap kazanarak zamanlarını harcama bilinciyle haz duymalarını temin etmek, insanın dindarlık duygusunun canlanmasına neden olmak, kişiyi gruba bağlamak, dinî yapı ile ferdin bağlarını güçlendirmek gibi pek çok işlevi olduğu açıktır.

İslâm söz konusu olduğunda, Cami imamlarının, müezzinlerin, çeşitli dini vakıf ve derneklerin, çeşitli öğrenci kulüplerinin, tarikatların, cemaat ve grupların, camilerin, çeşitli dinî etkinliklerin, sözelimi konferans, panel, açıkoturum, sohbet, kurs, piknik, gezi, kamp vb. organizasyonların boş zamanların değerlendirilmesinde önemli fonksiyonlar gördükleri söylenebilir. Bu çerçevede gençlere boş zamanlarında Camilerde din eğitimi verilmesi, dinî musikinin geliştirilmesi, İslâm sanatlarının

yaygınlaştırılması gibi olaylar da İslâm-boş zaman konusunda işaret edilmesi gereken hususlardır.

İslâmiyet-boş zaman ilişkisinde değinilmesi gerekli bir konu da Türkiye'de yaz tatillerinde öğrencilere yönelik düzenlenen Kur'an kursları ve din eğitimi faaliyetleridir. Bilindiği gibi yaz tatillerinde isteyen aileler belirlenen yaştaki çocuklarını Kur'an öğrenmesi ve din eğitimi alması için Kur'an kurslarına ve câmilere göndermektedirler.

Dinlerin boş zaman faaliyetleri çerçevesinde zikredilebilecek önemli hususlardan biri de boş zaman dinî seyahatleridir. İnananlar, boş zamanlarında ibâdet amacıyla veya salt ziyaret amacıyla çeşitli seyahatler düzenlerler. Sözgelimi ziyaret amacıyla insanlar, dinî merkezleri görmek amacıyla ülke içi ve ülke dışı çeşitli yerlere seyahat edebildiği gibi ibâdet amacıyla cum'a, cumartesi veya pazar günü ünlü, tarihî bir Kiliseye veya meşhur, tarihî bir Camiye gidebilirler.

Din ile boş zamanlar ilişkisi çerçevesinde işaret edilmesi gereken önemli bir husus ise, dinin de bir boş zaman uğraşısı olarak algılanıp algılanmadığı konusudur. Dinin özel alanlara çekildiği, yani özelleştirildiği, çalışma hayatı ve kamusal alandan soyutlandığı ve çalışma saatlerinin dışında Cami veya Kilise gibi ibâdet yerlerine gidildiği gibi hususlar göz önünde tutulduğunda dinin de sanki bir boş zaman faaliyeti gibi algılanabildiği ortaya çıkmaktadır. Her halükarda denilebilir ki bireysel ve toplumsal, sübjektif ve objektif yönleriyle, din, pek çok kültürel, sosyal, tarihî, bireysel, siyasal vb. işlevinin yanı sıra boş zamanlar için de işlevselliğini göstermekte; boş zaman faaliyetleriyle insanların bir araya gelmelerinde, kaynaşıp bütünleşmelerinde, sosyal yönlerinin artmasında işlevsel olmaktadır. Elbette belirtmek gerekir ki din-boş zamanlar ilişkisi, sadece dinin boş zamanlarda etkili olduğu, insanları etkilediği hususunun dikkate alınmasıyla değil, aynı zamanda boş zamanların da sosyolojik olarak din üzerinde etkili olduğu hususunun göz ardı edilmemesiyle daha net ele alınıp anlaşılabilir. Zira din-boş zaman ilişkisi karşılıklılık esasına dayalıdır; dinin, boş zamanlarda insanlar üzerinde etkisi olduğu gibi insanların da din üzerinde etkisi olur.

3. ÇAĞLAYANCERİT İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

3.1. Coğrafi Konumu

Çağlayancerit iklim olarak Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş bölgesi olup Akdeniz bölgesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Yaz mevsimleri sıcak ve kurak kış mevsiminde ise soğuk ve kar yağışlıdır. İlçenin Kuzeyinde Nurhak, Güneyinde Pazarcık, Batısında Kahramanmaraş ve Doğusunda ise Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesine sınırları bulunmaktadır. İlçe iki dağın ortasında kurulmuştur. İlçenin ormanlarında bulunan ağaç türleri ise Meşe, Sedir, Çınar, Karaçam ve Kızılçamdır (<http://www.caglayancerit.bel.tr/>).

İlçenin yüzölçümü 642 KM²'dir. Bu yüzölçümünün 10.396 hektarı (% 16) tarım alanı, 23.566 hektarı (% 37) orman ve fundalık, 27.677 hektarı (% 38) çayır ve mera, 5561 hektarı (% 9) ise tarım dışı arazidir. İlçe sınırları içerisinde toplam orman alanı 18961,5 hektardır. Bu orman alanlarından 1902,5 Hektarı normal koru sahası, 3676 Hektarı normal baltalık sahası, 13383 Hektarı ise çok bozuk koru sahasıdır (tr.wikipedia.org/wiki/Çağlayancerit).

3.2. Sosyal Yapı

İlçenin genelinde kalabalık aile yaşantısı olmasından dolayı geçim kaynaklarının yetersizliği sonucu mevsimlik göçler yaşanmaktadır. İlçe halkının bir kısmı ailelerin kalabalık olmasından dolayı bazı illerimize tarım işçisi olarak çalışmaya gittiği gibi bir kısmı da yurt dışına iş için göç etmektedir.

İlçe merkezinde taş yapı, kerpiç türü ve damlı yapıların yaygın olduğu gibi betonarme yapılarda yoğunluktadır. Evler genellikle bitişiktir.

İlçe halkı gelenek ve göreneklerine bağlı olup aile ve sosyal yaşantısıyla tam bir Türk yaşantı biçimini yansıtmaktadır. İlçedeki evlerin geneli bitişik yapı ve küçük bir ilçe olmasından dolayı yardımlaşma ve dayanışma imece usulü yapıldığı gibi ücret karşılığında da yapılmaktadır. Evlerde radyo ve televizyonlar mevcut olup gazete ve dergi okuma alışkanlığı yok denecek kadar azdır.

3.3. Ekonomik Yapı

İlçenin genel olarak geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Bunların yanında ticaret ve taşımacılık da diğer geçim kaynakları olarak ön plana çıkmaktadır. İlçedeki diğer gelir kaynağı iş kurun sağladığı imkânlar çerçevesinde bazı kamu kurum ve kuruluşların da çalışarak geçimlerini sağlamaktadırlar.

3.4. Tarım

İlçenin tarım arazilerinin genel kısmı sulanabilir araziler olup bir kısmı da sulanamaz kurak arazilerdir. İlçe bir kısmı dağlık ve engebeli olması sonucu makinalı tarım yapılamadığından büyük işletmeler bulunmamaktadır.

Aksu suyu çevresinde şeker pancarı yetiştiriciliği yaygın olup kurak araziler de ise ana ürün olarak buğdaydır. Sulanabilir arazilerde genel olarak meyvecilik yangındır. İlçede yangın olarak yapılan meyvecilik; Trabzon hurması ya da diğer adıyla Akdeniz

hurması, ceviz ve elma yetiştirilmektedir. Çağlayancerit'in daha önceki geçim kaynaklarının başında gelen üzüm 20 – 30 yılda yerini elma, hurma ve ceveze bırakmıştır.

3.5. Hayvancılık

İlçedeki hayvancılık seviyesi çok yüksek değildir. Genellikle hayvancılık olarak küçükbaş (koyun, keçi ve kıl keçisi), büyükbaş olarak inekçilik yapılmaktadır. İlçede ayrıca yaygın olarak ta arıcılık yapılmaktadır.

3.6. Nüfus durumu

Çağlayancerit'in 2015 Tük verilerine göre nüfusu 23.607'dir. Bu nüfusun 12.112'sini erkek nüfusu, 11.495'ini de kadın nüfusu oluşturmaktadır. İlçenin yıllık nüfus artış hızı ise -39,1'dir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi ilçenin nüfusunda geçmiş yıllara göre azalma olmuştur (<http://www.caglayancerit.bel.tr/>).

3.7. Eğitim Durumu

Çağlayancerit'in eğitim düzeyi çok istenilen düzeyde olmamakla birlikte ilçede 18 ilkokulu, 12 ortaokul ve 2 lise mevcuttur.

Okul sporlarında ilçenin başarısı azımsanacak düzeyde olmayıp okul sporları düzeyinde bölge ve Türkiye genelinde yarışmalara katılmaktadır.

İlçede bulunan halk eğitim merkezinde kurslar düzenlenmektedir. Halk eğitim merkezinde halı dokumacılık kursu ile halk yeniden eski geleneklerini öğrenmekte aynı zamanda bu aldıkları eğitimle kendilerine yeni gelir kapısı sağlamaktadır.

3.8. Dini Durumu

Çağlayancerit ilçesinde halk İslami bir yapıya sahip olup yaşantılarında da bunu fark etmek mümkündür. Çağlayancerit halkı Sünni bir mezhep yapısına sahip olsa da köylerinde Alevilik ve Bektaşilik geleneğine bağlı olanlarda vardır.

İlçede 24 camii 6 cem evi bulunmaktadır. Bu camilerin çoğu köylerde yer almaktadır. Cem evi de aynı şekilde merkezde değil Alevi ve Bektaşi geleneğine sahip olan Bozlar mahallesinde bulunmaktadır. İlçede 27 din görevlisi (camii imam hatibi ve müezzini) bulunmaktadır.

İlçede sosyal durum olarak ve ekonomik durum olarak ise imece usulü çalışma yapmakta yardımlaşma ön planda olup ekonomik olarak geçimlerini tarım, arıcılık ve is kurun sağladığı imkân ile geçimlerini sağlamaktadır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Demografik Özellikler

Bu bölümde çalışmaya katılanların yaş, medeni durum, eğitim durumu ve meslekleri gibi demografik özelliklerine yer verilmiştir. Bu çalışmamızda Cuma hutbesinin toplum üzerindeki ve toplumunda hutbe konuları üzerindeki etkileri incelendiğinden ankete katılan katılımcıların tamamı erkektir. Bayanlar bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çünkü Çağlayancerit'te bayanlar henüz daha Cuma namazına gidememektedir. Bunun nedeni de camilerimizin mevcut durumlarının buna müsait olmayışı ve öyle bir kültürün oluşmayışdır.

Çizelge 1. Araştırmaya Katılanların Yaş Grupları İtibari İle Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
15 – 25	18	8,3
26 – 40	76	34,9
41 – 60	110	50,5
61 ve Üzeri	14	6,4
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların yaş durumları dört farklı yaş grubuna göre incelenmiştir. İnceleme sonucuna göre, çalışmaya katılanların %50,5'i 41-60 yaş grubunda, %34,9'u 26-40 yaş grubunda, 8,3'ü 15-25 yaş grubunda ve 6,4'ü de 61 ve üzeri yaş grubunda yer almıştır. 15-25 yaş grubunun oranının düşük olmasının nedenini Çağlayancerit'in iş imkânlarının kısıtlı olması ve bundan dolayı da Almanya başta olmak üzere gençlerin yurt dışı ve büyükşehirlere göç etmeleridir.

Çizelge 2. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
Evli	190	87,2
Bekâr	21	9,6
Boşanmış	4	1,8
Eşi vefat etmiş	3	1,4
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların medeni durumları incelendiğinde, %87,2'si evli, %9,6'sı bekâr, %1,8'i boşanmış ve 1,4'ü eşi vefat etmiş bireylerden oluşmaktadır.

Çizelge 3. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
Okuryazar değil	16	7,3
Okuryazar	11	5,0
İlkokul	115	52,8
Ortaokul	27	12,4
Lise	30	13,8
Yüksekokul	19	8,7
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, çalışmaya katılanların %52,8'i ilkokul, %13,8'i lise, %12,4'ü ortaokul, %8,7'si yüksekokul, %7,3'ü okuryazar değil ve 5,0'ı ise okuryazar olan bireylerden oluşmaktadır. Bu tabloya baktığımızda ilçenin eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Araştırmaya Katılanların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
Memur	25	11,5
Çiftçi	69	31,7
Esnaf	20	9,2
Emekli	9	4,1
Öğrenci	14	6,4
Diğer	81	37,2
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılanların meslekleri incelendiğinde, katılanların %11,5'i memur, %31,7'si çiftçi, %9,2'si esnaf, %4,1'i emekli, %6,4'ü öğrenci ve %37,2'si ise diğer işlerde çalışmaktadır. Bu tablonun bu şekilde çıkmış olması normaldir. Çünkü halkın büyük bir kısmı geçimini çiftçilik yaparak sağlamaktadır. Diğer bölümde yer alanlar da serbest ve mevsimlik işçi olarak çalışanlardır.

4.2. Çalışma Konusuna İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmada 2014 yılında yayınlanan ancak çalışması 2013 yılında yapılan Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye’de dini hayat araştırmasının verileriyle de ara ara karşılaştırmalar yapılacaktır. Her ne kadar Diyanet’in anket uyguladığı kişilerin demografik özellikleri farklılık arz etse de benzer sorulara verilen cevapların paralellik gösterdiği görülecektir. Değerlendirmeler yapılırken sadece anketle sınırlı kalınmayacak mülakatlardan ve yapılan gözlemlerden de istifade edilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken de konuyla ilgili 2012-2014 yıllarında ilçede okunan hutbelerde o bölümle ilgili yerlere de vurgu yapılacaktır.

Çizelge 5. Araştırmaya Katılanların Beş Vakit Namaz Kılma Sıklıkları

	Kişi Sayısı	%
Her zaman kılarım	104	47,7
Genellikle kılarım	44	20,2
Ara sıra kılarım	38	17,4
Kılmam	32	14,7
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılanların beş vakit namazı düzenli kılma durumları incelendiğinde, çalışmaya katılanların %47,7'si her zaman kıldığını belirtirken, %20,2'si genellikle ve %17,4'ü ise ara sıra kıldığını ifade etmişlerdir.

Diyanet işleri başkanlığını “vakit namazlarını kılma sıklığını” sorduğu soruya ankete katılanların %42,5'i her zaman, %12,9'u çoğunlukla, %18,1'i ara sıra, %8,8'i nadiren ve %16,9'u da hiçbir zaman cevabını vermiştir (Diyanet, 2014:43-44).

“Namazla Günahtan Arınma” başlıklı hutbede namaz konusu ele alınmış ve namazın imandan sonra en faziletli amel olduğu, namaz kılmanın Allah’la konuşma, ona yaklaşma olduğu, dinin direği ve kurtuluşa erme vesilesi olduğu, zikrin en güzel şeklinin namaz olduğu, namazın ferdi boyutunun yanında toplumsal boyutlarının da olduğu, camilerde cemaatle kılınan namazın Müslümanların birlik, bütünlük ve kaynaşmalarına vesile olduğu, namaz ibadetinin insanı günahlardan arındırdığı, beş vakit namaza devam ettikçe küçük günahların silindiği, hatta günlük düzenli bir şekilde kılınan namazın kişinin evinin önünden akan bir ırmakta günde beş defa düzenli bir şekilde yıkanmasına benzetildiği, namazın kötülüklerden ve hayâsızlıktan alıkoyduğu, huzuru mahşerde ilk sualin namazdan olacağı, namazdan tam bir şekilde hesap verilebilir ise diğer suallerin de kolay olacağı gibi ifadelere yer verilmiştir (Polat, 2013:1).

Kuran’da Müslümanlar’ın özellikleri anlatılırken “Onlar ayakta dururken, otururken, yanları üzere yatarken Allah’ı anarlar. Ve Rabbimiz, sen gökleri ve yeri boşuna yaratmadın, seni tesbih ederiz, bizi cehennem azabından koru.” (Al-i İmran,191). Şeklinde dua ederler. Bu açıklamalar bağlamında namazın dinimizde önemli bir ibadet olduğu, yapılan anketlerden de anlaşılabacağı üzere bu ibadetin önemsendiğidir. Ancak yaptığımız gözlemlerden de ilçenin coğrafi ve ekonomik şartlarından dolayı yaz aylarında namaz ibadetinin düzenli kılınması konusunda bazı sıkıntıların yaşandığı ancak kışın işlerin azlığından ve zamanında da müsait olmasından dolayı kış aylarında namaz ibadetinin daha düzenli yerine getirildiğini ifade edebiliriz.

Çizelge 6. Araştırmaya Katılanların Ramazan Orucu Tutma Durumları

	Kişi Sayısı	%
Sağlığım elverdiği sürece ramazan orucumu tutarım	180	82,6
Ramazan orucumu ara sıra tutarım	10	4,6
Sağlığım elvermediği için Ramazan orucunu tutamıyorum	21	9,6
Yazın günlerin uzun ve sıcak olmasından dolayı oruç tutmuyorum	7	3,2
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların %82,6’sı sağlıklarının elverdiği sürece ramazan oruçlarını tuttuklarını,%4,6’sı ramazan orucunu ara sıra tuttuklarını, %9,6’sı sağlık problemlerinden dolayı tutamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmaya katılanların %3,2’si yazın günlerin uzun ve sıcak olmasından dolayı oruç tutmadıklarını belirtmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “oruç ibadetini yerine getirme durumuna” ankete katılanların %83,4’ü sağlığım elverdiği sürece ramazan orucumu tutarım, %6,1’i ramazanda ara sıra tutarım, %7,3’ü sağlığım elvermediği için tutamıyorum, %2,5’i ise hiç tutmuyorum yanıtını vermiştir (Diyanet, 2014:73).

“Ramazan-ı şerif ve oruç” başlıklı hutbe de oruç, sabah imsak vaktinden başlayarak akşam vaktine kadar yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten uzak durmaktır şeklinde tarif edilmiştir. “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”(Bakara;183). Ayetinden anlaşılabacağı üzere orucun sadece biz Müslümanlara değil bizden önceki ümmetlere de farz kılındığı ifade edilmiştir. Yine Allah rızası için oruç tutan bir kimseyi Allah’ın bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl

uzak tutacağı, ancak bu tutulan oruçların da sadece midemizle değil, bütün azalarımızla tutulması gerektiği ifade edilmiştir (Gül, 2013:1).

“Ramazana Hazırlık” başlıklı hutbede de ramazanın dinimizde ayrı bir yerinin ve öneminin olduğu, Müslümanlar için en önemli ayın ramazan ayı olduğu, ayların sultanı olduğu, rahmetinin, bereketinin bol olduğu, İslam’ın beş şartından biri olan oruç ibadetinin bu ay içinde ifa edildiğinin, ramazan ayı geldiğinde cennet kapılarının ardına kadar açılıp, cehennem kapılarının kapandığının ve şeytanlarında zincirlere vurulduğunun, inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek ramazan orucunu tutanların geçmiş günahlarının bağışlanacağını, cennette Reyhan adında bir kapının olduğunun ve o kapıdan sadece oruç tutanların girebileceği gibi ifadeler dile getirilmiştir (Engizek, 2012:1).

Hutbelerde bu ve buna benzer ifadeler dile getirilmiş ve ankete katılanların da herhangi bir mazereti olmadığı takdirde hemen hemen tamamına yakınının oruçlarını tuttuğu ve tutmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak ilçe halkının büyük bir kısmının çiftçi ve serbest meslek sahibi olması sebebiyle işlerini ramazan ayı gelmeden toparladığı ve ramazan ayında da genelde teravih namazından sonra gecelerin kısa olmasından dolayı sahur vaktine kadar oturup sohbet yaptıkları sahurdan sonrada sabah namazlarını kılıp yattıkları ve bundan dolayı da günün büyük bir kısmını uykuyla geçirdikleri hatta gençlerin bu uykuyu ikindi vaktine kadar uzattığı ve bundan dolayı da özellikle yaşlı kişilerin, anne-babaların eleştirisini aldıkları gözlenmiştir. Hatta bu durumu büyüklerin soru olarak imam ve müftülere sordukları bu şekilde uyuyarak tutulan oruçların kabul olup olmayacağı sorularına ya muhatap ya da şahit olmuşuzdur.

Çizelge 7. Araştırmaya Katılanların Zekât İbadetini Gerçekleştirme Durumları

	Kişi Sayısı	%
İmkânım olduğundan düzenli bir şekilde zekâtımı veririm	181	83,0
İmkânım yerinde ama zekâtımı bazen veririm	22	10,1
Devlete verdiğimiz vergilerin zekât yerine geçtiğini düşünüyorum	4	1,8
Fakirlerin malım da hakkının olduğunu düşünmüyorum	11	5,0
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılanların zekât ibadetleri ile ilgili durumları incelendiğinde, araştırmaya katılanların %83,0’ı imkânları olduğundan düzenli bir şekilde zekâtlarını verdiğini ve %10,1’i ise imkânlarının yerinde olduğunu ama zekâtlarını bazen verdiklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların %5’i ise fakirlerin malında hakkının olmadığını, %1,8’i ise devlete verdikleri verginin zekât yerine geçeceğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “zekât ibadetini yerine getirme durumuna” çalışmaya katılanların %71,9’u maddi durumum uygun olduğunda her yıl zekât veririm, %14,6’sı maddi durumum zekât vermeye uygun değil, %11,1’i maddi durumum uygun olduğunda bazen zekât veririm, %1,1’i ise maddi durumum uygun olsa da zekât vermeyi yanıtını vermiştir (Diyanet, 2014:76).

“Zekât ve Fıtır Sadakası” başlıklı hutbede zekâtın kelime olarak temizlenme, artma, arınma ve bereket gibi anlamlara geldiği, Müslüman olan, akıllı olan, ergenlik çağına gelmiş olan ve dinen zengin olanların sene de bir defa mallarının belli bir miktarını belli kişilere verilmesi olarak ifade edilmiştir. Zekâtın en güzel bir yardımlaşma örneği olduğu ve Kuran-ı Kerim’in ifadesiyle de “Onların mallarında

muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır.”(Zariyat:19) ayetinde belirtildiği gibi zekâtın aslında fakirin hakkı, zenginin de borcu olduğu belirtilmiştir (Yıldırım, 2012:1)

Kuran-ı Kerim’de “Namazı kılın, zekatı verin. Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önden gönderdiğiniz her iyiliği Allah katında daha iyi ve sevapça daha büyük bulacaksınız. Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”(Müzzemmil, 20) buyrulmuş ve peygamber efendimizde İslam’ın beş temel esas üzerine bina edildiğini bunun üçüncüsünün de zekât vermek olduğu ifade edilmiştir.

Bu açıklamalar ışığında yapılan anketlerden de görüleceği üzere ankete katılanların tamamına yakınının zekâtlarını vermeye çalıştığı, zekâtların genelde ramazan aylarında verildiği fakat yapılan mülakatlardan anladığımız kadarıyla zekât hesaplamalarının çok sağlıklı yapılmadığı yönündedir. Çünkü zekât miktarıyla ilgili aşağı yukarı veya tahminen gibi kavramlara çokça rastlanmıştır.

Çizelge 8. Araştırmaya Katılanların Hac İbadeti İle İlgili Düşünceleri

	Kişi Sayısı	%
Hacca gittim	3	1,4
İmkânım olursa Hacca gitmek isterim	187	85,8
Hacca gitmek yerine muhtaç birilerine yardım etmeyi tercih ederim	18	8,3
İmkânım olsa da Hacca gitmeyi düşünmüyorum	9	4,1
İmkânım olsa Arabistan yerine Avrupa’ya giderim	1	0,5
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılanların hac ibadetine ilişkin durumları incelendiğinde, çalışmaya katılanların %85,8’i gibi büyük bir kısmı imkânı olması durumunda hacca gitmek istediğini belirtmiştir. %1,4’ü ise hacca gittiğini ve %8,3’ü hacca gitmek yerine muhtaçlara yardım etmeyi, %4,1’i imkânı olsa da hacca gitmeyi düşünmediklerini %0,5’i ise Arabistan yerine Avrupa’ya gitmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hac ibadetini yerine getirme durumuyla ilgili soruya çalışmaya katılanların %6,6’sı hacca gitmiş, %84,9’u imkânı olursa hacca gitmek istiyor, %3,2’si hacca gitmek yerine muhtaç birine yardım etmeyi tercih ediyor, %2,4’ü imkânı olsa da hacca gitmeyi düşünmüyor, %1,0’ı gönül yapmanın hac yapmaktan daha önemli olduğunu düşünüyor, %0,4’ü ise ibadet amacıyla da olsa parasını başka ülkelere vermek istemiyor (Diyanet, 2014:78).

Hac ibadetiyle ilgili çalışmamızda Cuma hutbelerinde haccın müstakil bir konu olarak ele alınıp işlenmediğini, Kurban Bayramı hutbelerinde değinildiğini ve hac kayıtlı zamanlarında imamların minberden şifai olarak dile getirdikleri görülmüştür. Ancak birisi 13.01.2012 tarihinde diğeri de 11.01.2013 tarihinde olmak üzere umre konusunun işlendiği ve bu hutbelerde umrenin tanımından, hikmetlerinden, faziletinden bahsedilmiştir.

Kuran-ı Kerim’de Yüce Allah şöyle buyurmakta “Yoluna güç yetirenlerin o evi, Kabe’yi ziyaret etmeleri Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkar ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstağnidir.” (Al-i İmran,97) Peygamber efendimiz de kim Allah için hac eder de hac esnasında kötü sözlerden ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa annesinin onu doğurduğu günkü gibi günahlarından arınmış olarak haccdan döner buyurmuştur.

Bu açıklamalar ışığında hem bizim hem de diyanetin yapmış olduğu çalışmada ankete katılanların %85’inden fazlası imkânı olursa hacca gitmek istediğini belirtmiştir.

Ancak hacca giden veya gitmek isteyenlerle yaptığımız görüşmelerde hac ibadetinin genelde ileriki yaşlara, bir nevi emeklilik sonrasına bırakıldığı görülmüştür. Bunun sebebinin de insanın hacca gittiğinde kul hakkı hariç günahlarından arındığı ve hac dönüşü de herhangi bir dünya telaşıyla meşgul olmayıp, tamamen geri kalan ömürlerini camiyle ev arası bir hayatı düşünmeleridir.

Çizelge 9. Araştırmaya Katılanların Kurban İbadeti İle İlgili Düşünceleri

	Kişi Sayısı	%
Durumum müsait olduğu sürece keserim	215	98,6
Kurban kesmem parasını bir fakire veririm	2	0,9
Kurban kesmek hayvan katlidir	1	0,5
Kurban kesmem o parayla kasaptan et alır yerim	0	0
Toplam	218	100,0

Kurban ibadetiyle ilgili olarak çalışmaya katılanların düşünceleri incelendiğinde, çalışmaya katılanların tamamına yakını durumunun müsait olduğu sürece kurban kestiğini ve keseceğini ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının kurban ibadetini yerine getirme durumuna ankete katılanların %69,5'i maddi durumum uygun olduğunda her yıl kurban keserim, %13,9'u maddi durumum uygun olduğunda bazen kurban keserim, %12,3'ü maddi durumum uygun olmadığı için kurban kesmiyorum, %1,8'i maddi durumum uygun olmasa bile kurban kesiyorum, %1,0'ı maddi durumum iyi olsa bile kurban kesmem gibi cevaplar vermişlerdir (Diyanet, 2014:83).

“Hz. İbrahim ve Kurban” başlıklı Cuma hutbesinde kurban ibadetini Müslüman olan, akıllı olan, ergenlik çağına gelmiş olan ve dinen zengin olanların yerine getirmesi gereken bir ibadet olduğu, kurban kesmeye gücü yettiği halde kurban kesmeyenlerin mescitlere gelmemesiyle tehdit edilmesi onun bizim için ne kadar önemli bir ibadet olduğunu göstermektedir (Polat, 2013:1).

“Kurbanlarımızla Pekişen Kardeşliğimiz” adlı Cuma hutbesinde de kurban ibadetinin Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın oğulları Habil ile Kabil'in Allah'a kurban takdimiyle başladığını, Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmek isteğiyle kurban ibadetinin tarihi serüveni anlatılır. Kurbanın sadakati ve teslimiyeti ifade ettiği belirtilir. Takva sahiplerinin kurbanlarının kabul olacağı, kesilen kurbanların ne etlerinin ne de kanlarının Allah'a kavuşmayacağı Allah'a sadece onların takvalarının kavuşacağı ifade edilmiştir. Kurbanın insanı cimrilikten kurtardığı, merhamet duygularını, yardımlaşmayı ve paylaşmayı arttırdığı anlatılır (DHGM, 2013:1).

Bizim yapmış olduğumuz çalışmada %98,6 gibi bir oranın durumum müsait olduğu sürece keserim yanıtını vermesi özellikle kırsal kesimlerde insanların kurban ibadeti konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Hatta yaptığımız gözlemlerde kendisine kurban düşmediği halde borçla da olsa kurban alıp kestiği görülmüştür. Sebebi sorulduğunda da kolu komşu kurban keserken kendi çocuklarının o ezikliği ve mahcubiyeti yaşamalarını istemeyişleridir.

Çizelge 10. Araştırmaya Katılanların Yılbaşı Kutlamasıyla İlgili Düşünceleri

	Kişi Sayısı	%
Ailemizle birlikte televizyondaki yılbaşı programlarına bakar evde kutlarız	17	7,8
Ailemizle birlikte yılbaşını dışarıda kutlarız	1	0,5

Yılbaşı bizim için normal bir gündür. Hiçbir şey yapmayız	163	74,8
Dinimize uygun olmadığı için yılbaşı gecesi özellikle televizyon açmayız	37	17,0
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların yılbaşı kutlamasıyla ilgili düşüncelerini incelediğimizde, araştırmaya katılanların %74,8'i yılbaşının diğer günlerden farkı olmadığını, normal bir gün olduğunu ve bu yüzden hiçbir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların %17'si dinimize uygun olmadığı için yılbaşı gecesi özellikle televizyon açılmadığını, %7,8'i ise aile ile birlikte televizyondaki yılbaşı programlarına bakarak kutladıklarını ifade etmişlerdir. Ailemizle birlikte yılbaşını dışarıda kutlayanların sayısını hiç yok denecek kadar azdır.

“Dün Eylediğimiz Günler” başlıklı Cuma hutbesin de zamanın hızla akıp gittiğinden, kıyametin biraz daha yaklaştığından, bu dünya hayatının bir gün sona ereceğinden, ebedi hayat olan ahiret hayatının bir gün başlayacağından, bu dünyada yapmış olduğumuz bütün her şeyin ortaya konacağı o güne bir adım daha yaklaştığımızdan bahsedilmiş. Aslında bu yeni gelen yılı bir fırsat olarak görüp ebedi hayatımız olan ahiretimiz için iyi değerlendirmemiz, yeni bir sayfa açmamız gerektiği, ancak dinimizde ve kültürümüzde olmadığı halde yılbaşların tüketim ve eğlence kültürüne dönüştürüldüğü, çok azının bile haram olduğu halde alkollü içkilerin sabahlara kadar tüketildiğinden, insanoğlunun peygamberimizin ifadesiyle beş şeyde aldandığından bu beş şey gelmeden önce bunların kıymetlerinin bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu beş şey: “ölüm gelmeden önce hayatın, meşguliyet gelmeden önce boş vaktin, fakirlik gelmeden önce zenginliğin, ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin ve hastalık gelmeden önce sıhhatin” kıymetinin bilinmesi gerektiği ifade edilmiştir (DİB, 2012:1).

“Ömür Sermayesi Tükenirken” adlı Cuma hutbesinde de Cenab-ı Allah'ın var mı dua eden duasını kabul edeyim? Var mı tövbe eden tövbesini kabul edeyim? Buyurduğu halde Allah'a hakkıyla el açıp dua ve istiğfar edemediğimizden, günlerimizi ve gecelerimizi hakkıyla değerlendiremediğimizden, ailemize, akrabalarımıza, komşularımıza karşı vazifelerimizi yerine getiremediğimizden, Hz. Muhammed'e hakkıyla ümmet olamadığımızdan bahsedilmiş, yeni bir yıla girerken İslam coğrafyasındaki kan ve gözyaşlarının hiç dinmediğinden, açlığın, yoksulluğun, cehaletin devam ettiğinden, çevreyi ve doğayı hoyratça kullandığımızdan ve bütün bu olumsuzluklar yaşanırken yeni yılı çılgınca eğlencelerle kutlamanın ne kadar yanlış olduğu ifade edilmiştir (DİB, 2013:1).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere yılbaşı kutlamasının ne kadar yanlış olduğu ifade edilse de maalesef evde sadece televizyon seyrederek de olsa yılbaşı kavramı kültürümüze girmiştir.

Çizelge 11. Araştırmaya Katılanların Milli Piyango Oyunlarına İlişkin Tutumları

	Kişi Sayı	%
Alırım tamamını ailem ve kendim için kullanırım	10	4,6
Alırım bir kısmını hayır işinde kullanırım. Geri kalanını da ailem ve kendim için kullanırım	68	31,2
Alırım tamamını hayır işinde kullanırım	17	7,8
Milli piyango haramdır der kesinlikle almam	123	56,4
Toplam	218	100,0

Milli piyangodan para çıkma durumunda parayı değerlendirme durumları incelendiğinde, çalışmaya katılanların %56,4 gibi büyük bir kısmı milli piyango haram olduğunu ve bu yüzden almadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca %31,2'si ise kazanılan paranın bir kısmını hayır işlerinde geri kalan kısmını ise ailesi ve kendi için kullanacağını ifade etmiş, %7,8'i alırım ama tamamını hayır işinde kullanırım demiş, %4,6'sı ise alırım tamamını ailem ve kendim için kullanırım ifadesinde bulunmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığının piyango, spor toto ve iddaa gibi şans oyunları oynarım. Önermesine çalışmaya katılanların %82,5'i hiçbir zaman, %13,9'u ara sıra, %2,3'ü hemen her zaman gibi cevaplar vermişlerdir (Diyanet, 2014:232).

26.04.2013 tarihli Cuma hutbesinde kişinin kimseye muhtaç olmadan hayatını sürdürebilmesi ve çoluk çocuğunun nafakasını temin edebilmek için dinimizin belirlediği ölçüler dâhilinde çalışmasının ve helalinden kazanmasının dini bir görev olduğu, peygamberimizin ifadesiyle de hiç kimsenin elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yemediği, yine peygamberimizin ifadesiyle çoluk çocuğunun nafakasını temin etmek için elleri nasır tutan ellerin Allah'ın sevdiği eller olduğu, haksız yolla, emek vermeden elde dilen gelirin haram olduğu, haram lokma ile beslenen vücudun da ibadet ve faaliyetlerinin faydasız olacağı, insana bu dünyada huzur ve mutluluk vermeyeceği, ahirette de sıkıntılı bir hesabın beklediği ve peygamberimizin de devamlı “Allah'ım! Bana helal rızık nasip eyle. Beni haramlardan koru! Lütfen beni senden başkasına muhtaç etme.” diye de dua ettiği ifade edilmiştir (Saylak, 2013:1).

“Helal Haram Hududuna Riayet Bilinci” adlı Cuma hutbesinde insanoğlunun Hz. Âdemle başlayan ve helal ve haramlar konusundaki zafiyetin günümüzde de devam ettiğine, “üzümünü ye bağını sorma” veya “helal haram ver Allah'ım! Senin kulun yer Allah'ım” gibi haramın zehirli cazibesine kapılmış helal ve haram hassasiyetinin kalmadığı duyarsız bir topluma dikkat çekilmiştir (Kalkan, 2013:1).

Yapmış olduğumuz anket çalışmasında da %35,8 gibi bir oranın şans oyunlarını meşru görmesi gerçekten de düşündürücü ve kaygı verici bir durum olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 12. Araştırmaya Katılanların “Acil bir paraya ihtiyacım olsa borç para aramak yerine düşük faizli kredi çekmeyi tercih ederim” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
13	6,0	21	9,6	29	13,3	57	26,1	98	45,0

“Acil bir paraya ihtiyacım olsa borç para aramak yerine düşük faizli kredi çekmeyi tercih ederim” önermesine çalışmaya katılanların %45,0'ı kesinlikle katılmadıklarını, %26,1'i katılmadıklarını belirtirken, %13,3'ü kararsız olduklarını, %9,6'sı katıldıklarını ve %6,0'ı ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Diyanet işleri başkanlığının “birinden borç almaktansa az faizli kredi çekmeyi tercih ederim” önermesine çalışmaya katılanların %59,7'si katılmıyorum, %21,3'ü katılıyorum, %13,5'i kısmen katılıyorum, %4,6'sı fikrim yok gibi yanıtlar vermişlerdir (Diyanet, 2014:212).

“Helal Kazanç ve Ribadan Korunma” başlıklı hutbede faizin, fazlalık anlamına geldiğini, anaparanın üzerine alınan her türlü fazlalık olduğunu ve faizinde peygamberimizin ifadesiyle de her türlüşünün kaldırıldığına, kuranın ifadesiyle de faiz

yiyeceklerin kabirlerinden şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkacakları belirtilmiştir (Saylak, 2013:1). Yine “Helal haram hududuna riayet bilinci” başlıklı hutbede de peygamberimizin, bir Mücahit’in dua ve yakarışlarda bulunduğunu ancak yediği, içtiği ve giydiği şeylerin haram olması sebebiyle dua ve yakarışlarına sema kapılarının kapatılıp, açılmadığını ve haramla beslenen vücudun ateşe daha layık olduğu belirtmiştir (Kalkan, 2013:1).

Kuranda da Yüce Allah “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve gerçekten mü’min kimseler iseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resul-ü ile savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, ana paralarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık yapmış olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur.”(Bakara,278-279). Buyurmuştur. Bu açıklamalar ışığında bizim yapmış olduğumuz ankete katılanların kararsızlarla birlikte %28,9’unun Diyanet’in yapmış olduğu çalışmada ise %34,8’inin faizi tercih etmesi azımsanmayacak bir rakamdır.

Çizelge 13. Araştırmaya Katılanların Eş Seçiminde Dikkat Ettikleri Kriterlere Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı	%
Dindar olmasına	84	38,5
Memur olmasına	0	0
Güzel olmasına	6	2,8
Aile yapısının düzgün olmasına	128	58,7
Varlıklı olmasına	0	0
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların eş seçiminde en çok neye dikkat ettikleri incelendiğinde, araştırmaya katılanların %58,7’si aile yapısının düzgün olmasına dikkat ettiklerini belirtirken, %38,5’i ise dindar olmasına, %2,8’i ise güzel olmasına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçların yanı sıra araştırmaya katılanlara yöneltilen memur olması, varlıklı olması gibi kriterlerin göz önüne alınmadığı tespit edilmiştir. Buda dikkat çekici bir durumdur.

Diyanet İşleri Başkanlığının “eş seçerken önceliğim karşı tarafın dindar olmasıdır” önermesine ankete katılanların %68,9’u katılıyorum, %15,4’ü kısmen katılıyorum, %13,4’ü katılmıyorum, %1,5’i fikrim yok ve %0,8’i ise cevap yok yanıtını vermiştir (Diyanet, 2014:205).

“Aile Kurumu ve Önemi” başlıklı hutbede ailenin toplumun temel unsuru olduğu, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olduğu belirtilmiş ve dinimiz aileye büyük önem vermiştir. Kuran’ın ifadesiyle de “İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi Allah’ın varlığının belgelerindendir. Bunda düşünen insanlar için dersler vardır.”(Rum:30/21). Buyrulmaktadır. Bireyler aileyi, ailede toplumları oluşturur. Aile aşkın ve sevginin en güzel tecelli ettiği mekânlardır. Evlilik aşılmaz yolları aşmak, bir ömrü paylaşmak ve gönülden gönle sevgi köprüleri kurmaktır şeklinde dile getirilmiştir (Engizek, 2012:1).

Bizim yapmış olduğumuz anket çalışmasında beş tercih sunulmuş ve bunlardan sadece bir tanesinin işaretlenmesi istenmiştir. Anketimize katılanların %58,7’sinin aile yapısının düzgün olmasına, %38,5’inin de dindar olmasına, %2,8’inin güzelliğine demesi ve varlıklı olma, memur olma gibi seçeneklerin hiç işaretlenmeyişi, yine Diyanet’in yapmış olduğu çalışmada ankete katılanların %84,3’ünün dindar olmasına dikkat ederim cevabını vermesi gerçekten dikkat çekicidir. Ancak aynı zamanda da

peygamberimizin evlilik konusundaki şu hadisiyle de paralellik göstermektedir. “Bir hanımla dört özelliğinden dolayı nikâh yapılır: malı için, soyu için, güzelliği için ve dini için sen dindar olanı seç ki varlığın artsın.” buyurulmuştur.

Çizelge 14. Araştırmaya Katılanların “Cennet-Cehennem vardır. Bu konuda kesinlikle en ufak bir şüphem yoktur” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
181	83,0	20	9,2	4	1,8	4	1,8	9	4,1

“Cennet-Cehennem vardır. Bu konuda kesinlikle en ufak bir şüphem yoktur” önermesine çalışmaya katılanların %83,0’ı kesinlikle katıldıklarını, %9,2’si katıldıklarını belirtirken, %1,8’i kararsız olduklarını, %1,8’i katılmadıklarını ve %4,1’i ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

“Diyanet İşleri Başkanlığının insanlar öldükten sonra ahirette yeniden dirilecekler ve yaptıklarının hesabını verecekler” bizim anket sorusuna yakın bir soru. Bu soruya ankete katılanların %96,2’si katılıyorum cevabını vermiştir (Diyanet, 2014:26-27).

“Dünya Hayatı ve Önemi” başlıklı hutbede dünya hayatının geçiciliği, bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğu, asıl hayatın ahiret hayatı olduğu, dünya hayatının bir tiyatrodan ibaret olduğu, bu dünya hayatının ne kadar eğlenceli olursa olsun, sonunun devamlı hüznü olduğu, ölümle sonuçlandığını, bu dünyanın bir imtihan yeri olduğunu, bu dünyadaki yaşantımıza göre ahiretteki yerimizin belli olduğuna bunun da cennet veya cehennem olduğudur (Yıldırım, 2012:1).

Kuran-ı Kerim’de “Öyle bir günden korkunuz ki, o gün Allah’a döndürüleceksiniz. Sonra da herkese kazancı tamamı ile ödenecek ve hiç kimse haksızlığa uğramayacaktır.”(Bakara, 281). Başka bir ayette “O gün terazi haktır. Kimin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtulanlardır. Kimin tartıları hafif gelirse, işte onlarda ayetlerimize haksızlık etmelerinden ötürü kendilerini zarara sokanlardır.”(A’raf, 8-9). Buyrulmuştur.

Bu açıklamalar ışığında yapmış olduğumuz çalışmada %92,2’lik bir kesim cennet ve cehennemin varlığına en ufak bir şüphe duymadan inanmaktadır. Ancak yapmış olduğumuz mülakatlarda bu dünyada yapılanların bir karşılığının olacağına inanmakla birlikte bunun somut bir cennet ve cehennem olmayacağı yönün de bir düşüncenin de varlığı gözlenmiştir.

Çizelge 15. Araştırmaya Katılanların Kandil Gecelerinde Camilerde Yapılan Kandil Programlarına Katılma Sıklığı

	Kişi Sayısı	%
Her zaman giderim	96	44,0
Genellikle giderim	62	28,4
Ara sıra giderim	45	20,6
Hiç gitmem	15	6,9
Toplam	218	100,0

Kandil gecelerinde camilerde yapılan kandil programlarına katılma sıklıkları incelendiğinde çalışmaya katılanların %44,0’ı her zaman gittiklerini, %28,4’ü genellikle

gittiklerini belirtirken, %20,6'sı ara sıra ve %6,9'u ise hiç gitmediklerini ifade etmişlerdir.

“Mevlid-i Nebi” başlıklı hutbede peygamber efendimizin dünyayı teşrifleri anlatılıyor. İnsanın yaratılış gayesini unuttuğu, insani erdemlerden uzaklaştığı, cehaletin her türlüşünün yaşandığı bir zamanda Kuran'ın ifadesiyle “bir müjdeci, bir şahit, bir uyarıcı, Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil” (Ahzap:33/45-46) olarak gönderildiği ve bu yolda her türlü eza, cefa ve işkencelere maruz kaldığı belirtilmiş. Efendimizi sevmenin de onu iyi anlamaktan, getirdiği mesaja kulak verip hayatımızda tatbik etmekten, onun ahlakıyla ahlaklanmaktan geçtiği ifade edilmiştir (DİB, 2012:1).

“Üç Ayların Önemi ve Regaip Kandili” başlıklı hutbede ayların sayısının on iki olduğu ve bu aylardan recep, şaban ve ramazan aylarının diğer aylardan daha faziletli olduğunu, recep ayının ilk Cuma gecesinin de Regaip Kandili olduğunu, peygamberimizin Recep ayına kavuştuğu zaman “Allah'ım bize recep ve şaban'ı mübarek eyle ve bizi ramazan ayına ulaştır.” diye dua ettiğini, bu ayların günahlardan arınmamız için birer fırsat olduğunu, bu gün ve gecelerin çok iyi değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Engizek, 2012:1).

“Kutlu Yolculuk İsra ve Miraç” başlıklı yazıda Miraç Kandili'nin recep ayının yirmi yedinci gecesini olduğu, bu gecede peygamberimize ilahi sırların gösterildiği, beş vakit namazın farz kılındığı ve Allah'ın lütfunun da bol olduğu bir gece olarak ifade edilir (Demir, 2013:1).

“Berat'a Yol Aramak” başlıklı hutbede şaban ayının on beşinci gecesinin berat gecesini, yani kurtuluş gecesini olduğu ve peygamberimizin de ifadesiyle “Şaban ayının on beşinci gününü oruçlu geçirin. Gecesinde ise ibadete kalkın. Çünkü o gece güneş batınca Allah'ın semaya tecelli ederek fecir doğuncaya kadar: Bağışlanma dileyen yok mu? Onu bağışlayayım. Rızık isteyen yok mu? Ona rızık vereyim. . .” buyurduğu ve bundan dolayı da bu geceler vesilesiyle kurtuluşa ermemiz gerektiği ifade edilmiştir (DİB, 2012:1).

“Kadir Gecesinde Kadrini Bilmek” başlıklı hutbe de Kadir Gecesinde Kur'an'da zikredilen tek gece olduğu ve Kur'an'ın bu gecede indirilmeye başlandığının, kuran'ın ifadesiyle “şüphesiz biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesinde indirdik. Kadir Gecesinde'nin ne olduğunu sen nereden bileceksin. Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve ruh o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece tan yerinin ağarmasına kadar esenlik vardır.” (Kadr;97/1-5). Peygamber efendimizin de “kim iman ederek ve sevabını Allah'tan bekleyerek kadir gecesini ihya ederse geçmiş günahları affolunur.” Buyurduğu ve peygamber efendimizin bu gece için :“Allah'ım! Sen çok affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affeyle ...” diye dua ettiği ve bu şekilde de dua etmemizi tavsiye ettiği ifade edilir (Utangan, 2012:1).

Bu açıklamalar ışığında anketimize katılanların ara sırada olsa kandil gecelerin de camilerde yapılan programlara giderim diyenlerle birlikte oranın %93 civarında olması az bir rakam değildir. Bu rakamın bu denli yüksek olmasının da bu gecelerle ilgili peygamber efendimizin vermiş olduğu müjdelerin etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 16. Araştırmaya Katılanların İbadetlerini Yapmadıklarında Huzursuz Olma Durumları

	Kişi Sayısı	%
Her zaman	135	61,9
Genellikle	49	22,5
Ara sıra	23	10,6
Hiçbir zaman	11	5,0
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılan bireylere ibadetlerini yapmadıklarındaki durumları sorulduğunda, %61,9'u her zaman huzursuz olduğunu, %22,5'i ise genellikle huzursuz olduklarını belirtirken, %10,6'sı ara sıra, %5,0'ı ise hiçbir zaman huzursuz olmadıklarını ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “ibadetlerimi yapmadığımda huzursuz olurum” önermesine çalışmaya katılanların %77,4'ü hemen her zaman, %18,0'ı ara sıra, %3,2 'si hiçbir zaman ve %0,5'i fikrim yok gibi cevaplar vermişlerdir (Diyanet, 2014:186).

“Kulluk Bilinci: Takva” başlıklı hutbe de takvanın, Allah’a karşı yüksek bir sorumluluk ve görev bilincine sahip olmak, bütün azalarımızı kontrol altında tutmak ve hayatımız da Allah’ın rızasına engel olacak her türlü hal ve hareketlerden kendimizi uzak tutmak olduğu, takvanın cennetin anahtarı olduğu, peygamberimizin ifadesiyle insanların cennete girmesine en çok vesile olan şeyin takva olduğu, yine peygamberimizin ifadesiyle Allah katında en değerli olan kişinin ona karşı gelmekten en çok sakınan kişi olduğu ifade edilmiştir (DHGM, 2013:1).

Yüce Allah da Kur’an’da “Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin. Umulur ki böylece korunmuş olursunuz. O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla size besin olsun diye yerden çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah’a ortak koşmayın.”(Bakara,21-22). Yine başka ayette “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum. Şüphesiz rızık veren ve kuvvet sahibi olan ancak Allah’tır.”(Zariyat,56-58). Buyurulmuş ve bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğu, insanın görevinin de Alla’ha kulluk olduğu bu kulluğun Allah’ın bize vermiş olduğu sayısız nimetlere karşı bir şükürün göstergesi olduğu yönündedir.

Bu açıklamalar ışığında yapmış olduğumuz çalışma da ibadetlerini yapmadıklarında ara sıra da olsa huzursuz olanlarla birlikte bu oranın %95 olması önemlidir.

Çizelge 17. Araştırmaya Katılanların, Günah İşlediğinde Pişman olup, Allah’tan Af Dileme Durumları

	Kişi Sayısı	%
Her zaman	162	74,3
Genellikle	39	17,9
Ara sıra	14	6,4
Hiçbir zaman	3	1,4
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılan bireylerin %74,3'ü her zaman günah işlediğinde pişman olur, Allah’tan af dilediğini, %17,9'u genellikle pişman olup Allah’tan af dilediğini, %6,4'ü

ara sıra pişman olup af dilediğini belirtmiştir. Günah işlediğinde pişman olup af dilemeyenlerin sayısı ise yok denecek kadar azdır %1,4'tür.

Diyanet İşleri Başkanlığının “günah işlediğimde pişman olurum” önermesine ankete katılanların %90,1'i hemen her zaman, %7,9'u ara sıra, %0,9'u ise hiçbir zaman yanıtını verişlerdir (Diyanet, 2014:89).

“Allah’ın Gazabından Uzaklaşma Bilinci” adlı hutbe de Hz. Âdem ile Hz. Havva annemizin cennetteki yasaklı meyveden yemeleri sonucu içine düştükleri pişmanlık durumu kuran’ın ifadesiyle “Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen zarara uğrayanlardan oluruz.”(A’raf:7/23) şeklinde dile getirilmiş ve yine kuranın ifadesiyle “Rabbinizin mağfiretine, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennetine koşun.”(Ali İmran:3/133). Buyrulmuş, insanın hata ve günah işlemeye müsait bir şekilde yaratıldığı ancak önemli olanın hata ve günaha ısrar etmemek olduğu, böyle bir durumda hemen pişmanlık duyup af ve mağfiret dilemek olduğudur (AİM, 2013:1).

Peygamber efendimiz de Tirmizi’den rivayetle “Kişi ömrünü ne yolda tükettiğinden, vücudunu nerede yıprattığından, malını nereden kazanıp nereye harcadığından, bildiği ile ne iş yaptığından sorguya çekilmedikçe yerinden ayrılamayacaktır.” Buyurmuş ve insanın mahşerde bu dünyadaki her anından sorguya çekileceği belirtilmiştir.

Bu açıklamalar ışığında hem bizim hem de Diyanet’in yapmış olduğu çalışmada günah işlediklerinde pişman olanların oranı %90’nın üzerindedir. Bu oranın %90’larda kalmasının nedeni yapmış olduğumuz mülakatlardan anlaşıldığı kadarıyla insanların ölümü kendilerine uzak görmeleri, nasıl olsa tövbe eder kendimizi düzeltiriz düşüncesinin hakim olmasıdır.

Çizelge 18. Araştırmaya Katılanların “Çocuklarımın İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isterim” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
171	78,4	39	17,9	2	0,9	1	0,5	5	2,3

“Çocuklarımın İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isterim” önermesine çalışmaya katılanların %78,4’ü kesinlikle katıldıklarını belirtirken, %17,9’u ise katıldığını, %0,9’u kararsız kaldığını, %0,5’i katılmadığını, %2,3’ü ise kesinlikle katılmadığını ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “çocuklarımı İslami hassasiyetlere göre yetiştiririm” önermesine çalışmaya katılanların %87,1’i katılıyorum, %7,9’u kısmen katılıyorum, %1,7’si katılmıyorum, %2,3’ü fikrim yok ve %1,1’i ise cevap vermek istememişlerdir (Diyanet, 2014:195).

“Çocuklarımız Geleceğimizdir” başlıklı Cuma hutbesinde çocuklarımızın dünya hayatının süsü, gözümüzün nuru, gönlümüzün süruru, umudumuz ve geleceğimiz olduğu, onların adeta işlenmemiş ve ustasını bekleyen birer altın madeni olduğu ve onları en güzel şekilde yetiştirmenin de anne ve babanın görevi olduğu, peygamberimizin ifadesiyle hiçbir babanın çocuğuna güzel edep ve terbiyeden daha üstün bir şey vermemiştir buyurduğu, nasıl ki sağlam olmayan bir temel üzerine sağlam bir bina inşa edilemezse dini, milli, ahlaki ve manevi değerlerden yoksun yetişen bir

nesilden de sağlam bir gelecek beklemenin mümkün olamayacağı belirtilmiştir (Engizek, 2012:1).

Kuran’da Yüce Allah “Ey inananlar, kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.” buyurmakta, peygamberimiz de Tirmizi’den rivayetle “Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmuş olamaz.” Buyuruş, anne babanın çocuklarına karşı görevlerinin başında da onların güzel bir şekilde terbiye edilmesi ve onların İslami değerlerle büyütülmesi gelmektedir.

Bu açıklamalar neticesinde hem bizim hem de diyanetin yapmış olduğu çalışmada çocuklarının İslami hassasiyetlere göre yetiştirilmesini isteyenlerin oranı %95 civarındır.

Çizelge 19. Araştırmaya Katılanların “Beden ve çevre temizliği inancımızın gereğidir” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
167	76,6	42	19,3	3	1,4	3	1,4	3	1,4

“Beden ve çevre temizliği inancımızın gereğidir” önermesi sunulan bireylerin, %76,6’sı bu önermeye kesinlikle katıldıklarını, %19,3’ü ise katıldıklarını, %1,4’ü kararsız kaldıklarını, %1,4’ü katılmadıklarını, %1,4’ü ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

“İslam’da Temizlik” başlıklı hutbe de İslam’ın hem maddi hem de manevi temizliğe önem verdiğini, çünkü temizliğin ibadetlerimizi yapabilmenin ön şartı olduğu, hadesten taharetin abdestsizlik halinden temizlenmek olduğu, necasetten taharetin üzerimizin ve namaz kılacağımız yerin temiz olması olduğu belirtilmiş, ayrıca da temizlik denilince sadece beden temizliğinin gelmemesi gerektiği ve bunun yanında çevre temizliğinin de dinimizin hassasiyetle üzerinde durduğu bir konu olduğu, bu doğanın Allah’ın bize bir emaneti olduğu ve bunu da bize tertemiz verdiği ayrıca da peygamberimizin ifadesiyle temizliğin imandan geldiği, Allah’ın temiz olduğu ve temizliği de sevdiği ifade edilmiştir (Engizek, 2013:1).

Bu açıklamalar ışığında çalışmamıza katılanların %95’den fazlası beden ve çevre temizliğinin inancımızın bir gereği olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 20. Araştırmaya Katılanların “Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir gereklilik olduğunu düşünüyorum” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
135	61,9	69	31,7	5	2,3	6	2,8	3	1,4

“Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir gereklilik olduğunu düşünüyorum” önermesine çalışmaya katılanların %61,9’u Kesinlikle katıldıklarını, %31,7’si katıldıklarını, %2,3’ü kararsız olduklarını, %2,8’i katılmadıklarını ve %1,4’ü de kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

“İslam’da Komşuluk” adlı hutbe de inansın veya inanmasın, bizim gibi düşünsün veya düşünmesin dini, dili, mezhebi vs. ne olursa olsun komşularımızla iyi geçinmemiz gerektiği, komşularımıza karşı sorumluluklarımızın olduğu, peygamberimizin ifadesiyle de Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimsenin komşusuna iyilik yapması gerektiği ve

komşusunu rahatsız etmemesi gerektiği belirtilmiş ve yine peygamberimizin ifadesiyle üç çeşit komşunun olduğu birincisinin Gayri Müslim komşular ve bunların komşuluk hakkının olduğu, ikincisinin Müslüman komşu bunların komşuluk ve din kardeşliği olmak üzere iki hakkının olduğu, üçüncüsünün de akraba ve Müslüman komşular olduğu bunlarında komşuluk, akrabalık ve din kardeşliği olmak üzere üç hakkının olduğu ifade edilmiştir (Tozar, 2012:1).

Kuran’da Yüce Allah “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla yolcuya, eliniz altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”(Nisa,36). Buyurmuştur. Bu açıklamalar ışığında yapmış olduğumuz çalışmada da anketimize katılanların %95 civarındaki kısım Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir görev olduğunu belirtmektedir.

Çizelge 21. Araştırmaya Katılanların “Doğaya ve çevreye zarar vermek inancına ters bir davranıştır” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
139	63,8	49	22,5	3	1,4	12	5,5	15	6,9

“Doğaya ve çevreye zarar vermek inancına ters bir davranıştır” önermesine araştırmaya katılanların %63,8’i kesinlikle katıldığını, %22,5’i katıldığını, %1,4’ü kararsız olduklarını, %5,5’i katılmadıklarını ve %6,9’u ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “çevreye zarar verirsem inancına aykırı davranış olmaktan korkarım” önermesine ankete katılanların %81,9’u katılıyorum, %9,6’sı kısmen katılıyorum, %5,0’ı katılmıyorum ve %2,7’si de fikrim yok yanıtını vermiştir (Diyanet, 2014:216).

“İslam da Temizlik” konulu hutbe de Allah’ın bize tertemiz bir dünya emanet ettiği ve bize emanet edilen bu doğa ve çevrenin de sorumsuzca kullanılmaması gerektiği, peygamberimizin ifadesiyle insanların yolundaki diken, taş vb. şeyleri bile kaldırmanın sadaka olduğu ifade edilmiştir (Engizek, 2013:1).

Bu açıklamalar ışığında yapmış olduğumuz çalışmada anketimize katılanların %86,3’ü, diyanetin yapmış olduğu çalışma da %91,5’i doğaya ve çevreye zarar vermenin inancımıza ters olduğunu ifade etmiştir.

Çizelge 22. Araştırmaya Katılanların “Kalbim temiz olduğu sürece ibadetler çok da önemli değildir” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
8	3,7	3	1,4	7	3,2	62	28,4	138	63,3

“Kalbim temiz olduğu sürece ibadetler çok da önemli değildir” önermesine araştırmaya katılanların %63,3’ü kesinlikle katılmadıklarını, %28,4’ü katılmadıklarını, %3,2’si kararsız olduklarını, %1,4’ü katıldıklarını ve %3,7’si de kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

“İman - Amel İlişkisi” başlıklı hutbe de ibadet eden imanlı bir kalbin meyve veren bir ağaca benzetildiği, imanın korunması için ve kalpte sağlam bir şekilde devam

edebilmesi içinde amele ihtiyacının olduğu, cenneti, Allah'ın rızasını kazandıran amelin iman ve amel bütünlüğü olduğu, imanın amelsiz, ameline imansız bir şekil de sağlıklı ve uzun süreli devam edemeyeceği ifade edilmiştir (Demir, 2013:1).

Kuran'da Yüce Allah da “İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya onların mükafatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar üzüntüde çekmezler.”(Bakara, 277). Buyurmuştur. Bu ayetten de anlaşılacağı üzere amelsiz iman insanın kurtuluşuna yetmeyecektir. Zaten ibadetlerimiz de imanımızın bir göstergesidir. Aynı zamanda da insanın kalbini güzelleştiren, güzel ahlaklı müminler olmamızı sağlayan birer araçtır.

Bu açıklamalar ışığında anketimize katılanların %91,7'si amel olmadan sadece kalp temizliğinin yeterli olmayacağını ifade etmişlerdir. Çalışmamız sırasında ve günlük hayatımızda ibadetlerinde sıkıntısı olan kişilere ibadetlerinizi neden yapmıyorsunuz? Diye sorduğumuz da ben yapmasam da olur benim kalbim temiz sanki falanca yapıyor da ne oluyor, yaşantısına baksana gibi cevaplara rastlanmıştır. Bu konuda da inanan insanlar olarak hepimizin üzerine büyük sorumluluk düşmekte, yaşantımız, davranışlarımız başka kişilere olumlu-olumsuz örnek olabilmektedir.

Çizelge 23. Araştırmaya Katılanların “İbadetlerimi yerine getirmesem de din ve vatan için ölürsem şehit olur cennete giderim” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
39	17,9	46	21,1	38	17,4	35	16,1	60	27,5

“İbadetlerimi yerine getirmesem de din ve vatan için ölürsem şehit olur cennete giderim” önermesine araştırmaya katılanların %17,9'u kesinlikle katıldıklarını, %21,1'i katıldıklarını, %17,4'ü kararsız olduklarını, %16,1'i katılmadıklarını ifade ederlerken, %27,5'i ise bu önermeye kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

“Gaziliğin Mana ve Önemi” başlıklı hutbe de İslam'ın din, vatan ve mukaddesat için can vermeyi, şehadet müjdesi içinde değerlendirmiş ve büyük bir şeref telakki etmiştir. Çünkü şehadet mertebesi cennet ehlinin bile gıpta ettiği bir makamdır. Kur'an'ın ifadesiyle “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar Rableri katında diridirler. Öyle ki, Allah'ın lütfu inayetinden, kendilerine verdiği şehitlik mertebesi ile hepsi de şad olarak cennet nimetleriyle rızıklandırılır. Arkalarından henüz onlara katılamayan şehit dindaşlar hakkında da: onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzunda olacak değillerdir. Diye müjde vermek isterler.”(Ali imran, 169-170). Buyrulmuş, ecdadımızın bunun örneklerini her zaman ve her yerde gösterdiği, bizlerinde milli ve manevi değerlerine bağlı nesiller yetiştirmemiz gerektiği de ifade edilmiştir (MİMHK, 2013:1).

Bu bağlamda da bizim çalışmamıza katılanların yukarı tabloda da görüleceği üzere bölündükleri ve farklı düşünceler taşıdıkları görülmektedir.

Çizelge 24. Araştırmaya Katılanların “Engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
127	58,3	62	28,4	12	5,5	10	4,6	7	3,2

“Engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır” önermesine çalışmaya katılanların %58,3’ü kesinlikle katıldıklarını, %28,4’ü katıldıklarını, %5,5’i kararsız kaldıklarını, %4,6’sı katılmadıklarını ve %3,2’si ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

“Yeter ki Gönüller Engelli Olmasın” başlıklı hutbe de bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğu, herkesin bir şekilde imtihan edildiği, Hz. Adem’den ile Hz. Havva’dan beri bunun bu şekilde devam ettiği ve kıyamete kadar da devam edeceği, kimilerinin malıyla, kimilerinin canıyla, kimilerinin evladiyla, kimilerinin bir fiziksel engeli sebebiyle vs. imtihana tabi tutulduğu belirtilmiş ve özellikle insanların fiziksel engellerinden dolayı itilip dışlanmaması gerektiği, çünkü peygamberimizin ifadesiyle Allah’ın insanların görünüşlerine değil, kalplerine ve amellerine baktığı, peygamberlerden de Hz. Musa’nın engelli(kekeme) olduğu, peygamberimiz döneminde de bazı sahabelerin de engelli olduğu, mesela ortopedik engeli olan Muaz b. Cebeli genç yaşına rağmen vali tayin ettiği ifade edilmiş, bununla beraber Abdullah İbni Ümmi Mektum’u farkında olmadan incittiği içinde peygamberimiz Kur’an’da ikaz edilmiş, uyarılmış ve daha sonrada defalarca bu sahabe peygamberimiz tarafından yerine vekil bırakıldığı belirtilmiştir (DHGM, 2012:1).

Bu açıklamalar bağlamında engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır önermesine çalışmamıza katılanların %86,7’si olumlu karşılık vermiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı da 1-7 tarihlerinde kutladığı camiler ve din görevlileri haftasının 2012 yılındaki temasını camiler ve engelliler olarak belirlemiştir. Zaten günümüzde de engelliler kamu dairelerine gittiklerinde öncelik verilmekte, Kamuda ve özel sektörde işe alımlar da engellilere belli bir kontenjan ayrılmakta, engel durumuna göre de devletimiz herhangi bir sigortalı işte çalışmayanlara da aylık bağlamaktadır.

Çizelge 25. Araştırmaya Katılanların “Tanıdık birinin referansıyları kamuda işe girmek kul hakkıdır” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
93	42,7	44	20,2	28	12,8	29	13,3	24	11,0

“Tanıdık birinin referansıyları Kamuda işe girmek kul hakkıdır” önermesine çalışmaya katılanların %42,7’si kesinlikle katıldığını, %20,2’si katıldığını, %12,8’i kararsız olduklarını, %13,3’ü katılmadıklarını, %11,0’ı ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu önermeye kararsızlarla birlikte katılmayanların oranının %36,1 olması dikkat çekicidir.

“Kul Hakkı” başlıklı hutbede kul hakkı: Bir kimsenin maddi ve manevi kayba ve zarara uğratılması şeklinde belirtilmiş, dinimizin özellikle kul hakkı konusunda hassasiyet gösterdiği, peygamberimizin borçlu olarak vefat eden birisinin cenazesi getirildiğinde borcu ödeninceye kadar namazını kıldırmayıp beklettiği ve peygamberimizin ifadesiyle kul hakkıyla ahirete gidip te kul hakkından dolayı da amel defterindeki iyiliklerin hak sahibine verilip sonrada cehenneme giden kişiyi de müflis olarak nitelendirdiği belirtilmiştir. Kul hakkı denince aklımıza sadece maddi zararın gelmemesi gerektiği, sınavda kopya çeken öğrenciden tutunda trafikte kurallara uymayan kişiye varıncaya kadar insanların maddi ve manevi kaybına neden olan her şeyin kul hakkına girdiği ifade edilmiştir (Aygün, 2012:1).

Bu açıklamalar ışığında tanıdık birinin referansıyları kamuda işe girmek kul hakkıdır önermemize çalışmamıza katılanların kararsızlarla birlikte %37,1’inin

katılmaması ülkemizde dayın varsa iş var sözünü doğrular niteliktedir. Maalesef gözlemlerimiz ve yaptığımız mülakatlar neticesinde de bu konuda ciddi sıkıntıların olduğu, işe alımlarda sadece liyakatin baz alınmadığı, devreye torpilin de girdiği bir gerçektir.

Çizelge 26. Araştırmaya Katılanların “Evime veya arabama nazar boncuğu takarım” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
30	13,8	40	18,3	28	12,8	50	22,9	70	32,1

“Evime veya arabama nazar boncuğu takarım” önermesine çalışmaya katılanların %32,1’i kesinlikle katılmadıklarını, %22,9’u katılmadıklarını, %12,8’i kararsız olduklarını, %18,3’ü katıldıklarını ve %13,8’i ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu önermeye kararsızlarla birlikte katılanların oranının %34,9 olması toplumumuzda hurafe ve batıl inançlara karşı insanların bir meylinin olduğunu göstermektedir.

“Bid’at ve Hurafeler” başlıklı hutbe de bidatin peygamberimiz zamanın da olmayıp da sonradan dinde meydana çıkarılan, ibadet olarak yapılmaya başlanan şeyler hurafenin de dinde olmadığı halde din adına yapılan rivayetler şeklinde tanımlanmış ve maalesef günümüzde toplum da bid’at ve hurafelerin yaygın olduğu, türbelerden medet ummak, ölümü takip eden günlerde dini toplantılar düzenlemek, ağaçlara çaput bağlamak, anahtar açtırmak, suya para atmak, nazar boncuğu taktırmak, baykuşun ötüşünden değişik anlamlar çıkarmak vs. Bunların ve buna benzer şeylerin toplumumuzda görüldüğü belirtilmiştir. Peygamberimizin de “kim benden sonra terk edilmiş bir sünnetimi diriltirse onunla amel eden insanların sevabı kadar sevap alır onların sevabından da hiçbir şey eksilmez, Kim de Allah’ın ve Resulü’nün rızasına uygun düşmeyen bir bid’at icat ederse onunla amel eden insanların günahı kadar günah yazılır onların günahından da hiçbir şey eksilmez.” Buyurduğu ifade edilmiş ve sağlıklı bir dini hayatın da hurafe ve batıl inançlardan uzak bir hayat olması gerektiği anlatılmıştır (Gerek, 2012:1).

Bu açıklamalar ışığında yaptığımız çalışmadan da görüleceği üzere toplumumuzda hurafelerin yaygın olduğu, hatta bazen şirk düzeyine varan davranışların da olduğu müşahade edilmiştir.

Çizelge 27. Araştırmaya Katılanların “Bazen insan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapılabilir” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
18	8,3	28	12,8	14	6,4	57	26,1	101	46,3

“Bazen İnsan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapılabilir” önermesine çalışmaya katılanların %46,3’ü kesinlikle katılmadığını, %26,1’i ise katılmadığını, %6,4’ü kararsız olduğunu, %12,8’i katıldığını ve %8,3’ü ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının az olmak kaydıyla yala söylemek günah değildir sorusuna çalışmaya katılanların %78,4'ü katılmıyorum, 11,1'i kısmen katılıyorum, %8,9'uda katılıyorum gibi cevaplar vermişlerdir (Diyanet, 2014:156).

“Kardeşlik Ahlakı ve Hukuku” başlıklı hutbe de “kardeşlik” kavramının aynı anne ve babadan meydana gelmeye sığdırılamayacak kadar kapsamlı bir kavram olduğunu, yaratandan ötürü yaratılanı sevmek olduğunu, peygamberimizin ifadesiyle kendimiz için istediğimizi kardeşimiz içinde istemek, kendimize yapılmasını istemediğimizi Müslüman kardeşimize de yapmamak olduğu vurgulanmış, yine peygamberimizin ifadesiyle kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah da kıyamet gününde onun bir sıkıntısını giderir. Kimde bir Müslüman’ın ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun bir ayıbını örter buyrulduğu ifade edilmiştir (DHGM, 2012:1).

Bu açıklamalar ışığında bazen İnsan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapabilir önermesine bizim yaptığımız çalışmada kararsızlarla birlikte %27,5’inin bu önermeye katılması, diyanetin yapmış olduğu çalışmada da az olmak kaydıyla yalan söylemek günah değildir önermesine %20’nin katılması, yalan söylemeyi ve gıybet etmeyi kul hakkı kapsamında da değerlendirdiğimiz de az bir oran değildir. Ancak yapmış olduğumuz çalışmalar sırasında halkın birçoğunun gıybeti yanlış bildiği gözlemlenmiştir. Yapılan sohbetler esnasında kişiye neden gıybet ediyorsunuz? Veya gıybet etmeyin dendiğinde ben gıybet etmiyorum ki doğruları söylüyorum gibi cevaplar alınmaktadır. Bu da toplumumuzun kanayan bir yarası olan gıybetin yanlış bilindiğini belki de gıybetle ilgili oranın bu denli yüksek çıkmasının bir nedeninin de bu olduğu söylenebilir.

Çizelge 28. Araştırmaya Katılanların “Sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
8	3,7	4	1,8	4	1,8	33	15,1	169	77,5

“Sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur” önermesine çalışmaya katılanların %77,5’si kesinlikle katılmadıklarını, %15,1’i ise katılmadığını, %1,8’i kararsız olduklarını, %1,8’i katıldıklarını ve %3,7’si ise kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının “sarhoş olmayacak kadar içki içmek günah değildir” sorusuna ankete katılanların %87,6’ı katılmıyorum, %6,4’ü katılıyorum, %3,6’sı kısmen katılıyorum, %1,5’i fikrim yok gibi cevaplar vermişlerdir (Diyanet, 2014:158).

“Madde Bağımlılığı ve Zararlı Alışkanlıklar” başlıklı hutbede fertleri ve toplumları dini ve ahlaki yönden tahrip eden, insanların aklını, bedenini ve ruh dengesini bozup, insanın aklını ve iradesini alt üst eden keyif verici her türlü içeceklerin haram kılındığı, Kur’an’ın ifadesiyle “Şeytan içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak ister; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?”(Maide:5/91). Şeklinde ifade edilmiş, peygamberimizde “içkiyi üretenin, taşıyanın, satanın, ikram edenin, içenin, lanetlendiğini ve kınandığını” belirtmiştir. Toplumlar aklen, bedenlen ve ruhen sağlıklı, inançlı nesillerle ayak da duracağı belirtilmiştir. Beyni uyuşmuş, manevi değerleri

körelmiş bir nesille sağlıklı bir gelecek beklemenin imkansız olduğu dile getirilmiştir (Şahin, 2012:1).

Bu açıklamalar bağlamın da bizim yapmış olduğumuz çalışmaya katılanların sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur önermesine %92,6'sının katılmadığı, Diyanetin yapmış olduğu çalışmada da %87,6'sının katılmadığı, her ne kadar devletimiz alkol satışı ve tüketimiyle ilgili tedbirler alsın da bu konu da sıkıntılarımızın olduğu gözlenmektedir.

Çizelge 29. Araştırmaya Katılanların “Eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20	9,2	10	4,6	6	2,8	49	22,5	133	61,0

“Eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz” önermesine araştırmaya katılanların %61,0'ı kesinlikle katılmadıklarını, %22,5'i ise katılmadıklarını belirtirken, %2,8'i kararsız olduklarını, %4,6'sı katıldıklarını ve %9,2'si ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

“İslam'ın İsrafa Bakışı” başlıklı hutbede israfın, herhangi bir konuda aşırı gitmek, gereğinden fazla tüketmek gibi anlamlara geldiği, israfın zıddının cimrilik olduğu, bunun ikisinin de yanlış olduğu, kuranın ifadesiyle “Onlar harcadıklarında ne israf ederler ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları bu ikisinin arası dengeli bir harcamadır.”(Furkan, 67). Buyrulduğu, israf denince sadece su ve ekmek israfının gelmemesi gerektiği, hayatımızın her alanındaki gereksiz, fazladan yapılan her şeyin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği, yeryüzündeki hiçbir kaynağın sınırsız olmadığı, yine kuranın ifadesiyle “Yiyiniz, içiniz ama israf etmeyiniz! Allah israf edenleri sevmez.”(Araf, 31). Buyrulmuş, sahip olduğumuz her şeyden dolayı hesaba çekileceğimiz dile getirilmiştir (Arıkmert, 2012:1).

Bu açıklamalar ışığında çalışmamıza katılanların %83,5'i eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz önermesine katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Su kaynakları konusunda Çağlayancerit'in imkânlarının fazla olmasından ve su parasının da büyükşehirlerdeki gibi yüksek olmaması ve onun gibi düzenli toplanmamasından dolayı su israfının yaşandığı bir gerçektir.

Çizelge 30. Araştırmaya Katılanların “Bayanlar da erkekler gibi Bayram ve Cuma namazı için camilere gidebilmelidir” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
34	15,6	35	16,1	31	14,2	55	25,2	63	28,9

“Bayanlar da erkekler gibi Bayram ve Cuma namazı için camilere gidebilmelidir” önermesine çalışmaya katılanların %28,9'u kesinlikle katılmadığını, %25,2'si katılmadığını, %14,2'sinin kararsız olduğunu, %16,1'inin katıldığını, %15,6'sının ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir.

“Davet Hepimize Hep Birlikte Camiye” başlıklı hutbede yeryüzünün ilk mabedi olan kebenin inşasının Hz. İbrahim ile Hz. İsmail tarafından yapıldığı ancak bu mabet de Hz. Hatice'nin de emeğinin olduğu, safa ile merve de, zemzem de ve hicr de onun

hatırasının varlığı belirtilmiş, Hz. Meryem'in gönlünün mabetlere bağlı olduğu, kendini mabede adadığı ve orada bir çok ilahi lütfâ mazhar olduğu, Peygamberimiz zamanında da özellikle medine de cuma ve bayram namazlarında hanımlarında mescide gelip hutbeyi dinledikleri, tekbirlere ortak oldukları ve dualara hep birlikte amin dedikleri yine mescidi nebevinin ilim halkaların da hanımlarında olduğu, peygamberimizin "Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerinden alıkoymayın" buyurduğu, ancak günümüz de camiyle hanımlar arasında bir kopukluk olduğu, bu gün hayatın her alanında olan hanımların camilerin en güzel yerinde yerlerini almaları gerektiği, camilerdeki o manevi havayı yuvalarına taşımaları gerektiği ve çocuklarına da o duyguyu aktarmaları gerektiği ve bu konunun önemine bina ende diyanet işleri başkanlığı tarafından 1-7 Ekim tarihleri arasında kutlanan camiler ve din görevlileri haftasının 2013 yılındaki temasının cami, kadın ve aile olarak belirlendiği, çeşitli etkinliklerle bu konun ele alınacağı ifade edilmiştir (Diyanet, 2013:1).

Bu açıklamalar bağlamında ve yapmış olduğumuz çalışmalar ışığında kadınlarımızın camilere gelmeleriyle ilgili sıkıntıların olduğudur. En önemli sıkıntının da camilerimizin çoğunun hanımlara hitap etmeyişi, halkımızın kafasındaki kadın algısıdır.

Çizelge 31. Araştırmaya Katılanların Cuma Namazına Gitme Sıklıkları

	Kişi Sayısı	%
Her zaman giderim	135	61,9
Genellikle giderim	46	21,1
Ara sıra giderim	24	11,0
Hiç gitmem	13	6,0
Toplam	218	100,0

Araştırmaya katılanların Cuma namazlarına gitme sıklıkları incelendiğinde, çalışmaya katılanların %61,9'u her zaman Cuma namazına gittiklerini, %21,1'i ise genellikle gittiğini, %11,0'ı ara sıra gittiklerini belirtmiştir. Ayrıca çalışmaya katılanların %6,0'ı hiç gitmediğini ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının Cuma namazı kılma sıklığı sorusuna çalışmaya katılanların %57,4'ü her zaman, %17,6'sı çoğunlukla, %12,7'si ara sıra, %4,4'ü nadiren ve %7,2'si de hiçbir zaman yanıtını vermiştir (Diyanet, 2014:51-52).

Kur'an da Yüce Allah "Ey iman edenler, cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ı zikretmeye koşun ve alış-verişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."(Cuma,9) buyurmuş, peygamberimizin de Ebu Hüreyre (r.a)'den rivayetle "Güneşin doğduğu en hayırlı günün Cuma günü olduğu çünkü Adem (a.s) o gün yaratıldığı, o gün cennete konulduğu ve o gün Cennetten çıkarıldığı" ifade edilmiş nasıl ki peygamberler içinde peygamberimiz Hz. Muhammed fazilet bakımından diğer peygamberlerden daha faziletli ve üstünse, nasıl aylar içerisinde ramazan ayı diğer aylardan daha faziletli ve üstünse, Cuma gününde diğer günlerden daha üstün ve şerefli kılınmış ve bugün kılınan Cuma namazı ibadeti de önemsenmiştir. Peygamberimiz Cuma namazını terk etmeyle ilgili Ebu Hüreyre (r.a)'den rivayetle "Bazı kimseler cuma namazlarını terk etmekten ya vazgeçerler veya Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar." Buyrulmuştur.

Bu açıklamalar ışığında bizim yapmış olduğumuz çalışmada çalışmaya katılanların %83'ünün, diyanetin çalışmasında ise %76'sının genellikle ve her zaman

Cuma namazına giderim cevabını vermesi yukarıdaki ayet ve hadisler bağlamında düşünüldüğünde düşük bir orandır.

Çizelge 32. Araştırmaya Katılanların Cuma Namazlarında okunan Cuma Hutbelerine İlişkin Düşünceleri

	Kişi Sayısı	%
Cuma hutbeleri konu ve içerik olarak yeterlidir. Bu şekilde devam etmelidir.	164	75,2
Cuma hutbeleri konu ve içerik olarak yeterli değildir. Geliştirilmelidir.	40	18,3
Cuma da okunan hutbeler uzundur. Daha kısa olmalı ve daha somut mesajlar vermelidir.	9	4,1
Cumada okunan hutbeler cemaate çok da faydalı değildir. Okunmasına gerek yoktur.	5	2,3
Toplam	218	100,0

Çalışmaya katılanların, cuma namazlarında okunan cuma hutbeleriyle ilgili düşünceleri incelendiğinde, araştırmaya katılanların %75,2'si Cuma hutbelerinin konu ve içerik olarak yeterli olduğunu ve bu şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. %18,3'ü ise Cuma hutbelerinin konu ve içerik olarak yeterli olmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Haziran 2006 yılı itibarıyla hutbelerin konu tespitlerinin ve yazımlarının müftülüklerle devredilmesiyle birlikte il müftülükleri kendi bünyelerinde de hutbe komisyonları oluşturmuşlar ve kendi hutbelerini kendileri belirleyip kendileri yazmaya başlamıştır. Ancak hazırlanan hutbelere baktığımızda genelde aynı kişilerin hutbe hazırladığını ve diyanetten gelen hutbelerle kıyaslandığında konuya bakış ve dile getiriliş açısından bir yavanlık olduğu din görevlilerince de dile getirilmiştir.

Özellikle günlerin kısaldığı kış mevsimlerinde Cuma namazı saatinden kaynaklı sebeplerden dolayı memur ve öğrenci kesiminden hutbenin uzatılmaması gerektiği, okunacak olan hutbe konusunun kısa ve somut mesajlarla dile getirilmesinin daha etkili olacağı yönünde görüşlerde dile getirilmiştir.

Hutbelerde peygamberimiz Hz. Muhammed'den bahsedilirken ve hadisi şerifler nakledilirken peygamberimizin isminin söylenmeyip sadece efendimiz şeklinde ifade edilmesi cemaatin dikkatini çekmektedir ve bu konuda din görevlilerimizin daha hassas olması yönünde cemaatin talepleri de bulunmaktadır.

Çizelge 33. Araştırmaya Katılanların “İnancımda ve dini yaşantımda Cuma hutbeleri etkilidir” Önermesine Katılma Durumları

Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
113	51,8	73	33,5	15	6,9	12	5,5	5	2,3

“İnancımda ve dini yaşantımda Cuma hutbeleri etkilidir” önermesine araştırmaya katılanların %51,8'i kesinlikle katıldığını, %33,5'i ise katıldığını ifade etmiştir. %6,9'u kararsız olduğunu, %5,5'i katılmadığını ve %2,3'ü ise kesinlikle katılmadığını belirtmiştir.

Anketimize katılanların %85,3'ünün inancında ve dini yaşantısında cuma hutbelerinin etkili olması, ülkemizde her hafta cuma namazına gidenlerin sayısının on beş milyon civarında bir rakam olduğunu düşünürsek bu rakamın ciddi bir rakam

olduğunu, bunun içinde cumada okunan hutbelerin ne kadar önem arz ettiğini ve hutbelerin konu tespitiinin, o hutbelerin dile getiriliřinin de ne kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Bu araştırmada Kahramanmaraş ili Çağlayancerit ilçesinde yaşayan bireylerin dini inanç, tutum, davranış ve düşünceleri incelenmiş ve ayrıca Cuma hutbelerinin bireyler üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu amaçla 218 bireyle anket çalışması, birçok kişiyle mülakat ve çalışmalar sırasında gözlemler yapılmış. Elde edilen veriler incelenmiştir.

Çalışmaya katılanların yaş durumları dört farklı yaş grubuna göre incelenmiştir. İnceleme sonucuna göre, çalışmaya katılanların %50,5'i 41-60 yaş grubun da, %34,9'u 26-40 yaş grubun da, 8,3'ü 15-25 yaş grubun da ve 6,4'ü de 61 ve üzeri yaş grubun da yer almıştır.

Çalışmaya katılanların medeni durumları incelenmiş, %87,2'si evli, %9,6'sı bekâr, %1,8'i boşanmış ve 1,4'ü eşi vefat etmiş bireylerden oluşmuştur.

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumlarına göre dağılımları incelenmiş, çalışmaya katılanların %52,8'i ilkokul, %13,8'i lise, %12,4'ü ortaokul, %8,7'si yüksekokul, %7,3'ü okuryazar değil ve 5,0'ı ise okuryazar olan bireylerden oluşmuştur.

Araştırmaya katılanların meslekleri incelenmiş, katılanların %11,5'i memur, %31,7'si çiftçi, %9,2'si esnaf, %4,1'i emekli, %6,4'ü öğrenci ve %37,2'si ise diğer işlerde çalışanlardan oluşmuştur.

Araştırmaya katılanların beş vakit namazı düzenli kılma durumları incelenmiş, çalışmaya katılanların %47,7'si her zaman kıldığını belirtirken, %20,2'si genellikle ve %17,4'ü ise ara sıra kıldıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılanların %82,6'sı sağlıklarının elverdiği sürece ramazan oruçlarını tuttuklarını, %4,6'sı ramazan orucunu ara sıra tuttuklarını, %9,6'sı ise sağlık problemlerinden dolayı tutamadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanların zekât ibadetleri ile ilgili durumları incelenmiş, araştırmaya katılanların %83,0'ı imkânları olduğundan düzenli bir şekilde zekâtlarını verdiğini ve %10,1'i ise imkânlarının yerinde olduğunu ama zekâtlarını bazen verdiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılanların hac ibadetine ilişkin durumları incelenmiş, çalışmaya katılanların %85,8'i gibi büyük bir kısmı imkânı olması durumunda hacca gitmek istediğini belirtmiştir. %1,4'ü ise hacca gittiğini ve %8,3'ü hacca gitmek yerine muhtaçlara yardım etmeyi, %4,1'i imkânı olsa da hacca gitmeyi düşünmediklerini %0,5'i ise Arabistan yerine Avrupa'ya gitmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Kurban ibadetiyle ilgili olarak çalışmaya katılanların düşünceleri incelenmiş, çalışmaya katılanların tamamına yakını durumunun müsait olduğu sürece kurban kestiğini ve keseceklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılanların yılbaşı kutlamasıyla ilgili düşünceleri incelenmiş, araştırmaya katılanların %74,8'i yılbaşının diğer günlerden farklı olmadığını, normal bir gün olduğunu ve bu yüzden hiç bir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların %17'si dinimize uygun olmadığı için yılbaşı gecesi özellikle televizyon açılmadığını, %7,8'i ise aile ile birlikte televizyondaki yılbaşı programlarına bakarak kutladıklarını ifade etmişlerdir.

Milli piyangodan para çıkma durumunda parayı değerlendirme durumları incelenmiş, çalışmaya katılanların %56,4 gibi büyük bir kısmı milli piyango'nun haram olduğunu ve bu yüzden almadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca %31,2'si ise kazanılan paranın bir kısmını hayır işlerinde geri kalan kısmını ise ailesi ve kendi için kullanacağını ifade etmiş, %7,8'i alırım ama tamamını hayır işinde kullanırım demiş, %4,6'sı ise alırım tamamını ailem ve kendim için kullanırım ifadesinde bulunmuştur.

Acil bir paraya ihtiyacım olsa borç para aramak yerine düşük faizli kredi çekmeyi tercih ederim önermesine çalışmaya katılanların %45,0'ı kesinlikle katılmadıklarını, %26,1'i katılmadıklarını belirtirken, %13,3'ü kararsız olduklarını, %9,6'sı katıldıklarını ve %6,0'ı ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılanların eş seçiminde en çok neye dikkat ettikleri incelendiğinde, araştırmaya katılanların %58,7'si aile yapısının düzgün olmasına dikkat ettiklerini belirtirken, %38,5'i ise dindar olmasına, %2,8'i ise güzel olmasına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir.

Cennet-Cehennem vardır. Bu konuda kesinlikle en ufak bir şüphem yoktur. Önermesine çalışmaya katılanların %83,0'ı kesinlikle katıldıklarını, %9,2'si katıldıklarını belirtirken, %1,8'i kararsız olduklarını, %1,8'i katılmadıklarını ve %4,1'i ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Kandil gecelerinde camilerde yapılan kandil programlarına katılma sıklıkları incelenmiş, çalışmaya katılanların %44,0'ı her zaman gittiklerini, %28,4'ü genellikle gittiklerini belirtirken, %20,6'sı ara sıra ve %6,9'u ise hiç gitmediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılan bireylere ibadetlerini yapmadıklarındaki durumları sorulmuş, %61,9'u her zaman huzursuz olduğunu, %22,5'i ise genellikle huzursuz olduklarını belirtirken, %10,6'sı ara sıra, %5,0'ı ise hiçbir zaman huzursuz olmadıklarını ifade etmiştir.

Günah işlediklerinde pişman olup Allah'tan af dileme durumları sorulmuş, çalışmaya katılan bireylerin %74,3'ü her zaman günah işlediğinde pişman olur, Allah'tan af dilediğini, %17,9'u genellikle pişman olup Allah'tan af dilediğini, %6,4'ü ara sıra pişman olup af dilediklerini belirtmiştir.

Çocuklarının İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isterim. Önermesine çalışmaya katılanların %78,4'ü kesinlikle katıldıklarını belirtirken, %17,9'u ise katıldığını, %0,9'u kararsız kaldığını, %0,5'i katılmadığını, %2,3'ü ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Beden ve çevre temizliği inancımızın gereğidir. Önermesi sunulan bireylerin, %76,6'sı bu önermeye kesinlikle katıldıklarını, %19,3'ü ise katıldıklarını, %1,4'ü kararsız kaldıklarını, %1,4'ü katılmadıklarını, %1,4'ü ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir gereklilik olduğunu düşünüyorum. Önermesine çalışmaya katılanların %61,9'u Kesinlikle katıldıklarını, %31,7'si katıldıklarını, %2,3'ü kararsız olduklarını, %2,8'i katılmadıklarını ve %1,4'ü de kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Doğaya ve çevreye zarar vermek inancıma ters bir davranıştır. Önermesine araştırmaya katılanların %63,8'i kesinlikle katıldığını, %22,5'i katıldığını, %1,4'ü kararsız olduklarını, %5,5'ikatlılmadıklarını ve %6,9'u ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir.

Kalbim temiz olduğu sürece ibadetler çok da önemli değildir. Önermesine araştırmaya katılanların %63,3'ü kesinlikle katılmadıklarını, %28,4'ü katılmadıklarını, %3,2'si kararsız olduklarını, %1,4'ü katıldıklarını ve %3,7'si de kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

İbadetlerimi yerine getirmesem de din ve vatan için ölürsem şehit olur cennete giderim. Önermesine araştırmaya katılanların %17,9'u kesinlikle katıldıklarını, %21,1'i katıldıklarını, %17,4'ü kararsız olduklarını, %16,1'i katılmadıklarını ifade ederlerken, %27,5'i ise bu önermeye kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır. Önermesine çalışmaya katılanların %58,3'ü kesinlikle katıldıklarını, %28,4'ü katıldıklarını, %5,5'i kararsız kaldıklarını, %4,6'sı katılmadıklarını ve %3,2'si ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tanıdık birinin referansı ile kamuda işe girmek kul hakkıdır. Önermesine çalışmaya katılanların %42,7'si kesinlikle katıldığını, %20,2'si katıldığını, %12,8'i kararsız olduklarını, %13,3'ü katılmadıklarını, %11,0'ı ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Evime veya arabama nazar boncuğu takarım. Önermesine çalışmaya katılanların %32,1'i kesinlikle katılmadıklarını, %22,9'u katılmadıklarını, %12,8'i kararsız olduklarını, %18,3'ü katıldıklarını ve %13,8'i ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir.

Bazen İnsan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapılabilir. Önermesine çalışmaya katılanların %46,3'ü kesinlikle katılmadığını, %26,1'i ise katılmadığını, %6,4'ü kararsız olduğunu, %12,8'i katıldığını ve %8,3'ü ise kesinlikle katıldığını ifade etmişlerdir.

Sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur. Önermesine çalışmaya katılanların %77,5'si kesinlikle katılmadıklarını, %15,1'i ise katılmadığını, %1,8'i kararsız olduklarını, %1,8'i katıldıklarını ve %3,7'si ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir.

Eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz. Önermesine araştırmaya katılanların %61,0'ı kesinlikle katılmadıklarını, %22,5'i ise katılmadıklarını belirtirken, %2,8'i kararsız olduklarını, %4,6'sı katıldıklarını ve %9,2'si ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Bayanlar da erkekler gibi Bayram ve Cuma namazı için camilere gidebilmelidir. Önermesine çalışmaya katılanların %28,9'u kesinlikle katılmadığını, %25,2'si katılmadığını, %14,2'sinin kararsız olduğunu, %16,1'inin katıldığını, %15,6'sının ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanların Cuma namazlarına gitme sıklıkları incelenmiş, çalışmaya katılanların %61,9'u her zaman Cuma namazına gittiklerini, %21,1'i ise genellikle gittiğini, %11,0'ı ara sıra gittiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmaya katılanların %6,0'ı hiç gitmediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılanların, cuma namazlarında okunan cuma hutbeleriyle ilgili düşünceleri incelenmiş, araştırmaya katılanların %75,2'si Cuma hutbelerinin konu ve içerik olarak yeterli olduğunu ve bu şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. %18,3'ü ise Cuma hutbelerinin konu ve içerik olarak yeterli olmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

İnancım ve dini yaşantımda Cuma hutbeleri etkilidir. Önermesine araştırmaya katılanların %51,8'i kesinlikle katıldığını, %33,5'i ise katıldığını ifade etmiştir. %6,9'u kararsız olduğunu, %5,5'i katılmadığını ve %2,3'ü ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Yapmış olduğumuz mülakatlar ve gözlemlerde de halkımızın ibadetleri bir borç olarak gördükleri, ibadetlerin yerine getirilmesinin yeterli olduğu, ibadetlerin özünün ve ruhunun kavranmadığı, bu sebeple de yapılan ibadetlerin neticelerinin bireysel ve toplumsal hayata yansımazlığıdır.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, A., 2004, Sosyal Değişme ve Din, Rağbet Yay., İstanbul, 376s.
- _____, 2013, Din Sosyolojisi, STS Yay., Ankara, 448s.
- AKYÜZ, N., ÇAPCIOĞLU, İ., 2012, Din Sosyolojisi, Grafiker Yay., Ankara, 816s.
- AKYÜZ, H., 1992, “Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma”, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, (2), 297s.
- Andırın İlçe Müftülüğü, 22.03.2013, Allah’ın Gazabından Uzaklaşma Bilinci (Hutbe).
- ARIKMERT, H.İ., 20.07.2012, İslam’ın İsrafa Bakışı (Hutbe).
- AYGÜN, M., 24.08.2012, Kul Hakkı (Hutbe).
- ARKOUN, M., 1995, Kur’an Okumaları, İnsan yayınları, İstanbul, 285s.
- ARON, R., 1986, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, çev., K. Alemdar, Bilgi Yay., Birinci Basım, Ankara 528s.
- ATEŞ, A.O., 2000, Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın, İstanbul, 400s.
- AYAS M.R., 1991, Türkiye’de İlk Tarikat Zümre/eşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, Ankara, s.18.
- AYDIN, M., 1997, Din Felsefesi, Selçuk Yay. 6.Baskı, Ankara, 348s.
- AYENGİN, T., 2005, "Çalışmanın Dini Temelleri: Kalvenizm ve İslam Örneği", İslami Araştırmalar, C. 18, (4), ss.463-472.
- BALOĞLU, B., Bilen, O., 1997, İslam Kültürü ve Toplumsal Ekonomik Değişim, Paul Charnay. Ankara, ss.111-113.
- BARBİER, M., 1999, Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset, çev. Özkan Gözel, Kaktüs Yay. İstanbul, 360s.
- BİLGİN, B., 2001, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Gün Yayıncılık, Ankara, 147s.
- BİLGİSEVEN, A.K., 1987, Eğitim Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 329s.
- BODUR, H. E., 1994, Toplumsal Gerçekliğe Sosyolojik Yaklaşım, Atatürk ÜİF Yay., Erzurum, 46s.
- _____, 1990, Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü: Kapitalizmin Ruhu ile Protestan Ahlakı Arasındaki İlişki", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, (2), Erzurum, ss.80-108.
- BOLAY, S. H., 1997, Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 435s.
- BOLAY, S.H., Türköne, M., 1995, Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İ.H.L. Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara, 3s.
- BULUT, M., 1993, “Yaygın Din Eğitimi”, Diyanet İlmi Dergi, C.29 (3), Ankara, ss.55-70.
- BULUT, R., 2010, “Okulda Din Öğretiminin Toplumsal Temeli ve İşlevleri”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4/1), ss.20-37.
- CEBECİ, S., 2005, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yay., Ankara, 285s.
- ÇAKAN, İ. L., 1998, Dini Hitabet, İFAV Yay., İstanbul, 287s.
- D.H.G.M., 13.04.2012, Kardeşlik Ahlakı ve Hukuku (Hutbe).
- _____, 28.09.2012, Yeter ki Gönüller Engelli Olmasın (Hutbe).
- _____, 01.03.2013, Kulluk Bilinci: Takva (Hutbe).
- _____, 04.10.2013, Kurbanlarımızla Pekişen Kardeşliğimiz (Hutbe).
- D.İ.B., 2014, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, Ankara, 293s.
- _____, 03.02.2012, Mevlid-i Nebi (Hutbe).
- _____, 29.06.2012, Berat’a Yolculuk (Hutbe).
- _____, 28.12.2012, Dün Eylediğimiz Günler (Hutbe).

- _____, 27.09.2013, Davet Hepimize Hep Birlikte Camiye (Hutbe).
- _____, 27.12.2013, Ömür Sermayesi Tükenirken (Hutbe).
- DEMİR, M., 15.02.2013, İman- Amel İlişkisi (Hutbe).
- _____, 31.05.2013, Kutlu Yolculuk İsra ve Miraç (Hutbe).
- DEMİR, Ö., Acar, M., 1997, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yay., 2. Baskı, Ankara, 582s.
- DÖNMEZER, S., 1978, Sosyoloji, İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yay., İstanbul, 338s.
- _____, 1999, Toplumbilim, Beta Basım Yayın, İstanbul, 434s.
- DURSUN, D., 1992, Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din, İşaret Yayınları, İstanbul, 445s.
- ENGİZEK, B., 20.04.2012, Çocuklarımız Geleceğimizdir (Hutbe).
- _____, 18.05.2012, Üç Ayların Önemi ve Regaip Kandili (Hutbe).
- _____, 13.07.2012, Ramazana Hazırlık (Hutbe).
- _____, 01.06.2012, Aile Kurumu ve Önemi (Hutbe).
- _____, 25.01.2013, İslam da Temizlik (Hutbe).
- ERGÜN, D., 1984, 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yay., 4.Baskı, İstanbul, 254s.
- ERKAL, M. E., 1996, Sosyoloji (Toplumbilimi), Der Yay., 7. Baskı, İstanbul, 364s.
- FABIAN, J., 1999, Zaman ve Öteki, (Çev. Selçuk Budak), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 231s.
- FICHTER, J., 1996, Sosyoloji Nedir?, Çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara, 247s.
- FREYER, H., 1968, İctimai Nazariyeler Tarihi, çev. Tahir Çağatay, 2. Baskı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 393s.
- GEREK, A., 27.04.2012, Bid'at ve Hurafeler (Hutbe).
- GÖKALP, Z., 1990, Türkçülüğün Esasları, Haz.: Y. Toker, Toker Yay., Ankara, 190s.
- GÜL, K., 05.07.2013, Ramazan-ı Şerif ve Oruç (Hutbe).
- GÜNAY, E., 2013, Din Sosyolojisi, İnsan Yay., 13.Baskı, İstanbul, 678s.
- _____, 1992, Eğitim Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yay. Kayseri, 120s.
- GÜNAY, T., Küçük, A., 1997, Dinler Tarihi, Ocak Yay., 3.Baskı, Ankara, 504s.
- GÜNGÖR, E., 1997, İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yay. 10. Baskı, İstanbul, 264s.
- HÖKELEKLİ, H., 1998, Din Psikolojisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 368s.
- İÇLİ, G., 2008, Sosyolojiye Giriş, Anı Yayınevi, Ankara, 180s.
- İNALCIK, H., 1958, "Örfî-Sultanî Hukuk ve Fatih'in Kanunları", A.Ü.S.B.F.D., C. XIII, (2), Ankara, ss.102-126.
- KÂGİTÇİBAŞI, Ç., 1976, İnsan ve İnsanlar, Sevinç Matbaası, Ankara, 246s.
- KALKAN, İ., 29.03.2013, Helal Haram Hududuna Riayet Bilinci (Hutbe).
- KAYADİBİ F., 2000, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 202s.
- KEHRER, G., ve diğerleri, 1996, Din Sosyolojisi, çev. M. E. Köktaş, A. Topçuoğlu, Vadi Yayınları, Ankara, 349s.
- KESKİN, Y., 2004, "Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, (2), ss.7-21.
- KEYİFLİ, Ş., 2012, "Camilerde Din Eğitimi", Din Eğitimi, Ed.: Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, Gündüz Eğitim Yay., Ankara, 334s.
- KILIÇ, R., 1993, "Din ve İnsan", Din Öğretimi Dergisi, M.E.B. Yay., (39), Ankara, 111s.

- KİRMAN, M.A., 2011, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 272s.
- KOÇDEMİR, K., 1998, "İlmiyle Âlim İrfanıyla Arif Ülgener", Türkiye Günlüğü, (51), 110s.
- KONGAR, E., 1985, Toplumsal Değişme Kuralları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitâbevi, 4.Baskı, İstanbul, 460s.
- KORLARELÇİ, M., 1993, "Din-Kültür İlişkisi", Felsefe Dünyası, Özkan Matbaacılık:Ltd. Şti., Ankara, ss.,35-47.
- KÖKTAŞ, M. E., 1997, Din ve Siyaset, Siyasal Davranış ve Dindarlık, Vadi Yay, Ankara, 296s.
- KURT, A., 2014, Din Sosyolojisi, Sentez Yay., 3. Baskı, Bursa, 271s.
- M.İ.M.H.K., 13.09.2013, Gaziliğin Mana ve Önemi (Hutbe).
- OCAK, A.Y., 1998, Osmanlı Toplumunda Zındık ve Mülhidler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 553s.
- OKUMUŞ, E., 2013, Boş Zamanlar ve Din, Akis Yayınevi, İstanbul, 192s.
- OKUMUŞ, E., 2012, Toplumsal Değişme ve Din, İnsan yay. 4. Baskı, İstanbul, 240s.
- HANÇERLİOĞLU O., 1996, Toplum Bilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 514s.
- OZANKAYA, Ö., 1994, Toplum Bilim, Cem Yay., 8. Baskı, İstanbul. 552s.
- ÖZBOLAT, A., 2014, "Hutbelerde Söylem Değişimi -Diyanet Hutbeleri Örneği-", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 (29), ss.662-679.
- ÖZCAN, Y.Z., 1995, "İslam Ekonomik Gelişmeye Engel midir?", İslami Araştırmalar, C. 8, (1), Ankara, ss.1-12.
- ÖZER, O., 1977, Toplum Bilime Giriş, Sevinç Matbaası Yayınları, Ankara, 216s.
- ÖZGÜVEN, A., 1975, İktisat İlmine Giriş, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 533s.
- POLAT, D., 29.11.2013, Namazla Günüahdan Arınma (Hutbe).
- POLAT, D., 11.10.2013, Hz. İbrahim ve Kurban (Hutbe).
- SARIKÇIOĞLU, E., 2002, Din Fenomenolojisi, S.D.Ü. Yay., Isparta, 458s.
- SAYIN, Ö., 1994, Sosyolojiye Giriş, Üniversite Kitapları, 2. Baskı, İzmir, 188s.
- SAYLAK, M., 26.04.2013, Helal Kazanç ve Ribadan Korunma (Hutbe).
- SUBAŞI, N., 2014, Din Sosyolojisine Giriş, Dem Yayınları, İstanbul, 244s.
- SUNAR, İ., 1999, Düşün ve Toplum, Doruk Yayınları, Ankara, 232s.
- ŞAHİN, S., 20.01.2012, Madde Bağımlılığı ve Zararlı Alışkanlıklar (Hutbe).
- ŞENER, S., 1999, Sosyal Değişme ve Dini Hayata Etkisi, İstanbul, 99s.
- TAPLAMACIOĞLU, M., 1963, Din Sosyolojisi, A.Ü.İ.F.Y., Ankara, 237s.
- TETİK, H., 1997, Yaygın Din Eğitiminde Cami Görevlilerinin Yeri ve Fonksiyonları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul, 272s.
- TEZCAN, M., 1984, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü.E.B.F. Yay., Ankara, 160s.
- THOMPSON, I., 2004, Odaktaki Sosyoloji Din Sosyolojisine Giriş, çev. B. Zakir Çoban, Birey Yay, İstanbul, 191s.
- TOSUN, C., Doğan, R., 2006, Hitabet ve Meslekî Uygulama Ders Kitabı, Cem Veb Ofset, Ankara, 140s.
- TOZAR, M., 30.11.2012, İslam da Komşuluk (Hutbe).
- TUNA, O. 1987, "Sabri Ülgener ve İki Eseri", Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan, İstanbul, C. 43, ss.1-2.
- TÜMER, G., 1986, "Çeşitli Yönleriyle Din", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.,XXVIII, Ankara, ss.2013-267.

- TÜMER, G., 1996, “Dinin Toplumsal Hayatta Yeri ve Önemi”, Tartışılan Değerler Açısından Türkiye, Sempozyum 17-18 Haziran 1995, T.D.V. Yay. Ankara, 282s.
- TÜRKDOĞAN, O., 1977, Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, Dede Korkut Yay., İstanbul, 237s.
- ULUDAĞ, S., 1982, "Giriş: İbn Haldun ve Mukaddime", İbn Haldun, Mukaddime I, Dergah Yay., İstanbul 1982. İbn Haldun, Mukaddime, çev., Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 802s.
- UTANGAN, A., 10.08.2012, Kadir Gecesinde Kadrini Bilmek (Hutbe).
- ÜLGENER, S.F., 1981, Dünü ve Bugünü İle Zihniyet ve Din-İslâm Tasavvuf ve Çözüm Devri İktisat Ahlakı, Der Yayınları, İstanbul, 274s.
- ÜLKEN, H.Z., 1967, Eğitim Felsefesi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 327s.
- YAYLA, K., 2002, Kur'anı Kerim ve Yüce Meali, Merve Yay., İstanbul, 606s.
- YILDIRIM, Y., 03.08.2012, Zekat ve Fıtır Sadakası (Hutbe).
- _____, 17.02.2012, Dünya Hayatı ve Önemi (Hutbe).
- YILDIZ, M., 2006, Ölüm Kaygısı ve Dindarlık, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 229s.
- YILMAZ, H., 2001, Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Bir Bakış, C.Ü.İ.F.D., C:5, (2), Sivas, ss.329-356.
- YÜMNİ S., 2000, İslam'ın Sosyolojik Yorumu, Birleşik Yay., İstanbul, 271s.
- _____, 1993, Sosyoloji Açısından Din, İFAV. Yay., 2. Baskı, İstanbul, 247s.
- <http://www.caglayancerit.bel.tr/> (Erişim Tarihi, 12.15.2015)
- tr.wikipedia.org/wiki/Çağlayancerit (Erişim Tarihi, 12.15.2015)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : İsmail CELFİN
Doğum Yeri ve Tarihi : Andırın – 25.04.1979

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat
Yüksek Lisans Öğrenimi : Sütçü İmam Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : -

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Diyanet - MEB

İletişim

E-Posta Adresi : icelfin46@hotmail.com
Tel : 0 539 222 19 29
Tarih : Haziran 2016

EKLER

ANKET FORMU

1) Yaşınız?

A) 15-25

B) 26-40

C) 41-60

D) 61 ve Üzeri

2) Medeni durumunuz?

A) Evli

B) Bekâr

C) Boşanmış

D) Eşi vefat etmiş

3) Eğitim durumunuz?

A) Okuryazar değil

B) Diplomasız okuryazar

C) İlkokul

D) Ortaokul

E) Lise

F) Yüksekokul

4) Mesleğiniz?

A) Memur

B) Çiftçi

C) Esnaf

D) Emekli

E) Öğrenci

F) Diğer

5) Beş vakit namazımı düzenli bir şekilde kılarım.

A) Her zaman kılarım

B) Genellikle Kılarım

C) Ara sıra kılarım

D)

Kılmam

6- Hac ibadetiyle ilgili durumunuzu gösteren seçenek hangisidir?

A) Hacca gittim.

B) İmkânım olursa Hacca gitmek isterim.

C) Hacca gitmek yerine muhtaç birilerine yardım etmeyi tercih ederim.

D) İmkânım olsa da Hacca gitmeyi düşünmüyorum.

E) İmkânım olsa Arabistan yerine Avrupa'ya giderim.

7) Zekât ibadetiyle ilgili durumunuzu gösteren seçenek hangisidir?

A) İmkânım olduğundan düzenli bir şekilde zekâtımı veririm.

B) İmkânım yerinde ama zekâtımı bazen veririm.

C) Devlete verdiğimiz vergilerin zekât yerine geçtiğini düşünüyorum.

D) Fakirlerin malım da hakkının olduğunu düşünmüyorum.

8) Ramazan orucuyla ilgili durumunuzu gösteren seçenek hangisidir?

A) Sağlığım elverdiği sürece ramazan orucumu tutarım.

B) Ramazan orucumu ara sıra tutarım.

C) Sağlığım elvermediği için Ramazan orucunu tutamıyorum.

D) Yazın günlerin uzun ve sıcak olmasından dolayı oruç tutmuyorum.

9) Bazen İnsan ufak tefek yalan söyleyebilir. Ufak tefek dedikodu yapılabilir.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D)

Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

10) Bayanlar da erkekler gibi Bayram ve Cuma namazı için camilere gidebilmelidir.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D)

Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

11) Eş seçiminde en çok neye dikkat edersiniz?

A) Dindar olmasına B) Memur olmasına C) Güzel olmasına

D) Aile yapısının düzgün olmasına E) Varlıklı Olmasına

12) Çocuklarımla İslami hassasiyetlere göre yetişmesini isterim.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

13) Milli Piyangodan para çıksa bu parayı nasıl değerlendirirsiniz?

A) Alırım tamamını ailem ve kendim için kullanırım.

B) Alırım bir kısmını hayır işinde kullanırım. Geri kalanını da ailem ve kendim için kullanırım.

C) Alırım tamamını hayır işinde kullanırım.

D) Milli piyango haramdır der kesinlikle almam.

14) Acil bir paraya ihtiyacım olsa borç para aramak yerine düşük faizli kredi çekmeyi tercih ederim.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

15) Eğer su parası ödenmiyorsa musluktan boşa akan su israf olmaz.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

16) Kurban ibadetiyle ilgili düşünceniz aşağıdakilerden hangisidir?

A) Durumum müsait olduğu sürece keserim B) Kurban kesmem parasını bir fakire veririm

C) Kurban kesmek hayvan katlidir D) Kurban kesmem o parayla kasaptan et alırım

17) Beden ve çevre temizliği inancımızın gereğidir.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

18) Gayri Müslim komşuya da iyi davranmanın dini bir gereklilik olduğunu düşünüyorum.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

19) Sarhoş olmayacak kadar alkol kullanmanın bir sakıncası yoktur.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum E) Kesinlikle katılmıyorum

20) Doğaya ve çevreye zarar vermek inancıma ters bir davranıştır.

A) Kesinlikle katılıyorum B) Katılıyorum C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

21) Tanıdık birinin referansıyla Kamuda işe girmek kul hakkıdır.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

22) Engelli kişilere kamudaki iş ve işlemlerde öncelik tanınmalıdır.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

23) Evime veya arabama nazar boncuğu takarım.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

24) Yılbaşı kutlamasıyla ilgili düşüncenizi gösterir seçenek hangisidir?

A) Ailemizle birlikte televizyondaki yılbaşı programlarına bakar evde kutlarız.

B) Ailemizle birlikte yılbaşını dışarıda kutlarız.

C) Yılbaşı bizim için normal bir gündür. Hiçbir şey yapmayız.

D) Dinimize uygun olmadığı için Yılbaşı gecesi özellikle televizyon açmayız.

25) Kandil gecelerinde camilerde yapılan kandil programlarına ne sıklıkla gidersiniz?

A) Her zaman giderim

B) Genellikle giderim

C) Ara sıra giderim

D) Hiç gitmem

26) İbadetlerimi yerine getirmesem de din ve vatan için ölürsem şehit olur cennete giderim.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

27) Günah işlediğimde pişman olur, Allah'tan af dilerim.

A) Her zaman

B) Genellikle

C) Ara sıra

D) Hiçbir zaman

28) İbadetlerimi yapmadığımda huzursuz olurum.

A) Her zaman

B) Genellikle

C) Ara sıra

D) Hiçbir zaman

29) Kalbim temiz olduğu sürece ibadetler çok da önemli değildir.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

30) Cennet-Cehennem vardır. Bu konuda kesinlikle en ufak bir şüphem yoktur.

A) Kesinlikle katılıyorum

B) Katılıyorum

C) Kararsızım

D) Katılmıyorum

E) Kesinlikle katılmıyorum

31) Cuma namazlarına ne sıklıkla gidersiniz?

ÖRNEK HUTBELER

İL : K. MARAŞ
AY-YIL: Aralık 2012
TARİH : 06.01.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ
الَّذِي نُزِّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ
قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا {136}

(Nisa,4/1136)

İMANIN İNSAN HAYATINDAKİ ÖNEMİ

Değerli Mü'minler!

İnanma olgusu insanın fitratında var olan, insanı diğer canlılardan farklı ve değerli kılan en önemli faktörlerden birisidir. En ilkel toplumlarda bile, -doğru ya da yanlış- daima bir inanç sistemi bu güne kadar daima var olagelmıştır. İnanmak, insanın geninde var. Her insanın bilinçaltında bir üstün varlık bilinci mutlaka vardır.

Sözleşte iman; inanmak ve tasdik etmek manasına gelir. İstilahta ise; Peygamberimizin Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen her şeyde onu tasdik etmek ve doğruluğuna inanmaktır. İman, "kalp ile tasdik ve dil ile ıkrardır" şeklinde de ifade edilir.

İman, yaratana sevgi ve saygıyı ilandır. İman, sonsuz nimetlere sahip olmanın sebebidir. İman, dünyadan da, dünya içindeki her şeyden de daha kıymetli bir nimettir.

Değerli Mü'minler!

İman, Allah'ın sevgi ve hoşnutluğunu elde etmeye ve kurtuluşa vesiledir. Cennete giriş anahtarıdır. İmansız olarak cennete girilemez. Bu cihetle insanın iman etmesi ve bu imanını son nefesine kadar kaybetmeden koruması gerekir. Zamanında ve şartlarına uygun bir şekilde iman etmek ve gereklerini yerine getirmek insanın ulaşabileceği en üst makamdır.

Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerimde "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur." (1) Buyurarak, iman edenleri tekrar tekrar iman etmeye davet ediyor. İmanın bu büyük öneminden dolaydır ki

Peygamberimiz de bir Hadis-i Şeriflerinde: "İmânınızı "lâ ilâhe illâllah" diyerek yenileyiniz!" buyurmuş; İmanı yenilemenin ve muhafaza etmenin ehemmiyetine dikkatimizi çekmiştir.

İmanı kuvvetlendirmenin ve muhafaza etmenin bir başka yolu da onu taklidi mertebeden kurtarıp tahkikî hâle çevirmektir.

Değerli Müslümanlar!

İnsanlar hayatları boyunca, üstesinden gelemeyecekleri birçok şeylerle karşılaşmakta, keder, sıkıntı, acz ve ümitsizliklere maruz kalmaktadırlar. İman, ruhu rahatlatıcı bir takım mekanizmaları harekete geçirir. Bize sıkıntı veren bir hadise karşısında bu sıkıntıyı Allah'a havale ederek, insan bünyesinde sıkıntıyı oluşturan stres, sıkıntı ve bunların kötü etkisinden bizleri korur. İman hayatın zorlukları ile mücadele azmi ve dayanma gücü verir.

İmanın belki en hoş, en güzel tarafı da iman eden kişi bilir ki, öyle bir üstün varlık var ki; kendisini duyar, görür gözetir, derdine derman yetiştirir, ona merhamet eder, Onun kudret eli her şey'e yetişir. İşte bu tasavvurla, şu kocaman dünyada yalnız olmadığını ölümle hayatın sona ermediğini bilerek bir ferahlık hisseder. İnan, insan için büyük bir moral kaynağı ve sağlam bir istinad noktasıdır.

İman insana ümit bahşeder. Affedilme ümidi, Ahirette nimetlere kavuşma ümidi v.s. insanlar için maddi şeylerle ölçülemeyecek kadar kıymetlidir.

İman, insana olayları Ahiret gözüyle de değerlendirmeye, sonunu hesap ederek iş yapma imkânı sunar. Kişi kendisinin başıboş olmadığını, Allah katında değerli olduğunu bilir. Bu da ona huzur verir. Kişi iman sayesinde ümitsizlikten, korkudan, değersizlikten, sevgisizlikten ve yalnızlıktan kurtulmuş, en emin, en sağlam güce sığınmış olur.

Bizi iman şerefiyle şerefliendiren Rabbimize hamd, onun Rasulüne de salat-ü selamlar olsun!

HAZIRLAYAN : Yakup YILDIRIM
ÜNVANI : Kahramanmaraş İl Müftü Yrd.
(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

Kaynaklar:

1-Nisa,4/1136

İL :K. MARAŞ
AY-YIL:Şubat-2012
TARİH :24.02.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ
نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ
وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِدِينَ (el-Kasas, 28/77)

BOZGUNCULUK YAPMAK HARAMDIR

Muhterem Mü'minler!

İslam, kelime olarak; barış, esenlik, güven, huzur, itaat, boyun eğme ve teslimiyet anlamlarına gelmektedir. Yüce dinimiz İslam, yeryüzünde barış, huzur ve adaleti amaçlamış; kini, nefreti, düşmanlığı, bozgunculuğu, zulmü ve merhametsizliği yasaklamıştır. Allah adına olan her davranış, zulüm, baskı ve merhametsizlikten uzaktır.

(İnsanlar ancak barışın ve huzurun olduğu yerde mutlu olabilirler. İslam'ın bütün emirleri insanların; sevgi, saygı ve kardeşçe bir uyum içinde yaşamalarına yöneliktir. İslam'a göre selâm veren kimse selâm vermekle, karşısındaki kimseye; güven, barış ve esenlik dilemiş, kendisinden ona bir kötülüğün gelmeyeceğini telkin etmiş olur.)

(Kur'an, fitnenin adam öldürmekten daha kötü bir şey olduğunu(1) beyan etmiş, bozgunculuğu da yasaklamıştır.(2) Bu tür bir eylem içinde olanları lanetleyerek, ayetin ifadesiyle "şeytanın adımlarını izleyenler" olarak nitelendirmiştir.)

Değerli Mü'minler!.

(Bozgunculuk denince; Yeryüzünde fitne, fesat ve karışıklık çıkarmak; zulüm ve taşkınlık yaparak, doğanın, ferdin veya toplumun dirlik ve düzenini bozacak her türlü söz ve eylem anlaşılır.)

Adaletin, hak ve hukukun gözetilmediği ortamda zulüm vardır. İnsan onur ve şerefiyle bağdaşmayan, temel hak ve hürriyetlere aykırı olan her türlü tutum ve davranış zulümdür,

bozgunculuktur. Hiçbir sebep zulmü ve bozgunculuğu meşru kılamaz.

(Kuran-ı Kerimde Cenab-ı Allah: "Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu ara! Dünyadan da kendi payını (nasibini) unutma! Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsanda bulun ve yeryüzünde bozgunculuk yapma! Çünkü Allah, bozgunculuk yapanları sevmez." (3) buyurmaktadır.)

Peygamberler tarihine baktığımızda, her peygamberin, kavmindeki bozguncularla sürekli uğraştığını ve bozguncuların sonunda helâk olduklarını görürüz.

Değerli Kardeşlerimiz!

İnsanlar bir arada yaşamak zorundadırlar. Ferdin huzuru, toplumun huzuru ile de yakından alakalıdır. Bir toplumda; şiddet, terör, yağma, talan, haksızlık ve bozgunculuk varsa bunlar fertlerin huzursuz olması için yeter bir sebeptir.

Zulüm ve bozgunculuk, bireysel ve toplumsal huzuru bozar, insanların haysiyet ve onurlarını zedeler, bir toplumda; sevginin, saygının, sadakatın, birlik ve beraberliğin, barış ve hoşgörünün kalkmasına sebep olur.

(Bir defasında Sevgili Peygamberimiz, "Müflis kimdir, biliyor musunuz?" diye sorduğunda, Ashâb: "Bize göre müflis, parasını ve malını kaybeden kimsedir" dediler. Peygamberimiz: "Şüphesiz ki ümmetimin müflisi; kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip; şuna sövdüğü, buna iftira ettiği, şunun malını yediği, bunun kanını döktüğü, şunu dövdüğü için iyiliklerinin sevabı başkalarına verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları bittiği için hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir"(4) buyurdular.

Hutbemizi sevgili Peygamberimizin bu konudaki bir uyarısıyla bitirelim: "Mazlumun bedduasından sakınınız. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur"(5)

HAZIRLAYAN : Yakup YILDIRIM
ÜNVANI :K.Maraş İl Müftü Yrd.
(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

Kaynaklar:

- 1-Bakara, 2/191
- 2-Araf, 7/56
- 3-el-Kasas, 28/77
- 4-Müslim, Birr, 59
- 5-Buharî. Cihâd. 180

İLİ: KAHRAMANMARAŞ
AY-YIL: Mart-2012
TARİH: 23.03.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا.
(İsrâ Sûresi 17/24)

RAHMET VESİLEMİZ YAŞLILARIMIZ

Muhterem Müslümanlar!..

İlahî kanun gereği, doğum ve ölüm gibi yaşlılık da dünya hayatının inkâr edilemez gerçeklerinden biridir. Doğumla başlayan hayat serüveni, ömür vefa ettiği sürece; çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık aşamalarından geçerek nihayet ölümle son bulur. Gençlik iksiri, masalarda insanların hayallerini süsleyen bir temenniden başka bir şey değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz; "Allah ihtiyarlık hariç, her hastalık için mutlaka bir deva vermiştir."¹ Buyurur.

Yaşlılık dönemi insanın, fiziken güç ve kuvvetten düşerek hastalıklarının artması, hafızasının zayıflaması ve çevresine olan ilgisinin azalmasına neden olmasına karşılık; ruhen hassaslaşması, duygusallaşması, ilgi ve desteğe daha çok ihtiyaç duymasına sebep olur. Onlara "kocamış, düşkün, bunak, işe yaramaz" gözüyle bakmak, onları yalnızlığa ve ilgisizliğe mahkûm etmek; hayatın sırlarına vakıf olmuş, geçmişle günümüz arasındaki köprüyü yıkmak demektir.

Aziz Cemaat!..

Yaşlılar, aile içinde ve toplumsal yaşamda sevgi, saygı ve şefkat gösterilen, gerektiğinde danışılan kişiler olarak varlıklarını sürdürmelidir. Yaşlılar, toplumların dikkate alması gereken değerlerindendir. Onların görgü, bilgi ve birikimlerini gençlerle paylaşmaları zenginliktir.

Dinimiz, yaşlılara saygılı davranmayı; ana-babadan biri veya her ikisi ihtiyarlık çağına ulaşırsa onlara "öf" bile dememeyi,

güzel ve tatlı söz söylemeyi, onları azarlamamayı, merhamet ve tevazû kanadını indirerek "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı" diyerek onlar için dua etmeyi emreder.² Allah Rasulü ise; "Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir."³ Buyurmuştur.

Değerli Mü'minler!..

Bu gün yaşlı, olan dün genç idi. Bu gün genç olan da yarın yaşlanacaktır. Yaşlılık, ömür kifayet ederse, her insanın başına gelecek bir hakikattir. Yaşlandığımızda bize de saygı gösterilmesini istiyorsak, gençliğimizde yaşlılara saygı gösterelim. Peygamber Efendimiz hadis-i şeriflerinde; "Herhangi bir genç, yaşından dolayı bir ihtiyara hürmet ederse Cenab-ı Allah da yaşlılığında ona hizmet edecek kimseler takdir eder."⁴ Buyurur.

Unutmayalım ki, yaşlılara saygı göstermek hem insanî hem de İslamî bir görevdir. Bu sebeple, yaşlılarımıza saygıda kusur etmeyelim, onlara ilgi ve alaka gösterelim, ihtiyaçlarına cevap vererek onların hayır dualarını almanın yollarını arayalım. Onları bir yük olarak değil cenneti elde etmenin bir vesilesi yani bir rahmet olarak görelim.

Ülkemizde her yıl 18-24 Mart tarihleri arası "YAŞLILARA SAYGI HAFTASI" olarak kutlanmaktadır. Bizler de onların haftasını kutluyor, ellerinden öpüyor, sevgi ve saygılarımızı sunuyoruz.

Hutbemi Peygamber Efendimizin konumuzla ilgili bir hadisiyle bitiriyorum; "İçinizdeki masum çocuklar ve beli bükük yaşlılar olmasaydı belalar başınıza sel gibi akacaktı."⁵

Hazırlayan : Süleyman ŞAHİN
Ünvanı : Göksun Müftüsü
(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

² İsrâ Sûresi 17/23-24

³ Tirmizi, Birr, 15

⁴ Tirmizi, Birr, 75

¹ Ebu Davud, Tuh, 1

İL : KAHRAMANMARAŞ

AY-YIL: Nisan- 2012

TARİH : 27.04.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
... وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ
فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ
(Haşr, 59/7)

BİD'AT VE HURAFELER

Değerli Mü'minler!

(Bid'at, Arapça bir kelimedir ve sözlükte yenilik, sonradan ortaya çıkma, icat anlamlarına gelmektedir. Istılahta ise; Peygamberimiz (s.a.v.)'in zamanlarında bulunmayıp da, sonradan dinde meydana çıkarılan, ibâdet olarak yapılmaya başlanan şeylerdir.) Diğer bir ifade ile Dinin aslından olmadığı halde dindenmiş gibi algılanan şeylerdir.

(Hurafe ise; İslam dini adına uydurulmuş hikâye ve rivayetler demektir. Hurafeler, genellikle dinin bir parçası veya gereği olarak algılanmış gelmiştir.

(Cenab-ı Allah Kur'an-ı Keriminde: Peygamber size neyi verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin! Allah'a karşı gelmekten sakının! Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir.”(1) Buyurmaktadır.)

(Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) ise “Kim benden sonra terkedilmiş bir sünnetimi diriltirse onunla amel eden herkesin ecri kadar o kimseye sevap verilir, hem de onların sevabından hiçbir şey eksiltilmeden. Kim de Allah'ın ve Resulü'nün rızasına uygun düşmeyen bir kötü bid'at icat ederse onunla amel eden insanların günahları kadar o kimseye günah yükletilir, hem de onları günahlarından hiçbir şey eksiltilmeden”(2) buyurmaktadır.)

Değerli Müminler!

(Türbelerden medet ummak, Sınav kazanmak için, türbelere akın etmek, ölünün başında mum yakmak, helva-lokum dağıtmak, türbenin taşına el-yüz sürmek, ölümü takip eden belli günlerde dini toplantılar düzenlemek, ağaçlara çaput bağlamak gibi ibadet amaçlı yapılan şeylerin hepsi bid'attır.)

(Maalesef Yaşadığımız toplumda;

gibi hayvanların görülmesinden anlamlar çıkarmak... Bahtın açılması için kilit açtırmak ve benzeri pek çok konuda bid'at ve hurafelere rastlamak mümkün.)

(“Cenaze çıkan ev ile çevresindeki evlerin suları dökülmelidir. Gök gürlerken buğday ambarlarına el ile vurulursa hasat çok olur. Soğan kabuğuna basılırsa fakirlik gelir.” Gibi düşüncelerin İslam'la hiçbir alakası yoktur. Hepsisi hurafedir) Hurafelerin büyük bir kısmı dinle ilgilidir.

Hurafeler dininin kaynağı olan kitap ve sünnete aykırı olduğu gibi akla ve mantığa da aykırıdır.

Değerli Müminler!

(Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) “ Kim, bizim şu işimizde, onda olmayan yeni bir şey ortaya çıkarırsa, o yaptığı reddedilir.”(3) buyurmaktadır.)

Dinin özünün ve asli hüviyetinin korunması yönündeki bu telkinler bizlere dinimizi doğru ve güzel bir şekilde öğrenmemiz gerektiğini belirtiyor.

Dinin asli hüviyeti bilinmeden hurafe ve bid'atlar bilinemez. Her Müslüman önce kendi hayatında, sonra içinde bulunduğu toplumda bid'at ve hurafelerle kırıncı olmamak şartıyla mücadele etmelidir.

Sonradan olan her şeyi bid'at olarak anlamak da doğru değildir. Dinin ibâdet ve iman bölümlerine girmeyen, dünya hayatını ilgilendiren, serbest bırakılmış sahada cereyan eden âdet, âlet ve davranışların bidatla alakası yoktur.

(Bid'atlar ve batıl inançlardan kurtulabilmenin en emin yolu; ihlâs ile Kur'an ve Sünnete sarılmak ve hurafelerden arınmaktır.) Sağlıklı bir dini hayat, hurafe ve batıl inanışlardan uzak olan hayattır. Hurafeler Efendimiz (sav)'in sünnetini gölgeleyen, dinin güzelliğini lekeleyen uygulamalardır.

HAZIRLAYAN : Abdulcelil GEREK
ÜNVANI : Sütçü İmam C.İ.Hatibi
(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

KAYNAKLAR:

- 1- Haşır Suresi: 59/7
- 2- Müslim, İlim, 6; Tirmizi, İlim 16
- 3- Buhari, Ekdiye

İLİ : K.MARAŞ
AY-YIL : MAYIS-2012
TARİH : 11.05.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ
الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ {155}
الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ
رَاجِعُونَ {156}

(Bakara Suresi 2/155-156)

TOPLUM VE ENGELLİLERİMİZ

Değerli kardeşlerim,

Cenab-ı Allah, bizlere sayısız nimetler vermiştir. Bu nimetlerin başında da insanın, fiziki ve ruhi açıdan mükemmel bir şekilde yaratılması gelir. Değişik imtihanlarla sınanmak için yaratılan (insanoğlu ya doğuştan ya da sonradan fiziksel veya ruhsal olarak engelli olabilmektedir. Cenab-ı Hak, bizlere bu imtihanları Kur'an-ı Kerim'de şöyle bildiriyor: "Andolsunki! Sizi biraz korku ve açlıkla; bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele! Onlar başarılarına bir nusibet gelince 'biz şüphesiz Allah'a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz'derler." (1)

Aziz mü'minler,

Teknolojinin baş döndürücü bir şekilde hızla geliştiği bir dünyanın, değişen insanları olarak bizler, her an farklı bir imtihanla karşılaşabiliriz. (Yüce Allah kimine mal - mülk verir, kimini fakir bırakır. Kimine sağlık, neşe; kimine dert ve hastalık verir. Bugün sahip olduğumuz malımızı, güzelliğimizi, gücümüzü bedenimizin bir kısmını veya bir işlevini kaybedebiliriz. İmtihan sürecinde olan insanoğlu, yarın başına nelerin geleceğini bilemez. Bu yüzden sahip olduğumuz nimetler için şükretmeli, bu nimetlerden mahrum olanları yani engellileri anlayabilmek için empati yaparak, kendimizi bir günlüğüne dahi olsa onların yerine koymalıyız. Engelli olmanın ne demek olduğunu, hangi haklardan mahrum kaldıklarını; iş yaşamı, günlük ve sosyal hayatta ne gibi sıkıntılarla karşılaştıklarını, engelliler için yapılan düzenlemelerin ne kadar yetersiz olduğunu ve

Kıymetli Müslümanlar,

Günümüz toplumuna bakıldığında engelli kardeşlerimize sunulan imkânlarda artış olmasına rağmen, hala yeterli düzeyde olmadığını görmekteyiz. Oysa onlar da bu toplumun bir parçasıdır. Bizler hangi hak ve hürriyetten yararlanmak istiyorsak, onların da böyle haklarının olduğunu unutmamalıyız. Bu yüzden: binaları, kaldırımları, toplu taşıma araçlarını, işyerlerini kısaca tüm sosyal hayatı onların da yararlanacağı bir şekilde dizayn etmeliyiz. İş yaşamında onlara daha fazla imkânlar tanınarak, onların üretime katkıda bulunmaları sağlanmalı, bu sayede toplumun bir parçası ve değerli olduklarını onlara hissettirmeliyiz. Çünkü hem İslamiyet hem de insaniyet bunu gerektirir.)

(Her konuda olduğu gibi engelliler konusunda da bizlere en güzel örnek Efendimiz'dir. Peygamber'imiz (s.a.v) engellilerle ilgilenmiş, onların yeteneklerini değerlendirmiş ve onlara yapabilecekleri çeşitli görevler vermiştir. Medine dışına çıktığında yerine vekil olarak, ashabından görme engelli Abdullah Ibn-i Ümmi Mektum'u bırakmıştır.)

Değerli kardeşlerim,

(Asıl engelin fiziki ya da ruhsal değil, düşünce ve görüşlerdeki engeller olduğunu unutmayalım. Engellilerimizi küçük düşürecek ve üzecek her türlü davranıştan uzak duralım.

(Engelli insanlara saygı, insanlığa saygıdır. Engelli olmak bir kusur değildir. Onlar bizlerden yardım değil anlayış bekliyorlar. Bu da onların en doğal hakkıdır. Onların istedikleri imkânlar zaten bizim görevimizdir. Onlara bu imkanları sunmakla onlara lutfu bulunmuş olmayız. Unutmayalım ki, her insan bir gün engelli olabilir.)

(Hutbemi efendimizin bir hadis-i ile bitirmek istiyorum. Peygamberimiz(sav): "Bir kimsenin mümin kardeşini (herhangi bir kusuru veya fiziki engeli sebebiyle) küçümsemesi günah olarak ona yeter" buyurmaktadır.)

HAZIRLAYAN : Mustafa GÜZEL
ÜNVANI : Hz.. Ali Camii İ-Hatibi
(K.MARAŞ İL MÜFTÜLÜĞÜ KOMİSYONU)
KAYNAKLAR

İLİ : KAHRAMANMARAŞ
AY-YIL: Haziran-2012
TARİH: 08.06.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
{1} اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ {2} عَلَّقَ {3} الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ {4} عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ {5}

(Alâk, 96/1-5)

KUR'AN EĞİTİMİ VE ÖNEMİ

Kardeşlerim,

İlk emri oku olan bir dinin mensupları olarak bizler; dinimizin emir ve yasakları, nasıl bir kul olunması gerektiği, insanın yaratılış gayesi gibi çok önemli konuları içeren kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'i; ne kadar okuyor, vermek istediği mesajları anlayıp, hayatımıza onların ne kadarını tatbik edebiliyoruz? Hepimiz için, hayati derecede önemli olan bu soru üzerinde; düşünüp, kafa yormak, sorgulamak ve oto kritik yapmak gerekir.

Değerli mü'minler,

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak" dan yarattı,

Oku! Senin Rabbin en cömert olanıdır.

Ö, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir."(1) buyurmaktadır.)

Peygamberimiz (s.a.v) ise; "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."(2) buyurarak ilme, okumaya teşvik etmiştir. Yine bir Hadis-i şeriflerinde : "Ey Eba Zer, sabahleyin evinden çıkıp Kur'an'dan bir ayet öğrenmen, senin için yüz rekât (nafile) namaz kılmaktan daha hayırlıdır."(3) buyurarak, Kur'an-ı Kerim okumanın, öğrenmenin nafile namaz kılmaktan daha faziletli olduğunu bildirmiştir.)

Değerli mü'minler,

Gözlerimizin aydınlığı, Rabbimizin bizlere birer lütfu ve emaneti olan çocuklarımız, yaratılış gayesine uygun bir biçimde yetiştirilmelidir. (Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımıza gerekli dini ve dünüveni bilgilere

(Camilerimiz, ibadet mekânları olmakla beraber, aynı zamanda dini eğitimin verildiği mekânlardandır. Okulların tatil olmasıyla camiler ve Kur'an kurslarında açılan yaz kursları, önemli bir dini eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılamaktadır.)

(Yaz Kurslarımızda, bir çocuğumuz veya gencimiz hayatı boyunca kendisi için gerekli temel dini bilgileri, Kur'an okumayı, abdest, namaz, oruç ve güzel ahlak gibi dini bilgileri öğrenme imkânı bulur. Yine bu Kurslarımız; vatan, millet, bayrak gibi milli ve manevi değerlere saygının; anne-baba ve diğer insanlara karşı sevgi ve saygının öğretildiği ve Peygamber efendimizin örnek hayatının anlatılarak çocuklarımızın hem dünya hem de ahiret mutluluğunun hedeflendiği terbiye ocaklarıdır.)

(Her yıl olduğu gibi bu yıl da 18 Haziran tarihinden itibaren iki ay süre ile çocuklarımız için camilerde ve müftülüklerimizin uygun gördüğü yerlerde Yaz Kur'an Kursları açılacak, 17 Ağustos 2012'de de sona erecektir.)

Değerli Kardeşlerim!

Kuran'ı öğrenmenin yaşı yoktur. Onun için de yaşımız kaç olursa olsun bu şerefe talip olmalıyız. Kız erkek ayrımı yapmadan bütün çocuklarımızı müftülüklerimizce açılacak olan Yaz Kur'an Kurslarına yönlendirelim. Onları Kur'an'la buluşturalım, tanıştıralım.

Yaz kurslarının amacı, geleceğimiz olan çocuklarımızın; güzel ahlaklı, ailesine, çevresine, vatanına, milletine, devletine ve bayrağına faydalı bireyler yetiştirmektir. (Hutbemi sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in güzel sözleriyle bitirmek istiyorum: "Çocuklarınıza güzel muamelede bulunun ve onları güzel terbiye edin."(4))

HAZIRLAYAN

: Mustafa GÜZEL

ÜNVANI:

HZ. ALİ CAMİİ İ.H.

(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

KAYNAKLAR:

1-Alâk Suresi 96/1-5

2-Buhari, Fezaili'l-Kur'an 21.

İL : K. MARAŞ
AY-YIL : Temmuz-2012
TARİH : 20.07.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا
وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا
(Furkan Sûresi, 25/67)

İSLAM'IN İSRAF'A BAKIŞI

Değerli mü'minler!

Genel anlamda İsrâf; herhangi bir konuda aşırı gitmek, haddini aşmak, meşru sınırların dışına çıkmak anlamlarına gelir. Bu açıdan bakıldığında; Omrün, gençliğin, vaktin, hatta sevginin bile israftan bahsedebiliriz.

Özel anlamıyla da israf dendiği zaman; yapılan gereksiz harcamalar, ekonomik anlamda savurganlık anlaşılır. Biz bu hutbemizi israfın özel anlamı üzerinde yoğunlaştıracamız.

Gereğinden fazla harcamaya ifrat; gereğinden az harcamaya da tefrit denir. İfrat ve tefrit zıt kutuplardır. İsrâfın zıddı cimriliktir. Bu iki şeyden cimrilik tefrit; israf ise ifrattır.

İsrâf ve cimriliğin arası itidaldır. İtidal; Bir şeyde veya halde ifrat veya tefrite düşmemek, vasat derece olmaktır. Dinimiz İslam, bir taraftan itidal ve tasarrufu emrederken; diğer taraftan da israf ve cimriliği yasaklamaktadır.

İyi ve has kulların niteliklerini açıklayan bir Ayet-i kerimede Rabbimiz: "Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır." (1) buyurmaktadır.

Büyük İslam Âlimi İmam-ı Gazâlî, cömertlik, cimrilik ve onun zıddı olan israfı şöyle tarif eder: "Dinin, adetlerin ve insanlığın gerekli kıldığı yerlere gerekli gördüğü ölçüde harcamak cömertlik, bu ölçülerin altına düşmek cimrilik, bunların üstünde harcamada bulunmak ise israftır." (2)

Muhterem mü'minler!

Harcamalarda dengeli olmanın ölçüsü meşru ihtiyaçlardır. Zamana, mekâna ve kişinin durumuna göre değişiklik arz eden ihtiyaçlar iyi belirlenmelidir. İhtiyacı

gidermeyen, yararsız ve gayr-i meşru harcamalar israftır.

Değerli M'minler!

Çöpe atılan ekmeklerden tutun da; kamu malları, tabi kaynaklar, elektrik, su gibi nimetlere varıncaya kadar her türlü israftan kaçınmalıyız. Doğal kaynaklarımızın israf edilmemesi, suyun boş yere akıtılmaması, lüzumsuz elektrik sarfiyatı yapılmaması ve bu gibi şeyleri yapanların uyarılması hem insani hem de İslami bir sorumluluktur. İraftan kaçınmak ve tutumlu olmak, nimetlere gösterilen fiili bir saygı ve şükürdür.

Kardeşlerim!

Yeryüzündeki hiçbir kaynak ve imkân sınırsız değildir. Yarınlarımızın huzur ve rahatı için ölçülü ve dengeli davranmak ve israfa sapmamak zorundayız. Kur'an'da Rabbimiz, "Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz! Allah, israf edenleri sevmez" (3) buyurur.

Hangi mü'min Allah'ın sevmediği bir kul olmak ister? Öyle ise bizi, O'nun rızasından uzaklaştıracak, O'nun sevgisinden mahrum bırakacak davranışlardan biri olan israf'ı hayatımızdan çıkaralım. Sahip olduğumuz her nimetten dolayı hesaba çekileceğimizi unutmayalım. Tüketirken sadece kendimizi değil, çevremizdekileri de düşünelim.

Hutbeme Sevgili Peygamberimizin bir hadis-i şerifi ile son vermek istiyorum: "Hiçbir kul, kıyamet gününde, ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne gibi işler yaptığından, malını nereden kazandı nereden harcadığından, vücudunu nerede yıpratıldığından sorulmadıkça bulunduğ yerdan kıpırdamaz." (4) Cumamız mübarek olsun.

HAZIRLAYAN: Halil İbrahim ARIKMERT
ÜNVANI: Kürtül Ksb. Kullar C. İmam Hatibi

(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

Kaynaklar

- 1: Furkan Sûresi: 25/67
- 2: İhya-ı Ulumuddin, 3/259-260
- 3: A'râf Sûresi 7/31
- 4: Tirmizi, Kıyamet, 1

İLİ :KAHRAMANMARAŞ

AY-YIL:Ağustos-2012

TARİH :03.08.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
(خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ
بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
(Tevbe, 9/103)

ZEKÂT VE FITİR SADAKASI

Muhterem Müminler!

İslam, sosyal yardımlaşmayı, çeşitli vesilelerle zenginlerin, yoksulları görüp gözetmelerini emretmiştir. Zenginlere zekât yükümlülüğü getirmekle de bu yardımlaşmayı sistemleştirmiştir. Zekât, en güzel bir sosyal yardımlaşma örneğidir.

(Kur'an-ı Kerim'de: "Onların (zenginlerin) mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır."(1) buyrulmaktadır. Ayet-i kerimede sözü edilen hak, zekât hakkıdır. Diğer bir ayette de: " Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir. "(2) buyrulmaktadır. Bu ayetlerden de açıkça anlaşıldığı gibi zekât, kişinin isteğine bırakılmış bir yardım değil, yoksulun zengininin malındaki hakkı ve zengininin yerine getirmek mecburiyetinde olduğu bir görevidir.

Değerli Kardeşlerim!

(Zekât kelime olarak; Temizlik, artma, arınma ve bereket, Istılâh olarak da; Nisap miktarı bir mala sahip olan bir müslümanın, malının belli bir miktarını, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de saydığı sekiz sınıftan birisine veya bir kaçına Allah rızası için vermesi demektir.) İslam'ın beş temel esasından ikincisi zekâttır.

(Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olması için Müslüman; akıllı, buluş çağına erişmiş olması ve hür olması; borcundan ve asli ihtiyaçlarından fazla nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Nisap, 80.18 gr. altın veya bunun karşılığıdır. Temel ihtiyaç maddeleri, insanın hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu şeylerdir. Bunlar, genel olarak, nafaka, oturulan ev, ev

eşyası, ihtiyaç duyulan elbise, borç karşılığı mal, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, binek taşıtları, ilim için edinilen kitaplar gibi eşyalardır.) Aslında asli ihtiyaçlar, zaman, muhit ve durumun değişmesiyle değişir.

(Bir malın zekâtı, kendi cinsinden verilebileceği gibi bedeli olan başka mallardan veya nakit olarak da verilebilir. En güzel olanı nakit olarak vermektir.) Ticaret mallarında zekât, elde edilen kâra göre değil, sermaye ve kârın toplamına göre verir. Bu durumda, sene başında nisâb miktarına ulaşmış olan ticaret mallarının sene sonundaki kıymetleri esas alınarak zekâtları verilir.

Değerli Kardeşlerim!

(Zekât verecek kadar zengin olan müslümanın fitir sadakası vermesi vaciptir. Buna kısaca "Fitre" denilir. Fitir sadakasının vacip olması için zekâta olduğu gibi malın üzerinden bir yıl geçmesi ve artıcı nitelikte olması şart değildir.)

(Fitre, Ramazan ayında fakirlere verilen bir sadakadır. Bayramdan önce verilmesi iyidir.) Bayram günü veya daha sonra da verilebilir. Dini ölçülere göre zengin olan kimse aile fertlerinin sayısına fitre verir.

(Diyaret işleri başkanlığımız tarafından bu yılki fitre miktarının en azı 8,50 TL olarak belirlenmiştir.) Bu miktar herkesin kendi imkânına göre verir. Aslında kişinin bir günde yiyecek-içecek için harcadığı miktardır. (Bir fakire birden fazla fitre verilebilir. Fitreyi verirken bunun fitre olduğunu fakire söylemek gerekmez. İçinden niyet etmesi yeterlidir.)

(Zekât hangi fakirlere verilirse fitre de onlara verilir. Bir özürden dolayı ramazanda oruç tutamayanlar, daha sonra da kaza etme imkânları da yoksa nisap miktarı mal veya paraya sahip iseler fitrelerini vermekle yükümlüdürler. Cenab-ı Allah yaptığımız yapacağımız bütün iyilikleri kabul eylesin!)

HAZIRLAYAN: Yakup YILDIRIM
ÜNVANI : K. Maraş İl Müftü Yard.

(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

KAYNAKLAR:

1- Zariyat, 19

2- Tevbe, 9/103

pili : GENEL
AY-YIL : EYLÜL 2012
TARİH : 28/09/2012

Hutbe

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَبَسَ وَتَوَلَّى (1) أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى (2) وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهَ يَرْكَبُ

(3) أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى (4)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ

وَأَعْمَالِكُمْ

YETER Kİ GÖNÜLLER ENGELLİ OLMASIN Kardeşlerim!

Bazı bedensel kusurları sebebiyle topluma katılmaktan çekinen ve bu yüzden çölde yaşamayı tercih eden, Zâhîr isminde bir sahâbî vardı. Zâhîr, Efendimiz (s.a.s)'e her gelişinde, yetiştirdiği ürünlerden hediyeler takdim ederdi. Zaman zaman pazardaki alışverişlerinde de Zâhîr'e yardımcı olan Peygamberimiz kendisini çok sever ona sürekli iltifat ederdi.

Bir gün Zâhîr, Medine pazarında çölden getirdiği ürünleri satarken, Efendimiz (s.a.s.), sessizce gelip Zâhîr'in gözlerini kapattı ve şakayla: "Bu köle satılıktır; almak isteyen var mı?" diye seslendi. Zâhîr, boynu bükük ve hüzünlü bir edâ ile: "Yâ Rasûlallah! Vallahi benim gibi değersiz bir köleye kuruş veren olmaz!" deyince; Peygamber Efendimiz: "Hayır! Sen, hiç de değersiz değilsin! Aksine Allah katında çok kıymetlisin!"¹ buyurdu. Şefkatiyle herkesi kucaklayan Rahmet Peygamberi, bu tavriyla asıl önemli olanın insanî değerlerle donanmak, her ne olursa olsun dünyada varoluşumuzun gayesini unutmamak olduğuna işaret etti.

Değerli Kardeşlerim!

Hepimiz bir imtihan dünyasında yaşamaktayız. İmtihan ise herkesin gücüne ve sahip olduğu nimete göredir. Adem (a.s) ile Havva annemizden günümüze kadar insanlık, türlü imtihanlara tâbi tutulmuştur ve kıyamete kadar da tutulacaktır. Kimileri maliyle, kimileri evladiyla, kimileri canıyla ya da fiziksel bir engelle denenir kulluk yolunda. Bu imtihan süreci sabır ve metanetle geçirilirse Rabbimiz tarafından vaat edilen nimetler bizim olacaktır.

Kardeşlerim!

Rabbimizin hikmeti gereği birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de engelli kardeşlerimiz bulunmaktadır. Gerek doğuştan, gerekse sonradan ortaya çıkan engellilik durumu çalışmaya, üretmeye, başarıya ve nihai hedefe ulaşmaya asla engel değildir. Engelli olduğu halde azimle, inançla kararlılıkla çabalayan ve tarihe adını yazdıran nice abide şahsiyetler vardır. Yeter ki insanların önüne engeller konulmasın. Yeter ki gönüller engelli olmasın, engel tanımasın.

Engelli olmak her ölçüde, her ölçüde...

Peygamberimiz, "Allah sizin görünüşünüze, malınıza, mülkünüze bakmaz; yalnızca kalplerinize ve amellerinize bakar."² buyurmaz mı? Dinimize göre asıl üstünlük, Allah'a yakın olmak ve insanlığa hayırlı hizmetler sunmakta değil midir? Elbette ki öyledir.

Kıymetli Kardeşlerim!

Dinimiz insanı, zübde-i kâinât ve eşref-i mahlûkât olarak görür.³ İlahi hikmetlerle dolu Yüce Kitabımızda ise, her türden insanın; sağlıklı ve hastaların, engelli ve sağlamların, inananlar ve inkarcıların, zenginler ve yoksulların, şükredenler ve nankörlük edenlerin, kadınlar ve erkeklerin, yaşlılar ve gençlerin tasviri hep birlikte zikredilir.

Yüce Kitabımızda, Musa gibi dilinde düğüm olanlar,⁴ evlat hasretiyle döktüğü yaşlar sonucu gözlerini kaybeden Yakup'lar vardır.⁵ Yakalandığı amansız hastalıktan dolayı biçare hale gelen fakat yine de isyan etmeden Rabbine sığınan Eyüp'ler vardır.⁶

Kerim Kitabımızda, gözleri görmeyen Abdullah ibni Ümmi Mektûm'u farkında olmadan incittiği için, âlemlerin Rabbi tarafından ikaz edilen Son Peygamberin hatırası vardır.⁷ O Peygamber ki, daha sonra o zâtı defalarca Medine'de kendi yerine vekil olarak bırakmıştır. Yine O Peygamber ki, ortopedik engeli bulunan Muaz b. Cebel'i genç yaşına rağmen vali tayin etmiştir. Bunları yaparken ise Efendimiz, fiziksel özellikleri değil, liyakati, aklı ve bilgiyi öncelemiştir.

Kardeşlerim!

Dinimiz, görmeyenin gözü, duymayanın kulağı, güçsüzün eli, konuşamayanın dili olmayı sadaka kabul eder. Buna mukabil, engelli birine engel olmayı, rahatsızlık vermeyi ise lanetler.⁸ Unutmayalım ki asıl engelliler aklını, gönülünü, kalp gözünü, elini, dilini bilgiye, şefkate, merhamete, hikmete ve ilahi gerçeklere kapayıp, insanlığını ayaklar altına alanlardır. Engelli pek çok kardeşimizin, engin gönül yapısıyla Allah katında çok değerli olabileceğini göz ardı etmeyelim.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, 1-7 Ekim tarihleri arasında kutlanan Camiler ve Din Görevlileri Haftası'nın bu seneki temasını "cami ve engelliler" olarak belirlemiştir. Başkanlık olarak, seksen beş bini bulan camilerimizin, engellilerimizin rahatça ulaşacağı ve ibadetini yapabileceği camiler olmasını amaçlıyoruz. Konuya hafta boyunca yoğun bir şekilde yer verecek olan Başkanlığımız, engelli kardeşlerimize yönelik toplumsal bilinçlenmenin oluşmasını hedeflemektedir. Bu vesileyle söz konusu haftanın hayırlara vesile olmasını, darda kalanlara rahatlık, hasta olanlara şifa vermesini Yüce Rabbimden niyaz ediyorum.

¹ Tirmizî, Şemâil, 104.

² Müslim, Birr ve Silâ, 34.

³ Tîn, 95/4.

⁴ Tâ-Hâ, 20/25-28.

⁵ Yusuf 12/84.

⁶ Enbiyâ, 21/83-84.

⁷ Abese, 80/1-4.

⁸ Ahmed b. Hanbel, V, 152-169; I, 317.

Abdullah Karim Khan Cawo
icai yardım toplanacak

İLİ : KAHRAMANMARAŞ
AY-YIL : EKİM-2012
TARİH : 19/10/2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ
الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا
يَغْتَبَ بََعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ
لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ
تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

GIYBET VE ZARARLARI

Değerli kardeşlerim!

İnsan, denen varlık madde ve manadan müteşkil bir varlıktır. İnsanın maddesi (bedeni) nasıl kanser, verem, tifo gibi birtakım hastalıklara maruz kalıyorsa; manası da yalan, iftira, riya, dedikodu, gıybet gibi birtakım manevi hastalıklara maruz kalabilir.

İnsanlar arasında kin ve nefrete sebep olan manevi hastalıklarımızdan biri de “*gıybet*” yani “*dedikodu*” dur. Peygamber Efendimiz (s.a.s), bir gün ashabına;

- “*Gıybet nedir, bilir misiniz?*” diye sordu.

Ashap:

- “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamberimiz (s.a.s):

- “*Din kardeşini, hoşlanmayacağı bir sıfatla anmandır.*” buyurdu. Bu arada ashabdan birinin:

- “Ey Allah’ın elçisi, eğer söylediğim şey din kardeşimde varsa ne olur?” demesi üzerine:

- “*Zaten söylediğin sıfat kardeşinde varsa onun gıybetini yapmış olursun, yoksa ona iftira etmiş olursun.*” buyurdu.⁽¹⁾

Netice olarak, bir Müslüman’ın gıyabında konuşulan şey onun hoşuna gitmiyorsa, hakkında konuşulanlar gıybet ve dedikodu olur. Bu da dinimizde haramdır.

Kur’an-ı Kerimde: “Arkadan çekiştirip duran, kaş, göz hareketleriyle alay eden kişinin vay haline” (2) buyruluyor.

Yüce Allah, Hucurat Suresi 12. ayet-i kerimde bu konu ile ilgili şöyle buyurmaktadır:

- “*Ey iman edenler! Su-i zandan şiddetle sakının. Çünkü su-i zan günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.*”⁽³⁾

Kardeşlerim!

Dedikodu ve Gıybet, insanlar arası ilişkileri bozar. Toplumun düzenini sarsar. Dostlukları ortadan kaldırır. Güvensizlik ve tedirginlik meydana getirir. İnsanların birbirlerine karşı önyargılı olmalarına sebebiyet verir.

Bu sebeple, insan onurunu zedeleyen, dargınlık ve düşmanlıklara sebep olan dedikodu, yalan, gıybet ve iftira gibi manevi hastalıklardan uzak duralım. Bunun kul hakkı olduğunu ve Yüce Rabbimizin kul haklarını affetmeyeceğini unutmayalım. Bizleri seven rabbimiz adına bu zararlı alışkanlıklarımızdan biran önce kurtulalım.

Hutbemizi Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in Sahih-i Buhari ve Sünen-i Tirmizi’de geçen şu hadis-i şerifleriyle bitirelim:

“Allah’a ve ahret gününe inanan ya hayır konuşsun yahut sussun.”⁽⁴⁾

“Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi; kişinin Müslümanlığının güzelliğindedir.”⁽⁵⁾

Hazırlayan:

Muharrem TOZAR - Sarayaltı Camii İ-Hatibi

(İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU)

KAYNAKLAR

- 1- Ebu Davut Terc. C. 5/25
- 2- Hümeze ,1
- 3- Hucurat, 49/12
- 4- Buhari, Edeb, 5672.
- 5-Tirmizî, Zühed, 11.

İLİ : K.MARAŞ
AY – YIL: KASIM 2012
TARİH :30 KASIM 2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
(وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالَّذِينَ إِخْسَانًا يُؤْتِي الْقُرْبَى
بِئْسَ الْجَارُ الْجُنُبُ وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينُ وَالْجَارُ ذِي الْقُرْبَى
وَالصَّاحِبُ بِالْجَنبِ وَابْنُ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا
يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا nisa:4/36)

İSLAMDA KOMŞULUK

Kıymetli Müslümanlar!

İslam toplumun maddi ve manevi bakımından denge ve ahenk içinde bulunmasını ve devam etmesini ister. Bunun için de Yüce Allah, Müslümanların birbirleriyle yardımlaşmalarını, dayanışmalarını teşvik etmiştir. Mutlu, huzurlu ve erdemli bir toplum oluşturma amacına ulaşmak, sıkıntı ve zorlukları atlatmak hususunda dayanışma içerisinde hareket eden ideal bir toplum oluşturmamız için komşuluk üzerinde ısrarla durur.

(Hz. Peygamber (s.a.s)'in "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, komşusuna iyilik yapsın" ² ve "Allah'a, âhiret gününe iman eden kimse, komşusunu rahatsız etmesin" ³ hadisleriyle de komşuluk üzerindeki hakları hatırlatıyor. Bize...)

Hâlbuki güzel koku satan kimseye benzeyen mü'min, başkalarıyla hoş geçinen ve başkalarının da kendisiyle hoşça geçindiği bir insan ve her yönüyle komşularının da huzur kaynağı olmalıdır.

(Cebrail (a.s)'in komşuya iyi davranma konusundaki tavsiyesi, Peygamber Efendimiz'i "Acaba komşular birbirine mirasçı mı kılınacak?" diye düşündürmüştü. ⁵ Bu tavsiyeyle vahiy meleğinin maksadı, komşuların birbirine akraba kadar yakın ve samimi olması gereğini vurgulamak, karşılıklı bir anlayış ve güven içinde bulunması icap ettiğini ortaya koymaktı. K. Kerimde de şöyle buyruluyor, Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşaya, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirli olan ve övünen kimseleri sevmez.)

Aziz Müminler!

Modern yaşam tarzının, kentleşme kültürünün bir sonucu olarak insanlar; "kalabalık içinde yalnızlık" sıkıntısını çekmektedirler. Büyük kentlerde ve toplumlarda artık komşuluk ilişkileri bitme noktasına geldiği gibi "komşusuzluk" hali yaşanmaktadır. Aile fertlerinden sonra en çok karşılaştığımız kimseler, komşularımızdır. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından insana aileden sonra en yakın sosyal çevreyi komşular teşkil eder. Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadise göre

komşuluk hakkı vardır.İki hakkı olan komşular: Müslümanlar (inanalar) ki, bunların hem komşuluk, hem de din kardeşliği hakkı vardır.Üç hakkı olan komşular: Akraba olan Müslümanlar ki, bunların hem komşuluk, hem din kardeşliği, hem de akrabalık hakkı vardır.)

Kıymetli kardeşlerim!

İnansın veya inanmasın, bizim gibi düşünsün veya düşünmesin, hangi dil, din, ırk, mezhep ve anlayışa sahip olursa olsun komşularımızla iyi ilişkiler kuralım. Onları hiçbir şekilde rahatsız etmeyelim. Onlarla iyi geçinme hususunda her türlü gayreti sarf edelim. (Allah'ın Rasulü (sav)buyuruyor ki: "Komşu hakları şunlardır: Hastalandığında, akraba veya yabancı gözetmeksizin ziyaret etmek, öldüğünde, (fakirse malla, zenginse) bedenle cenaze namazına katılmak, muhtaç bir komşu bir şeyi borç olarak istediğinde, ona borç olarak dilediği şeyi vermek, çıplak olana elbise giydirmek, başına bir musibet geldiğinde ona başsağlığı dilemek, Yemeğin kokusuyla onu rahatsız etmemek. Ancak pişirilen yemekten vermek. ikramların en güzeldir. Buyurdu.) (İmam Suyuti, Camiu's-Sağir)

Unutmayalım ki,

Komşu sadece yan hanede oturan insan değildir. Atasözü olarak ifade edilen "Komşu komşunun külüne muhtaçtır" sözü bu hususu çok güzel ifade etmektedir. Maddi veya manevi alanda her an kendisine ihtiyaç duyacağımız komşularımızla ilişkilerimizi İslam Dininin tavsiyelerine uygun hale getirmek hem dünya hayatımız, hemde ahiret mutluluğumuz için önemlidir; (olgun Müslüman, kimseye zararı dokunmayan, komşularına güven veren ve daima iyilik yapan kimsedir. Ne mutlu komşularıyla iyi ilişkiler içerisinde yaşayanlara...)

Hazırlayan: Muharrem TOZAR sarayaltı camii imam hatibi

K.MARAŞ İL HUTBE KOMİSYONU

Kaynak:

- 1- Nisa Suresi 4/36
- 2- Buhari - Tabarani
- 3- İmam-ı Suyuti Camiu's Sağir
- 4- Diyanet Dergisi

İLİ : K. MARAŞ
AY-YIL: ARALIK 2012
TARİH : 21.12.2012

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

الحديث: تَرَكْتُ فَيْكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكُمْ بِهِ
لَنْ تَضِلُّوا: كِتَابُ اللَّهِ وَسُنَّتِي

BİRLİK VE KARDEŞLİK

Yüce Dinimiz İslam, fert ve toplum hayatı için faydalı olanı emretmiş; zararlı olanı da şiddetle yasaklamıştır. Bu sebeple toplumun olmazsa olmazı olan sevgi, saygı, birlik ve kardeşliği emretmiş; bölücülüğü ve ayrımcılığı, kin ve düşmanlığı da yasaklamıştır.

(Bu husus Hucurat Suresi 10. ayetinde "Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'tan korkun ki esirgenesiniz." şeklinde dile getirilmiştir.)

Bu ayet-i kerimede Yüce Allah, insanlar arasında oluşabilecek olumsuzluk ve kırılganlığın düzeltilmesi görevini yine insanlara vermiştir.

İslam kardeşliği, kan kardeşliğinden daha yüce, üstelik bu kardeşlik evrensel olup kan kardeşliğinden daha da önemlidir.

Muhterem Müslümanlar!

Yüce dinimizin emrettiği İslam kardeşliğini yaşatamadığımızda, düşmanlar bize galebe çalarak kargaşa ortamını oluşturmakta ve huzur ortamını bozmaya yönelik teşebbüslerde bulunmaktadır. Aynı Allah'a, Kitaba, peygambere inanan, aynı kibleye dönen, aynı ilin, ilçenin, mahallenin ve ailenin bir parçası olan insanları kolayca bölüp birbiriyle karşı karşıya getirebilmektedirler.

Değerli Müminler!

Unutmayalım ki, tarih boyunca birbirleriyle didişen çatışan hep kaybetmiş; İstiklal savaşımızda olduğu gibi, birleşen, kucaklaşan, kaynaşanlar da hep muzaffer olmuşlardır. Bu bağlamda Enfal Suresi 46. ayette Mevla'mız bizleri bakın nasıl uyarıyor: "Allah ve Resulüne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz elden gider."

"Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez; Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez. Sen-ben desin efrad, aradan vahdeti kaldırı. Millet için işte kıyamet o zamandır."

Evet, ayrılık bizleri daha da parçalar ve öldürür, düşmanları güldürür.

Aziz Müminler!

İnanç esasları, birlik ve beraberlik gibi temel konularda toplum olarak yozlaşmaktan sakınmak durumundayız. Tarihte Siffin, Kerbela ve 24 Aralık 1978'de Kahramanmaraş İlimizde de sahnelenmeye çalışıldığı gibi bu fitne ateşinin birliğimizi parçalamaya, vahdetimizi bozmaya yönelik nice faaliyetlerin yaşanmış olduğunu görmekteyiz. Peygamberimizin, ümmeti için en fazla endişe ettiği konu da budur.

Bu olaylardan hiç kimse bir fayda temin edememiş; tam tersi zarar görmüştür. Niçin, öldürerek Kabil oluyor da cehennemi ve insanların beddualarını hak ediyoruz? Bize yapılan haksızlıklar karşısında hemen öldürücü alet yerine Habil gibi: "Ben, Âlemlerin Rabbinden korkarım." diyemiyoruz.)

Kardeşlerim!

Alevilik-Sünnilik gibi inanç bağlamındaki farklılıklarımızı, birbirimizin hayat hakkına tecavüz için haklı bir gerekçe olarak görmemeliyiz. (Muharrem ayında tüm ülkemizde olduğu gibi Kahramanmaraş'ta da Kerbela'yı anıp bu feci olayın faillerini hep birlikte kınamadık mı? Ehl-i Beyte olan sevgi ve saygımızı hep bir ağızdan haykırmadık mı?)

Hutbemizi Peygamber Efendimiz şu Hadis-i Şerifleriyle bitirelim:

"Benden sonra sapıklığa düşüp birbirinizi boğazlar hale gelmeyiniz. Size iki emanet bırakıyorum bu ikisine sınırsız sarılırsanız sapıklığa düşmezsiniz. Bu iki emanet Kur'an ve Sünnettir."

Öyle bir zaman gelecek ki, salih ameller azalacak, aç gözlülük çoğalıp fitneler artacak. Böyle bir zamanda Bahtiyar; fitneden kaçan, belalarla karşılaşınca da sabreden kimsedir. (Ebu Davut)

Muhammet GEVHER – İl Müftüsü

KAHRAMANMARAŞ - 11 OCAK 2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ أَصْلَابُ الْعِظَمَاءِ

الْحَدِيثُ: الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا

UMRE İBADETI

Değerli Müslümanlar!

İnancın hayata yansması olan ibadetlerimiz, Yüce Yaratıcı ile aramızdaki en sağlam ve en güzel bağıdır. İbadetler sayesinde biz Allah'a yaklaşıyoruz. Bizi Allah'a yaklaştıran ibadetlerden birisi de umredir.

Umre: belirli bir zamana bağlı olmaksızın ihrama girip Kâbe'yi tavaf etmek, safa ile Merve arasında sa'y yapıp tıraş olduktan sonra ihramdan çıkılarak yapılan bir ibadettir. Bütün ibadetlerde şart olduğu gibi umre ibadetine de ilk şart Allah rızası olmalıdır. Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de: "Hacı da, Umreyi de Allah için tamamlayın."¹ buyurmaktadır.

Muhterem Müminler!

Kul olarak hepimizin geçmişte bir takım eksikleri, hataları, günahları mutlaka vardır. Muhakkak ki bunları işlememiş olmayı çok isterdik. Ama bizim inancımızda ümitsizliğe kapılmak yoktur. Tövbe ederek günahlardan kurtulmak mümkündür. İşte manevi dünyamızda yeni bir pencere açmak, hayatımızda olumlu gelişmelere zemin hazırlamak, geçmişte içine düştüğümüz yanlışların ve günahların ağır yükünü atabilmek, kalben ve fikren arınmak ve hayatımızda tertemiz bir sayfa açabilmek için umre büyük bir fırsattır. Sevgili Peygamberimiz: "Umre, daha sonraki bir umreye kadar işlenecek günahlara kefarettir."² hadis-i şerifi ile bu müjdeyi bizlere vermiştir.

Günahlardan arınma isteğinin yanında, umre seyahatini bizim için önemli kılan başka bir hususta o kutsal mekânlara duyduğumuz özlemdir. Sevgili Peygamberimizin doğduğu,

kendisine ilk vahyin nazil olduğu, ömrünün elli yılını geçirdiği, her bir köşesinde hatıralarının hala tazeliğini koruduğu, ümmeti uğruna nice çileler çektiği, Medine'ye hicret ederken hüzünle geriye dönüp, "Ey Mekke! Senden ayrılmak mecburiyetinde bırakılmasaydım seni asla terk etmezdim." diye seslendiği şehirlerin başkenti Mekke'yi ziyaret etmenin, binlerce kilometre uzaklardan yöneldiğimiz Kâbe'ye dokuna bilmenin özlemini çekiyoruz. Aynı özlemi, her sokağında bir sahabe'nin selamını duyacakmış gibi olduğumuz, Sevgili Peygamberimizin mukaddes kabirlerinin bulunduğu nurlu Medine içinde duyuyoruz. İşte umre ibadeti ile bu özlemimiz birazcık olsun dinedektir. İnşallah muradımıza nail oluruz.

Değerli Kardeşlerim!

Diyanet İşleri Başkanlığımız sizi özlemlerinize ve hayallerinize kavuşturmak, bu yolculuk esnasında sizlere Kur'an ve Sünnet ışığında, bidat ve hurafelerden uzak, doğru bilgi ekseninde, deneyimli kadrosu ile rehberlik etmek için 2013 yılı umre sezonunu açmış ve kayıtlara başlamıştır. İmkânı olan kardeşlerimizin eş ve çocukları ile birlikte bu kutsal yolculuğa katılması ne kadar güzel olacaktır. Bu kutsal yolculuğa niyet edenleri şimdiden tebrik ediyor, sağlık ve huzur içinde ibadetlerini yapıp vatanımıza dönmelerini niyaz ediyor ve hutbemi Sevgili Peygamberimizin şu hadisi ile bitirmek istiyorum: "Beni vefatımdan sonra ziyaret eden hayatımda ziyaret etmiş gibidir."³

Muhterem İnsanlar!

06-12 Ocak tarihleri arası her yıl ülkemizde verem haftası olarak kutlanmaktadır. Uzmanlar bu hastalığın bulaşıcı etkisi sebebiyle; 15 günden daha fazla süren öksürük, kanlı balgam, gece terlemesi, ani zayıflama, halsizlik, göğüs ağrıları ve nefes darlığı gibi şikâyetleri olan vatandaşlarımızın vakit geçirmeden en yakın bir sağlık kuruluşuna giderek muayene olmaları gerektiğini bildirmektedirler. Kendimizin ve toplumun sağlığını tehlikeye sokmamak aynı zamanda dinimizin de bir emri olduğunu unutmayalım.

AKIN UTANGAN - Y.SULTAN SELİM
CAMİİ İMAM HATİBİ
İL HUTBE KOMİSYONU

Kahramanmaraş İli – 22 Şubat 2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

Suyuti, el-Camiu's-Sağır, 1/251

ALLAH'İ İNKÂRIN FERT VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ZARARLARI

Muhterem Müslümanlar!

Varlığı her şeyden daha açık olan Allah'ı yok saymak, inkâr etmek; bir insanın ve toplumun en büyük felaketidir. Cenab-ı Hakk: "Göklerin ve yerin yoktan var edicisi olan Allah hakkında şüphe olur mu hiç?"(1) diye buyurur.

Allah'ı inkâr etmek; üzerinde ve gök kubbesi altında yaşadığımız arzı ve semayı yok saymaktır, bu ise en büyük zulümdür. İnsan bu büyük zulmün cezasını hem dünyada hem de ahrette görecekler.

Kıymetli Mü'minler!

Eşrefi mahlûk olarak yaratılan insan, ancak iman sayesinde gerçek insan olur ve cennete girmeye ehil olur. Yoksa herhangi bir canlıdan farkı kalmadığı gibi daha da alçalabilir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de: "Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öyle kimseler yarattık ki, onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkınlırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır."(2) şeklinde hatırlatılıyor.

İşte potansiyel kabiliyetlerle, insan-ı kâmil ufkuna ulaşabilmesi için dünyaya gönderilen insan; bu donanımını iman ile işletmezse en büyük mahrumiyeti yaşar. Hz. Ebu Bekir ile Ebu Leheb arasındaki ayrışma noktası burasıdır. Birisi iman ve itaatle Siddık makamına yükseliyor, öbür ise inkâr ve isyan ile peygamberin amcası olmasına rağmen Allah tarafından lanetleniyor. "Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe girecektir.

olduğu halde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). "(3)

Aziz Kardeşlerim!

İnkâr, kişinin Rabbiyle bağını koparması, Allahın hıfzından kendisini emniyetsiz ve güvensiz bir atmosfere atmasıdır. Kendisini böyle başıboş ve emniyetsiz bir halde hisseden insanın mutlu olması ve topluma emniyet vermesi düşünülemez.

Ona göre dünya, güçlülerin keyif sürdüğü, zayıfların ezilmek zorunda olduğu bir mücadele sahasıdır. Böyle düşünen ve inanan insanlar imandan gelen emniyetten ve her şeyin sahibi ve idare edicisi Rahman ve Rahim olan Allah'a tevekkilden habersizdirler. Bu şekilde sadece nefsini düşünen kişileri Allah Teâlâ "Baksana şu kendi heva ve heveslerini tanrı edinen kimseye! Artık sen mi vekil olacaksın ona, işlerini sen mi yürüteceksin?"(4) diyerek yeriyor.

Kıymetli Mü'minler!

Bütün güzel ahlakın kaynağı imandır ve yine bütün kötü huyların başlangıcı imansızlıktır. Dünya-ahiret emniyeti imanda, huzur imanda, mutluluk imandadır. Küfür ve inkâr yolunda ise sadece kendini kandırmak vardır. Dünya ve ahiret hüsrânı vardır.

O halde değerli kardeşlerim!

Bize düşen, inkârdan ve inkâra düşüren hallerden uzak durmak, imanımızı kuvvetlendirmeye ve güzelleştirmeye çalışmaktır. En büyük şerefimiz de yüce Rabbimizi başkalarına sevdirmektir. Bu davranış ise bize Allah'ın sevgi ve rızasını kazandıracaktır. Çünkü Efendimiz aleyhisselam "Allah'ı kullarına sevdiren ki, Allah da sizi sevsin"(5) buyuruyor.

Cenab-ı Hakk cümlemize iman üzere yaşamayı ve rızasına nail olarak imanla ölmeyi müyesser kılsın.

Hutbeme Rasûlullah Efendimizin bir hadisi şerifiyle son veriyorum: "Son sözü Lâ ilâhe illallah olan kişi Cennet'e girer".(6)

HAZIRLAYAN: OSMAN ÖZKAN

UNVANI: Ekinözü İlçe Vaizi

Kaynakça

- 1- İbrahim Suresi, 10
- 2- A'raf Suresi, 179
- 3- Leheb Suresi, 1-5
- 4- Furkan Suresi, 43
- 5- Suyuti, el-Camiu's-Sağır, 1/251

KAHRAMANMARAŞ 08.03.2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ

أَزْوَاجًا لَتَسْكُنُوا إِلَيْهَا (Rum 21)

الْحَدِيثُ: خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ

İSLAM'IN KADINA VERDİĞİ DEĞER

Değerli Kardeşlerim!

İnsan Allah adına icraat yapmak ve yeryüzünü idare etmek üzere gönderilen kadın ve erkek cinslerinden oluşmaktadır. Bu her iki cinsinde kendilerine mahsus değerleri vardır. İslam Dini'nin tebliğcisi Hz. Peygamber (sav)'in şu hadisede kullandığı tarif kadına verilen değeri çok açık ifade etmektedir.

Hz. Peygamber (sav), Veda Haccı için Mekke'ye doğru yol alırken, kafilde Peygamber eşleri de bulunmaktaydı. Çölde ilerleyen develer, kendilerini yönlendiren Enceşe isimli Habeşli bir kölenin terennümleriyle coşup, onun güzel sesine ayak uydurmak için huzlanınca, üzerinde taşıdıkları hanımlar sarsılmaya ve düşme endişesi yaşamaya başladılar. O ana kadar Enceşe'yi zevkle dinleyen Hz. Peygamber, hanımların korkusunu hissedince derhal duruma müdahale eder. Enceşe'yi susturup, develeri yavaşlatmak için seslendiğinde kurduğu o nezaket yüklü cümle, Peygamberin düşünce dünyasında kadını nasıl konumlandığının açık ifadesidir. "Enceşe, aman kristalleri kırma, dikkatli taşı."(1)

Muhterem Müslümanlar!

İslam kadın erkekle birlikte "oku!" emrinin ilk muhatabı, el üstünde tutulması gereken bir emanet, güzel muameleyi hak eden bir eş ve ayakları altına cennet serilen bir annedir. Kadın kendi değerini varlık tarzından yani kadınlığından alan insandır. Kristal kadar narin, bir o kadar hassas ve nazlıdır.

Kur'an'ın, eşleri tanımlarken "onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz"(2) dediği gibi, Hz. Peygamber de eş olmanın tamamlayıcı, bütünleyici ve

destekleyici yönünü ön plana çıkarır. Kadın ve erkek Yüce Yaratıcının ifadesi ile birbirinin eksikliğini giderip açığını kapatan, bürüyüp koruyan birer örtü ya da elbise gibidir. İki eşin birbirine indirgenemeyen, birbirinde erimeyen ama birbirinden ayrı da düşmeyen birer varlık dünyasına sahip olduğunu kabul eden bir yaklaşımla "Kadınlar erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarısıdır."(3) buyurur. Bu bağlamda "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir."(4) ayeti manidardır.

Değerli Kardeşlerim!

Hz. Peygamber (sav), kendi aile hayatıyla tüm Müslümanlar için en güzel örnek olmuş ve Veda Hutbesi'nde bizlere şu tavsiyelerde bulunmuştur:

Ey İnsanlar!

"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Çünkü siz, onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve Allah'ın adıyla (nikâh kıyıp) onları kendinize helal kıldınız."(5)

"Kadınlara karşı yumuşak davranın ve onlara hayır tavsiyelerde bulunun. Onlara iyi davranmaktan başka hakkınız yoktur, yeter ki onlar açık bir çirkinlik, hayâsızlık işlemesinler. Dikkat edin! Sizin, hanımlarınızın üzerinde hakkınız vardır. Sizin hanımlarınız üzerindeki hakkınız, namuslarını muhafaza etmeleri ve hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmesine izin vermemeleridir. Dikkat edin! Hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onların gıda ve giyim ihtiyaçlarını güzelce karşılamandır."(6)

Değerli kardeşlerim!

Sevgili Peygamberimiz(sav) "Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davrananlarınızdır."(7) buyuruyor. Gelin hep birlikte Hz. Peygamber'in ifade ettiği gibi eşlerimize karşı hayırlı eşler olalım. Kadınların bize yüce Allah'ın bir emaneti olduğunu unutmayalım.

Songül ATEŞ İl Vaizi Hutbe Komisyonu

1-Buhari Edebiyatı

2-Bakara,2/187

3-Ebu Davud, Tahareet;94

4-Rum 30/21

5-Müslim, Hac;147

6-Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an,10

7-Tirmizi, Buhari

Kahraman Maraş, 26.04.2013.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ
وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَنْ سُؤَالِكَ.

HELAL KAZANÇ VE RİBADAN KORUNMA

Muhterem Müslümanlar!

Kişinin kimseye muhtaç olmadan hayatını sürdürbilmesi ve çocuk çocuğunun nafakasını temin edebilmesi için dinimizin belirlediği ölçüler dâhilinde çalışıp, helalinden kazanması dini bir görevdir. Helal işleri yapmak yasaklardan sakınmak, Yüce Yaratana karşı gösterilmesi gereken bağlılığın ve dindarlığın bir göstergesidir. Bu bağlamda Cenab-ı Hak alışverişi helal faizi haram kılmiştir.

Fazlalık anlamına gelen faiz; ödünç para alanın, aldığı parayı kullanmadan dolayı, ödünç verene ödediği fazla bedeldir. Bu kavram İslami kaynaklarda riba kelimesiyle ifade edilmiştir. Riba: "Mutlak Fazlalık" yani ana sermaye sabit olmakla beraber borçludan vadesine karşılık ve vadenin her defa uzatılmasına mukabil fazla paranın alınmasıdır.

Aziz Kardeşlerim!

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, faizi kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Ve Allah'tan sakının, umulur ki kurtulursunuz."¹

"Ey iman edenler mallarınızı batıl yollarla yemeyiniz. Ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaret müstesnadır."²

"Allah alışverişi helal faizi haram kılmuştur."
"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resûlüyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur."³

"Faiz yiyenler (kafirlerden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların «Alım-satım tıpkı faiz gibidir» demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmuştur. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar"⁴ buyrulmaktadır.

Veda haccında Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmutallib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız."⁵ buyurmuştur.

Ratîl-ü Ekrem (sav), "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yemiş değildir"⁶ buyurmuşlardır. Kendisine en temiz kazancın ne olduğu sorulduğunda da, "Kişinin kendi elinin emeği, bir de dürüst ticaretin kazancı"⁷ cevabını vermiştir.

Yine bir defasında Resûlullah, Tebuk dönüşünde Sa'd b. Muâz ile karşılaşarak tokalaşmış, ellerinin nasırlaşmış olduğunu görünce bunun sebebini sormuş, o da "Çocuk çocuğumun nafakasını temin için hurma bahçemde çalışıyorum" cevabını verince Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ın elini öpmüş ve: "İşte bu eller Allah'ın sevdiği ellerdir"⁸ buyurmuştur.

Bu hadislerde övgüyle sözü edilen çalışmayı, sadece tarlada, bağ ve bahçede bedenen çalışma şeklinde değil, helal olarak elde edilen her türlü, çalışma ve kazanç şeklinde anlamak gerekir.⁹

Muhterem Müminler!

İslam çalışarak ve meşru yollardan helal rızık kazanmayı emrederken faizi haram kılmuştur. Ayrıca iş ve ticari hayatta sermayenin riske katılmaksızın emeksiz kazanç demek olan faiz haksız kazanç temin etmenin başlıca yolları olan hırsızlık, gasp, rüşvet, ölçü ve tartıda hile, kumar haram kılınmış, zina gibi doğrudan haram işleyerek veya içki satımı gibi haramın işlenmesine yardımcı olarak gelir elde edilmesi yasaklanmıştır. Bu yollardan elde edilen gelirde değersiz ve hukuken korumasız mal kabul edilmiştir.

Değerli Kardeşlerim!

İslam bilginleri hem dini hem de hayat tecrübelerinden hareketle, haram lokma ile beslenen vücudun ibadet ve faaliyetlerinin faydasız ve verimsiz, gayri meşru yollara oluşturulan sermayenin, kazanç ve kârının bereketsiz olacağını, gayri meşru kazancın kişiye dünyada huzursuz ve mutsuz bir hayat ahirette de sıkıntılı bir hesaptan öte bir şey getirmeyeceğini ifade eder.

Bu konuda Efendimiz' (s.a.v.) in Hz. Ali (R.A.)'a öğrettiği şu güzel dua ile hutbemizi bitirelim: "Allah'ım! Bana helâl rızık nasip ederek beni haramlardan koru! Lütfünle beni senden başkasına muhtaç etme!"¹⁰

Mustafa SAYLAK - Eğitim Uzmanı
İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU

⁵ Ebû Dâvud, Büyü', 5.

⁶ Buhârî, "Büyü", 15: "Enbivâ", 37.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ، وَشَعْبَانَ، وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ

ÜÇ AYLAR VE REGAİP KANDİLİ

Muhterem Kardeşlerim!

(Bizlere sayısız nimetler lütfeden Rabbimize hamdolsun ki, yeniden bereketli bir iklimin, üç ayların neşesindeyiz. Bir yandan Recep ayına "avuşmanın sevincini yaşarken, diğer yandan 16 Mayıs Perşembe gününü Cumaya bağlayan gece Regaip kandilini idrak edecek olmanın heyecanını yaşıyoruz.)

Kıymetli Kardeşlerim!

(Kerim kitabımızda, "Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul. Ancak Rabbine yönel ve yalvar."¹ ayetiyle vurgulandığı gibi her ânımızı kıymetli bilip değerlendirmek ve rağbetimizi yalnız Allah'a yöneltmek, kulluğumuzun önemli bir esasıdır. Bu nedenle Regaip kandili ve üç aylar, hesaba çekilmeden önce kendimizi bir kez daha hesaba çekmenin gereğini hatırlatır bizlere. Her yıl büyük bir iştiyakla beklediğimiz bu feyizli zamanlar, kendi kendimize şu soruları yeniden sorma ve yaratılış gayemizi canlı tutma imkanı tanır: Zaman zaman dünyevî arzu ve ihtiraslarla yıprattığım gönül evimi tekrar imar edebilir miyim? Beni Allah rızasından uzaklaştıracak her türlü tutkumu dizginleyip, hesap günü kazançlı çıkabilir miyim? Rabbimin, "Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir."² hitabına mazhar olabilir miyim?)

Kardeşlerim!

Regaip, bizler için bereketli ve feyizli bir zaman diliminin habercisidir. Kur'an ayı Ramazan'a ilerlerken atılan önemli bir adımdır. Manevi bir mektep olan Ramazan'ı hakkıyla değerlendirebilmek

Üç ayların içinde yer alan kandillerden Regaip'te Rahmân'a yeniden ve tüm benliğimizle yöneliriz. Miraç'ta namazın önemini idrak ederiz. Berat'takendimizi hesaba çeker, af dileriz. Bu şuurla Ramazan'ı ve Kadir gecesini karşılar, kurtuluşumuz için vesileler ararız. Bu mevsimde Rabbimizin oluk oluk akan rahmetine gark olmak için çabalarız. İşte Peygamber Efendimiz (s.a.s)'in, "Allah'ım! Recep ve Şaban ayını bizim için mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır"³ şeklindeki duasının sırrı böylece tecelli eder.

Kardeşlerim!

Böyle mübarek vakitler kuruyan, çoraklaşan gönül dünyamıza bir bahar yağmurudur. Zaman zaman kendimizi kaybettiğimiz, gayesini unuttuğumuz sendelediğimiz hayat yolculuğunda, kulluk meşalesini tekrar alevlendireceğimiz müstesna zaman dilimleridir. (Geliniz, bu geceler vesilesiyle nefis muhasebesi yapalım. Hatalarımızdan tövbe edelim. Allah'ın gözetilmesini emrettiği akrabalık bağını gözetelim. Anne-baba hakkına riayet edelim. Yetimin başını okşayalım. İhtiyaç sahiplerinin yanında olalım, hayırdan yarışalım.)

Kurtuluşumuz için yalnız Allah'a güvenip, dayanalım. Kendimizi O'nun rızasına adayalım. Fani olana değil, Bâkî olana gönümüzü bağlayalım. Dünyada bir yolcu olduğumuzu unutmayalım. Dua ve münacatlarla acımızı itiraf edip, Yüce Mevla'nın huzurunda boyun bükelim ki üç ayların sonu hepimiz için gerçek bir bayram olsun.

Değerli Kardeşlerim!

(Bu mübarek zaman dilimini fırsat bilerek, aramızdaki çatışma ve kırılganlıkları, şahsi menfaat hesaplarını bir tarafa bırakalım. Yüce Dinimizin bizden istediği sevgi, saygı ve hoşgörü ortamının kurulması, birlik, beraberlik ve kardeşliğimizin güçlenmesi, insanî ve ahlâkî meziyetlerin yaygınlaşması için çaba sarf edelim.

Rabbimiz, bizleri Regaip'e kendisine rağbet eden, Miraç ile yücelen, Berat ile kurtuluşa eren, Kadrini idrak ederek Ramazanın sonunda cenneti hak eden kullarından eylesin!)

¹İnşirâh, 94/7-8.

²Fecr, 89/27-30.

³Ahmed b. Hanbel; Müsned, 1/259.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ

يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ.

YAZ KUR'AN KURLARI

Göz aydınlığı yavrularımızı bizlere bahşeden Rabbimize sonsuz hamd-ü senalar olsun! İnsanlığın yolunu aydınlatan bütün peygamberlere ve her konuda rehberimiz, örneğimiz Efendimize salât ve selâm olsun!

Kardeşlerim!

Bir kitap düşünün! İnsanlığı tevhide, sadece Allah'a kulluğa, ahlak ve fazilete çağırmaya, hak ve adaleti yüceltmeye, sevgi ve saygıyı yaymaya gelmiştir.

Bir kitap düşünün! İyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, hayır ile şerri fark etmeyi öğretmeye gelmiştir. Faziletin, hakkın yanında yer almak olduğunu göstermeye gelmiştir.

Bir kitap düşünün! Tüm insanlığı aklı kullanmaya, düşünmeye, okumaya, hakikati öğrenmeye, öğretmeye davet etmiştir.

Kardeşlerim!

İşte Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim böyle ilahi bir kitaptır. Bu nedenle zihinlerimizi ve gönüllerimizi hiçbir zaman bu yüce kitabın mesaj ve anlam dünyasından mahrum etmeyelim. Gerçek şu ki; bizler Kur'an-ı Kerim'e yöneldikçe, onun emir ve yasaklarına itaat ettikçe o bize bütün kapılarını, ufuklarını cömertçe açacaktır. Bizi insana huzur ve mutluluk veren mana saraylarında ağırlayacaktır.

Değerli Kardeşlerim!

Yavrularımızın da Kur'an'ın bu mana saraylarıyla tanışmaları ve buluşmaları için büyük bir fırsat olan zaman dilimindeyiz. Bilindiği gibi bir eğitim-öğretim yılının daha sonuna gelmiş bulunmaktayız. Ancak çocuklarımıza karşı sorumluluklarımız devam etmekte... Yaz döneminde bizlere düşen önemli bir görev ve sorumluk vardır. O da yarınlarımızın teminatı çocuklarımızın dinî

eğitimlerini en iyi şekilde almalarını sağlamaktır. Her yaz döneminde bütün camilerimizde yaz Kur'an kursları düzenlenmektedir. Bu yıl da 24 Haziranda başlayacak olan bu kurslarda çocuklarımız Kur'an-ı Kerim'i tanıyıp öğrenecekler. Kelime-i şehadet, kelime-i tevhidi öğrenecekler. Rabbimizi tanıyıp bilecekler. Peygamberimizin örnek hayatını, inancımızı, ibadetlerimizi, abdesti, namazı, zekâtı, haccı, orucu öğrenecekler. İnsanî ve ahlâkî erdemleri, sevgiyi, saygıyı, doğruluğu, dürüstlüğü öğrenecekler. Paylaşmayı, yardımlaşmayı, dayanışmayı, merhameti, kardeşliği, birlik ve beraberliği öğrenecekler. Camiyle, cemaatle, mihrapla, minberle, kürsüyle, maneviyatla buluşacaklar.

Kıymetli Kardeşlerim!

Yaz Kur'an kursları, evlatlarımızın dinimiz İslâm hakkında doğru bilgi elde etmeleri için önemli bir fırsattır. Onların kendileriyle ve toplumla barışık iyi birer insan olarak yetişmeleri için atılan çok önemli bir adımdır. Bu kurslar, yavrularımızın kimliklerinin inşası, özgüvenlerinin yüksek olması, gençlik çağlarında yanlış telkinlerden korunmaları ve manevî anlamda beslenmeleri açısından son derece mühimdir.

Kardeşlerim!

Çocuklarımızı Kur'an-ı Kerimle buluşturmak, hem görevimiz hem de evlatlarımıza bırakacağımız en güzel mirastır. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s), **"Hiçbir anne-baba çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir miras bırakamaz."**¹ hadisiyle bu gerçeği ifade etmiştir. Bu kutlu müjdeye mazhar olabilmek için **"Gel, bu yaz Kur'an'ı gönlüne yaz"** sloganıyla göz aydınlığı yavrularımızın yaz Kur'an kurslarına katılmasına öncülük edelim. Bu kursları akraba ve komşularımıza duyuralım.

Yavrularımızı cami ile buluşturalım. Bırakın camilerde koşsunlar, yaramazlık yapsınlar, gürültü çıkarsınlar. Bundan mutluluk duyalım. Onları hoş görelim, zihin ve gönül dünyalarında güzel hatıralar bırakalım. Tıpkı Efendimiz gibi onlarla birlikte namaz kılalım, saf tutalım, kendilerine her zaman sevgi dolu bir kalple bakalım.

Hutbemi, Kur'an'a gönül veren bahtiyarlara, Rabbimizin şu müjdesini vererek bitirmek istiyorum.

"Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler."²

¹ Tirmizî, Birr ve Sıla, 33.

² İsrâ, 17/9.

Kahraman Maraş, 05.07.2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

RAMAZAN-I ŞERİF VE ORUÇ

Muhterem Müslümanlar!

Ayların sultanı Mübarek Ramazan-ı şerife yaklaşmanın heyecanı içindeyiz. Rabbimizden bizi bu faziletli aya ulaştırmasını temenni ediyoruz.

Ramazan ayının fazilet ve bereketinin sebebi, Müslümanlar için yol gösterici olan Kur'an-ı Kerim'in bu ay içerisinde indirilmeye başlanmış olmasıdır. Nitekim Ayet-i Kerime'de şöyle buyrulur: "İnsanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batıl birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayı..."¹

Aziz Kardeşlerim!

Oruç, sabah imsak saatinden başlayarak akşam vaktine kadar kişinin yemekten, içmekten ve karıkoca arasındaki cinsi münasebetten uzak kalmasıdır. Böylece Müslüman nefsinin arzuladığı bir takım zevkleri Allah rızası için terk eder, nefsini terbiye eder. Açlık da dâhil olmak üzere Allah yolunda her türlü gayret ve fedakârlığa hazır olduğunu ifade eder. Hadis-i Şerifte Peygamberimiz (sav) Ramazan orucunun büyük faziletini şöyle açıklar: "Kim, inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır."² Diğer bir Hadiste ise şöyle buyrulur: "Allah rızası için bir gün oruç tutan kimseyi Allah Teâlâ, bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutar."³

Başka bir Hadiste ise Peygamber efendimiz şöyle buyurur: "Oruçlu için iki sevinç vardır. Biri iftar vaktindeki sevinci, diğeri de (orucunun mükâfatını almak üzere) Ahirette Rabbine kavuştuğu andaki sevincidir."⁴

Değerli Kardeşlerim!

Yüce Allah orucu hem bize hem de bizden önceki ümmetlere farz kıldığını şu ayetle bildirmektedir. "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."⁵

Allah'a Karşı gelmekten sakınmak yani Allah'ın emirlerini hakkıyla yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak, yanlış yapmamaya, nefsini günden korumaya⁶ özen göstermektir. Her yönüyle yaşantımızı Allah'ın çizdiği istikamette tutmaktır.

Müslüman kişi, oruç ile "takva"ya ulaşmaya çalışmalıdır; sadece midesiyle değil, bütün azalarıyla oruç tutmalıdır; öfkesini yenebilmeli, eline, diline, gözüne, kulağına, kalbine, düşüncesine sahip olabilmelidir. Yalanı, gıybeti, onun bunun arkasından konuşmayı, insanlar arasında laf getirip götürmeyi bırakmalıdır. İnsanları aldatmamalı, haramdan sakınmalı, hak ve hukuka riayet etmelidir.

Değerli Kardeşlerim!

Oruç tutarak bir takım nimetlerden mahrum kalan kişi, Yüce Rabbinin vermiş olduğu nimetlerin değer ve kıymetini daha iyi anlar. Nimetin kıymetini bilen kimse, nimetin asıl sahibine şükretmenin gerekliliğini idrak eder.

Yine oruç, aç kalmanın nasıl bir duygu olduğunu bize öğretir. Fakirin, muhtacın ve unutulmuşların halini hatırlatır ve kişinin onlara şefkatle yönelmesine vesile olur.

Değerli Müslümanlar!

Sonuç olarak oruç, sadece aç ve susuz kalmak değildir. Peygamber Efendimizin ifade ettiği gibi, Yüce Allah'ın, insanların aç ve susuz kalmasına ihtiyacı yoktur.⁷ Önemli olan Allah'ın emrine uyarak Onun rızasını ve affını kazanmaktır. Peygamberimizin, "Bu ayın başı rahmet, ortası mağfiret ve sonu da ateşten kurtuluştur"⁸ buyurduğu gibi, rahmete, mağfirete ve ateşten kurtuluşa ihtiyacımız vardır.

Bize düşen, orucu hakkıyla tutmaktır. Bu mübarek günlerde bizi Rabbimize yaklaştıran **teravih gibi nafil** ibadetlere koşmaktır. Her türlü çalışmamızın hesabını yapmaktır. Nerede bir Kur'an Meclisi, bir ilim meclisi yahut da bir hayırlı faaliyet varsa oraya koşmak, Allah'ın rızasını umarak Ramazan-ı Şerifi ihya etmenin niyet ve azmi içinde olmaktır. Yine bize düşen Ramazan'ın her gecesini ihya ederek bin aydan hayırlı olan Kadir gecesini de hakkıyla idrak etmektir.

Bu sene ilk Ramazan Orucunu **9 Temmuz Salı günü** idrak edeceğiz. Allah-u Teâlâ bizi, anlamını idrak ederek oruç tutan, bu fazilet dolu gün ve geceleri en güzel şekilde değerlendiren salih kullarından eylesin.

Kamil GÜL- Nurhak İlçe Vaizi

Redaksiyon: İL HUTBE KOMİSYONU

¹ Bakara, 2/185.

² Buhari, Siyam, 6.

İLİ : GENEL
TARİHİ: 23.08.2013

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَزْوَاجُ
الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ".

İNSANIN KATLİ, İNSANLIĞIN KATLİDİR

Muhterem Kardeşlerim,

Okuduğum ayet-i kerimde Rabbimiz: "Kim, bir cana kıymamış ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir insanı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir." (Mâide, 5/32) buyuruyor. Bir başka ayette de Rabbimiz: "Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." (Nisâ, 4/93) buyuruyor.

Okuduğum hadis-i şerifte ise Peygamber Efendimiz (sas): "Allah katında dünyanın yok olması, bir Müslümanın öldürülmesinden daha hafiftir." (Tirmizî, Diyât, 7) buyuruyor.

Kardeşlerim,

Kur'an-ı Kerim'in ve Sevgili Peygamberimizin bu mesaj ve uyarılarına rağmen ne yazık ki öldürme ve katletme günahına bugün en çok İslâm coğrafyasında şahit olmaktadır. Bütün dinler öldürmeyi lanetlerken, cana kıymayı en büyük cürüm ilan ederken yine de bütün dinlerin mensupları kendilerine öldürmek için bahaneler bulmuşlardır. Ne yazık ki bu biz Müslümanlar için de böyle olmuştur. Bir çiçeğe, bir karıncaya, bir kediye bile şefkat ve merhametle emredilen Müslümanlar dahi öldürmek için bahaneler uydurdular. Bu sebeple bugün İslâm coğrafyasının hemen her tarafında kan ve gözyaşı akmaya devam ediyor. Gün geçmiyor ki bir kan ve gözyaşı haberi duymayalım. Saltanat ve hükümlanlık ihtirası, güç ve iktidar tutkusu, baskı, zorbalık ve zulüm, şiddet, terör ve çatışma, ölüm, öldürme ve katliam hadiseleri her tarafta dehşet saçıyor. Yüreklirimiz kan ağlıyor. Yangınlarla kasıp kavruluyoruz. Dua etmekten başka bir şey gelmiyor elimizden. Yere düşen her damla kan, mazlûmun gözünden dökülen her damla gözyaşı, zihin ve gönül dünyamızı param parça ediyor. Duygularımız köreliyor. Hislerimiz ölüyor. Aklımız tutuluyor. İnsanlığımızdan utanıyoruz.

Aziz müminler,

Yeryüzünde ilk cinayeti, Âdem aleyhisselâmın oğlu Kabil işledi. Hem de yanı başımızda Şam'da, Dimişk'ta Kasyun tepesinde. Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürdüğü günden bugüne Kabil'in yolunu takip edenler hiç azalmadı. Hep aynı suç işlendi. Hep aynı günahla kirlendi insanlık. Katiller ve zalimler hiçbir zaman kana doymadılar. Hep en temel insan hakkı olan hayat hakkına kastettiler. Sürekli cana kıydılar. Kadın, bebek, çocuk, yaşlı demeden mazlûmları ve masumları katlettiler. Vahşetleriyle dünyayı kan gölüne çevirdiler. Sadece geçtiğimiz yüzyıl boyunca milyonlarca insan katledildi. İnsanlık, iki büyük dünya savaşı gördü. Nice işgaller, nice sürgünler, nice katliamlar yaşandı. İnsanlar, ne yazık ki kardeş olduklarını, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın çocukları olduklarını, canı verenin de alının da Allah olduğunu unuttular. İnsan insanın kurdudur

nimetini, teknolojiyi, ilmi, fenni daha fazla can alabilmek ve toplu bir şekilde kitleleri imha edebilmek için fırsat bildiler. Biyolojik, kimyasal ve nükleer her türlü silahı ürettiler. Acımasızca bu silahları kullandılar. Silah tüccarları, silah satabilmek için nice çatışmalar çıkarttı. Nice düşmanlıklar üretti. Irkçılık uğruna nice hayatlar soldu. Sömürgecilik uğruna nice canlar yok oldu. İşgallerle nice hayatlar son buldu. Saltanat ve hükümlanlık uğruna nice masum insanların üzerine kurşun yağdırıldı. Dizginlenemeyen ihtiraslar, kin ve nefret yüzünden nice katliamlar yaşandı. Terör sebebiyle nice anaların yürekleri dağıldı. Törelere uğruna nice ocaklar söndü. Kan davalarında nice aileler yok oldu. Mafyalar haksız yere nice canlara kıydı. Nice büyük insanlar faili meçhul cinayetlerle katledildi. Yeryüzünde hep can pazarı yaşandı.

Evet, kardeşlerim, bugün de dünyamızda bir can pazarı yaşanıyor. Bir yanda kana susamış Kabiller, diğer yanda masum Habiller... Ancak unutmayalım ki onların yanında "Öldürmeyeceksin!" diye emreden Musalar, cana kıymayı yasaklayan İsalardan da var. Masum bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmeye eşdeğer olduğunu duyuran İslâm Peygamberi var. Bir insanı yaşatmanın bütün bir insanlığa can vermek olduğunu müjdeleyen, insanları öldürmekle değil, yaşatmakla mükellef kılan dinimiz var. Yaşatmak, ağlayanın gözünün yaşını silmektir. Aç olanı doyurmak, susuzları suya kandırmak, olmayana vermektir. Düşene el uzatmaktır yaşatmak. İnsanların haliyle hâllenmek, derdiyle dertlenmek, yaralarına merhem olmaktır. Mazlûmların yanında yer almak, zalimin zulmüne karşı koymaktır. Şüphesiz insan, öldürerek değil, yaşattıkça insanlığının farkına varır.

Değerli müminler,

Hepimiz, can taşıyan her varlığa merhamet etmekle sorumluyuz. Bizler, Merhametlilerin en merhametlisinin kuluyuz. Bizler, hayvanlara dahi merhameti cennete girmeye vesile sayan bir peygamberin ümmetiyiz. Dinimiz insanın arkasından konuşmayı bile yasaklamışken, müslümanım diyen müslümanı/insanı arkasından nasıl vurabilir? Onun üzerine nasıl kurşun yağdırabilir? Canına nasıl kastedebilir? Ellerine en mukaddes varlığın kanını nasıl bulaştırabilir? Akan kanlara, yanan yüreklerle, dünyanın dört bir yanından yükselen mazlûmların âhına nasıl sessiz kalabilir? Bu ağır yükü taşımaya nasıl cesaret gösterebilir? Bu günaha nasıl ortak olabilir?

Değerli müminler,

Bizler, yapılan zerre kadar iyiliğin de kötülüğün de karşılıksız kalmayacağı ahiret gününe inanan müminleriz. İnanıyoruz ki, insanları öldürenler de muhakkak bir gün ölümü tadacaklardır. Habillerle birlikte Kabiller de huzura varıp hesap vereceklerdir. İşte o günün şiddetinden bu mübarek günde bu mübarek mekânda bizler Rabbimize sığınıyoruz. O'na el açıp diyoruz ki, "Rabbimiz bizleri İslâm'ı doğru anlayıp doğru yaşayanlardan eyle. Bizleri öldürenlerden değil, yaşatanlardan eyle, can alanlardan değil, cana can katanlardan eyle. Bizleri birbirimize can yoldaşı eyle. Bizleri insanlığını unutanlardan değil, insanca yaşayanlardan eyle, şu anda dünyanın çeşitli yerlerinde yaşama savaşı veren kardeşlerimize rahmetinle, nusretinle

KAHRAMANMARAŞ, 13.09.2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ، بَلَغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ

GAZİLİĞİN MANA VE ÖNEMİ

Kıymetli Müminler!

Tarih boyunca vatan savunmasına büyük önem veren ecdadımız, canlarını ve mallarını Allah yolunda feda etmekten çekinmemişler, savaş meydanlarında kahramanca mücadele etmişlerdir. “Ölürsem şehit, kalırsam gazi” anlayışıyla fethettikleri topraklar üzerinde İslam Dininin güzelliklerini insanlar arasında yaymış ve böylelikle farklı ırk, dil ve dine sahip olan insanların birlikte yaşayabildikleri büyük medeniyetler kurmuşlardır.

“Müminlerden öyle erler vardır ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirdiler; kimi adağını ödedi (canını verdi), kimi de beklemektedir; (verdikleri sözü) hiçbir şekilde değiştirmediler”¹ ayetinde de ifade buyrulduğu gibi, Dinimizi, vatanımızı ve özgürlüğümüzü korumak için Allah yolunda savaşlara katılan askerlerimizin de bir kısmı şehadet şerbetini içerek Rablerine kavuşmuş, hayatta kalanlar ise büyük zaferler elde ederek şanlı bayrağımızın gökyüzünde dalgalanmasını sağlayan gaziler olarak şerefle evlerine dönmüşlerdir.

Muhterem Müslümanlar!

Yüce Allah, bütün varlıklarını ortaya koyarak savaşan mücahitleri cennetle müjdelemiş ve şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşsınlar, öldürsünler ve ölsünler. Allah bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak vadedmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O halde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte bu, büyük başarıdır.”²

¹ Ahzâb, 33/23

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) de; “Bir kimse Allah yolunda şehit olmayı samimi olarak gönülden isterse, yatağında ölse dahi Allah onu şehitler derecesine ulaştırır”³ buyurarak, kendilerine savaş meydanlarında şehitlik mertebesi nasip olamayan gazilerimizin yataklarında ölseler dahi niyetleriyle şehitlik mertebesine ulaşacaklarını bizlere haber vermiştir.

Değerli Kardeşlerim!

Dinine, vatanına, namusuna göz dikenlere karşı savaşıp dünya tarihine geçen ecdadımız Kahramanmaraş’ımızda kalede Fransız bayrağı dalgalanırken Ulu Cami’de Cuma namazını kılmamış, kendi bayrağını göklerde dalgalandırdıktan sonra Allah’ın huzurunda özgü bir millet olarak ibadetini yerine getirmişlerdir.

Malazgirt, Kosova, Çanakkale, Dumlupınar, Sakarya, Kore ve Kıbrıs ile sair vatan sathında canla başla mücadele eden kahraman ecdadımıza, şehit ve gazilerimize layık birer vatan evladı olarak; ülkemiz maddi ve manevi yönden kalkındırmak nesillerimizi din, vatan, bayrak gibi kutsal değerler bilen bireyler olarak yetiştirmek için çalışmak bizlerin de en önemli hedefi olmalıdır.

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüleri sanma. Bil’akis onlar Rableri katında diridirler. Öyle ki, Allahın lutf-ü inayetinden, kendilerine verdiği şehidlik mertebesi ile hepsi de şâd olarak cennet ni’metleriyle rızıklanırlar. Arkalarından henüz onlara katılamayan şehid dindaşlar hakkında da: Onlara hiç bir korku yoktur. Onları mahzun da olacak değillerdir” diye müjde vermek isterler”⁴ ayetinin işareti ile hayatta oldukları bildirilen şehitlerimize Allah’tan rahme diliyor, gazilerimize de “19 Eylül Gazileri anma günü” münasebetiyle hayırlı ve huzurlu bir ömür niyaz ediyoruz.

İL MÜFTÜLÜĞÜ HUTBE KOMİSYONU

³ Müslim, İmare, 46, hadis no: 1909

⁴ Ali İmran, 3/169-170

Kahramanmaraş, 11.10.2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

«مَنْ كَانَ لَهُ سَمَةٌ، وَلَمْ يُنْعِشْ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مُمْلَنًا»

HZ. İBRAHİM VE KURBAN

Muhterem Müminler!

Allahu Teâlâ'nın kendisine dost edindiği Hz. İbrahim (a.s.), ulu'l-azm diye nitelendirilen büyük peygamberlerdendir. Nemrut'un krallık yaptığı bölgede yaşarken peygamberlik görevini yerine getirmek için ailesini ve kavmini Allah'ın dinine davet etmiştir. Bu tebliğ mücadelesinden olumlu sonuç alamayan Hz. İbrahim (a.s.), Nemrut'un kendisi için hazırlattığı büyük bir ateşe atılmıştır. "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol"¹ ayetinde bildirildiği üzere bir mucize eseri olarak Allah'ın yardımıyla yanmaktan kurtulmuştur.

Hiz. İbrahim (a.s.), eşi Sare hanım, yeğeni Lut (a.s.) ve diğer adamlarıyla birlikte Nemrud'un ülkesini terk ederek önce Harran'da, ardından Ürdün'de bir süre kalmış, oradan Mısır'a gitmiş, daha sonra Filistin diyarına dönmüştür. Yaşı bir hayli ilerlemiş olduğu ve hiç çocuğu bulunmadığı için Allah'tan salih bir oğul istemiş; kendisine önce Hz. İsmail (a.s.) ve daha sonra İshak (a.s.) verilmiştir.

Muhterem Kardeşlerim!

Hiz. İbrahim (a.s.), oğlu İsmail'i rüyasında kurban ettiğini görmüş ve bunu kendisine bildirmiştir. Cenabı Allah bu olayı bizlere Saffat suresinde Şöyle haber verir: "Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, sana emredilen şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Nihayet her ikisi de Allah'ın emrine boyun eğip, İbrahim de onu kurban etmek için yüz üstü yere yatırınca ona şöyle seslendik: "Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfalandırırız. Bu apaçık bir imtihandır. Biz, İbrahim'e büyük bir kurbanlık vererek İsmail'i kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selam olsun.""²

Değerli Müslümanlar!

Âdem (a.s.)'in oğulları Habil ve Kabil'in

uygulaması, insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde olsa da bütün dinlerde yer almıştır. Peygamberimiz (s.a.v.); "Kim imkânı olduğu halde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın"³ buyurarak kurban kesmenin dinimizdeki önemini bizlere bildirmiştir.

Kurban ibadetinin meşruiyetinde âlimlerimizin ittifakı bulunmaktadır. Bir kimsenin kurban kesmekle yükümlü sayılması için; Müslüman, akıl-baliğ, mukim ve dinen zengin olması şart koşulmuştur. İslam dinine göre; zekât, fitır sadakası ve kurban gibi mali yönü bulunan ibadetlerle yükümlü olmak için dinin belirlediği asgari zenginlik ölçüsüne ulaşmış olmak gerekir. Dinen asgari zenginlik ölçüsü olarak belirlenen bu miktara "nisab" denir. Kurban kesmeyi vacip kılan nisab miktarı, zekâtta ve fitır sadakasında aranan zenginlik ölçüsüyle aynı olup kişinin borçları ve asli ihtiyaçları dışında 80.18 gr. altına, ya da buna denk bir paraya veya mala sahip olmasıdır. Ancak Kurban nisabında zekâtta olduğu gibi bir yıl devam eden bir zenginlik şartı aranmamıştır. Bayram günlerine ulaşan kişinin o günlerde bu zenginliğe sahip bulunması, kurban kesme yükümlülüğü için yeterli görülmüştür.

Aziz Müminler!

Kurban; toplumda kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar. Sosyal adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Özellikle et satın alma imkânı bulunmayan veya et almaları çok sınırlı olan fakirlerin bulunduğu ortamlarda kurbanın bu rolünü daha belirgin bir biçimde görmek mümkündür. Kurban ibadeti, dinen zengin sayılan kişilere, malını Allah için harcayarak yardımlaşma ve paylaşma yolunda alışkanlık kazandırır, onları cimrilik hastalığından, dünya malına tutkunluktan kurtararak, fakir olan Müslümanların sevinmelerine ve şükretmelerine vesile olur.

Kurban ibadetinin yararı, sadece sosyal dayanışma ve mali yardıma indirgenemeyeceği, her ibadetin öz ve biçim olarak ayrı anlam ve hikmetlerinin bulunması nedeniyle kurban yerine başka bir ibadetin ikame edilmesi, mesela kurban parasının dağıtılması, fakirlere gıda yardımı yapılması dinen uygun değildir.

Değerli Kardeşlerim!

Peygamberimiz Hz Muhammed (s.a.v.)'in hayatında bizzat uyguladığı kurban ibadetini ihmal etmeyelim. Dini ölçülere göre maddi zenginliğimiz varsa, kurban satın alarak veya Diyanet İşleri Başkanlığımızın "vekâletle kurban kampanyasına" katılarak bu güzel ibadeti yerine getirelim.

Hutbeme Şu ayet mealıyla son veriyorum: "Kurbanların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız ulaşır."⁴

Davut Polat

İL: Kahramanmaraş
TARİH 29.11.2013

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ

NAMAZLA GÜNAHLARDAN ARINMAK

Muhterem Müminler!

İmandan sonra en faziletli amel sayılan¹ ve kelimeyi şehadetten sonra İslam'ın en önemli rükünü olan namaz aynı zamanda mükemmel bir duadır. Belli davranışlar ve özel rükünlerle Allah'a kulluk etmenin ifadesi olan namazın dış görünüşü bir takım hareketler ve zikirlerden ibaret olmakla birlikte gerçek mahiyeti yaratıcıya yakarmak, O'nunla konuşmak ve O'na yakınlaşmaktır.

Namaz, kişinin bedeni, dili kalbi ve bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi halidir. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadisinde; "İşin başı İslam, direği namaz, zirvesi cihattır"² buyurmuş ve namazın en önemli rükünü durumundaki secdeyi de kulun Allah'a en yakın olduğu hal olarak nitelendirmiştir.³

Değerli Kardeşlerim!

Kur'an-ı Kerim'de kurtuluşa eren müminlerin vasıfları sayılırken namazda huşu duyma özelliği de zikredilmiştir.⁴ Namazı huşu içinde kılmak; kulun Allah'ın huzurunda olduğu şuuruna varıp O'nun büyüklüğünü kalpte hissederek bu ibadeti yerine getirmesi demektir.

Bütün ibadetlerin esasını teşkil eden Allah'ı zikrin en güzel şekli namazdır. Nitekim bir ayette; "Beni anmak için namaz kıl"⁵ buyurulmuştur. Günün belirli vakitlerinde yerine getirilmesi gereken namaz, günlük hayatın yoğun meşguliyetleri içinde kişinin Allah'ı hatırlamasını sağlar ve Allah'ın ihsan ettiği nimetlere karşı kulun şükrünün bir ifadesidir.

Namaz, sadece ferdi boyutu olan bir ibadet olmayıp özellikle farz namazların cemaatle kılınması, müminleri ırk, renk, dil, makam, mevki, zenginlik, fakirlik ayırımı gözetmeksizin Allah'a karşı kullukta aynı safta toplaması, bütünleşme, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlaması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Namaz, Aynı amaç ve idealleri paylaştan bir cemaat ortamında fertler arasındaki ayrıntıları önemi;

Değerli Müslümanlar!

Namaz, aynı zamanda hata ve günah kirlerinden arınmanın bir yoludur. Zira şuurla kılınan her namaz bir tövbe niteliği taşır. Beş vakit namaza devam edildikçe arada meydana gelebilecek küçük günahlar silinir. Peygamberimiz (s.a.v.) beş vakit namazın iki namaz arasındaki küçük günahlara kefaret olduğunu ve güzel bir şekilde abdest alıp beş vakit namazı vaktinde kılan, rukü, secde ve huşuunu tam olarak yerine getiren kimseyi Allah'ın affedeceğini belirtmiştir.

Diğer taraftan namazı "gözümün nuru" diye nitelendiren Peygamberimiz (s.a.v.), günlük farz namazları bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş defa yıkanmaya benzeterek nehirde günde beş defa yıkanan kimsede kir kalmayacağı gibi beş vakit namaz kılan kimsenin günahlarını Allah'ın sileceğini ifade etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de namazın ahlaki tesirlerine ve kötülüklerle karşı koruyucu özelliğine işaret edilerek; "Süphesiz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten men eder"⁶ buyrulur. Hem zahirî şartlarına ve rükünlerine, hem de ihlas, huşu, takva gibi manevî şartlarına özen gösterilerek kılınan namaz, hayâsızlık ve kötülük olarak değerlendirilen tutum ve davranışlarla uyumsuz. Namaz adeta bir nasihatçi ve uyarıcı gibi kişiyi bu davranışlardan meneder. Namaza devam edildikçe müminde kötülüklerle ve günahlara karşı koyma duygusu gelişir. Böylece kişi büyük günahlardan uzaklaşmaya başlar, işlediği günahlardan pişmanlık duyarak tövbe etmeye yönelir.

Kardeşlerim!

Bizleri maddi ve manevî yönden temizleyen, Allah'a yakınlaşmamızı sağlayan namaz, cehennemden kurtularak cennete girmemize sebep olacak olan önemli bir ibadettir. Namazları eda etme hususunda gaflet ve tembellikten uzak olarak ihlas ve huşu ile namazları kılmaya devam edelim. Ahiret gününde namaz kılma hesabını kolay bir şekilde verenlerin diğer hesaplarının da kolay olacağını unutmayalım.

¹ Müslim, İman, 137-140

² Tirmizi, İman, 8

³ Müslim, Salat, 215

⁴ Müminun, 1-2

⁵ Taha, 14

⁶ Ankebut, 45

Not: İslam Ansiklopedisi namaz maddesinden özetlenmiştir.

Hazırlayan: Davut POLAT K. Maraş İl Müftü Yardımcısı

Redaksiyon: İl İrşat Kurulu

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ

مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ

كُلُّكُمْ لِآدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ

İNSAN HAKLARI

Muhterem Müminler!

Diline, dinine, ırkına, cinsiyetine, sosyal statüsüne ve rengine bakılmaksızın insana insan olduğu için tanınan haklara insan hakları denmektedir. İnsan hakları kavramı, ferdin insan olarak yaratılmış olmaktan doğan asli haklarını ifade ettiğinden İslam Dininde bu haklara büyük önem verilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık"¹ buyrulurken önemli imkân ve kabiliyetlerle donatılan insanoğlunun mükerrem olarak yaratıldığı ifade edilmiştir.

Yeryüzünün halifesi olan insanın yaşama, bir dini benimseme ve bu dinin gereklerine göre hareket etme, mülk edinme, seyahat etme, beden ve ruh sağlığını koruma gibi temel hakları vardır. İnsanın sahip olduğu bu haklar, Allahu Teâla'nın iradesine, yaratmasına dayanır ve O'nun insanoğluna rahmetiyle verdiği büyük değerlerdir.

Değerli Müslümanlar!

Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) hicret esnasında Medine'deki değişik inanç mensuplarıyla ve etnik gruplarla yaptığı Medine Sözleşmesi, hayatı boyunca etrafındaki insanlara davranışları, farklı dinleri benimseyenlerle ve kölelerle ilişkileri, bu konulardaki tavsiyeleri insan hakları açısından büyük öneme sahip belge ve uygulama

Peygamberimizin uygulamalarının teorik çerçevesi mahiyetinde olan veda hutbesi de İnsan hakları açısından önemli bir belgedir. Veda hutbesi kişi, aile, toplum ve bütün insanlığı iç içe geçmiş daireler biçiminde kuşatır. Hz. Peygamber veda hutbesinde insanlara Allah'a karşı gelmekten sakınmayı tavsiye ve O'na itaati teşvik ederek sözlerine başlar. Daha sonra aile içi haklara geçilir ve aile fertlerinin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları hatırlatılıp kadınların haklarının korunması konusunda erkekler ayrıca uyarılır. Kadınların Allah'ın emaneti olduğu ve onlar hakkında Allah'tan korkulması, onlara iyi davranılması gerektiği vurgulanır.

Veda hutbesinde can, mal ve namus dokunulmazlığı, cezaların şahsiliği prensibi, hakların ihlali ve zulüm yasağı üzerinde durulduktan sonra müminlerin kardeş oldukları ifade edilmiş ve "Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir." Hepiniz Âdem'densiniz (a.s.) Âdem de topraktır"² sözüyle insanlar arasındaki temel eşitliğe dikkat çekilmiş, ardından da hiçbir ırkın diğerine üstünlüğü bulunmadığı belirtilerek bu evrensel prensip teyit edilmiştir.

Muhterem Müslümanlar!

Geçmiş dönemlerde Kur'an ve sünnet terbiyesi almış Müslüman toplumlarda hukuk hâkim olmuş, insanların temel hak ve hürriyetleri korunmuş, adalet ve hoşgörü tesis edilmiştir. Ne yazık ki, günümüzde Müslüman olmayan ve Müslüman olduğunu iddia eden toplumlarda insan hakları ihlal edilmekte, özellikle hayat hakkı konusunda büyük acılar yaşanmaktadır.

Müslümanlar olarak asrı saadette yaşanan huzur ve refah ortamını elde edebilmek için Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'de ve Rasulullah'ın sünnetinde belirlenen iman esaslarını, güzel ahlakı, bütün emirlere uymayı ve yasaklardan kaçınmayı hayatımıza hâkim kılalım. Allahu Teâla'nın insanlara verdiği temel haklar konusunda hassas davranarak birbirini seven ve birbirine saygı gösteren kâmil müminler olalım.

¹ İsra, 70

² Ahmed b. Hanbel, V/411

³ Tirmizi, Menakıb, 3955, Ebu Davud, Edeb, 5116

Not: İslam Ansiklopedisi insan hakları maddesinden faydalanılmıştır.

Hazırlayan: Davut POLAT K.Maraş İl Müftü Yardımcısı
Redaksiyon: İl İrşat Kurulu